

SOIHTU

4/82

Kansanyliopisto: tiede ja liike

Haug: Työväenliike ja ekonomismi

Nälkä, rauha ja kehitysapu

Työllisyyspolitiikan vaihtoehdot

Seppo Toiviaisen haastattelu

Antti Eskola, pelit ja etäisyys

Sivilisaation

kritiikistä

SOIHU

Perustettu 1931

JULKAISIJA

SOSIALISTINEN OPISKELIJALIITTO

Kansanyliopisto – vasemmistosivistyneistön ja työväen liittoa rakentamassa – Jussi Silvonen	2
Marxin Pääoma ja ekonomismi – W. F. Haug	5
Nälkä, rauha ja kehitysapu. Jyrki Käkösen haastattelu – Pertti Rovamo	7
Sivilisaatiokritiikistä – Hannu Hartikainen	14
Keskustelu Seppo Toiviaisen kanssa – Pertti Rovamo, Martin Scheinin	17
Työllisyyskriisi ja työvoimapolitiikan mahdollisuudet – Pertti Koistinen	26
KESKUSTELUA Maailmankatsomus, tiede ja politiikka – Markku Hongisto, Tuomo Lankila, Jussi Silvonen	34
KIRJAT Pelit, puhe vai kohtelias yksinäisyys? Antti Eskola: Vuorovaikutus, muutos, merkitys – Matti Hyvärinen	38

Kirjapaino Sanan Tie, Tampere
ISSN 0356-6056 Soihdu

Vasemmisto sivistyneistön voima ja voimattomuus

Mitä on tapahtunut meille, joista niin paljon odotettiin 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun kuluessa? Missä me olemme? Historian tarkastelu ei ole vetisten muistelojen nostalgialla, se ei ole älykkäästi sanailevaa, ironista anekdoottien viskelyä, se ei ole ohdakkeilla kylpevää (viimeisen kukkahuivin) syylisyyden tunnetta. Historiasta ei selvitä vasemmistosivistyneistön pääaseilla: näppäryydellä ja älykkäällä ironialla. Historiassamme olemme kiinni munaskuittamme myöten. Loputtomien objektivismien kautta (kaikki oli yhtä maailmantilanteen kehitystä ja luokkavoimien uudelleenjärjestymistä) me tulemme ulos palasiina, joita kukaan ei meille kokoa. Lienee siis luvallista kysyä uudelleen, mitä meille on tapahtunut. *Tähän kysymykseen näyttää nimitäin liittyvän sekin, onko meillä mahdollisuutta dialogiin nuorempien edistyskellisten, radikaalien tai marxilaisten sivistyneistöikäpolvien kanssa.*

Kodin helvettien jälkeen 70-luku oli meille useimmille poliittisten kotien aikaa. Yhteisyys, samanlaisuus, monoliittisyys, Gemeinschaft oli löytynyt uudelleen. Vanhan kodin ongelmat näyttivätkin johtuvan vain taantumuksellisuudesta, tietoisuuden puutteesta, ei mistään muodon ongelmista. Me, pikkusievä 70-luku, perustimme lukemattomia uusia pikku perheitä ison poliittisen perheemme siipien suojaan. Järjestimme poliittisia häänäytelmiä poliittisine maljapuheineen ikuisille liitoille. Ei ollut tarvetta radikaalisti arvioida uudelleen elämisen tapaa. Olihan jo vapaa seksi, elämän kokonaisuus meikäläisyydessä ja oma pikku perhe sen suojissa.

Poliittisen kodin ajatukseen liittyy ennen muuta vankka usko oman toiminnan ja ajattelun oikeuteen. Häiritsevät tiedot ja ajatukset ovat aina "hyökkäyksiä", jotka täytyy selittää pois, torjua, koskaan niiden sisältöä vakavasti pohtimatta. Maailma jakautui siististi "meihin" ja "muihin".

Jokaisen toimivan liikkeen täytyy yksinkertaistaa maailmaa, jotta voisimme toimia. Mutta jonain päivänä 70-luvun kotiimme yksinkertaistukset alkoivat maistua liian karkeilta yksinkertaistuksilta. Niin yksinkertaisten kuvien kanssa oli mahdoton mennä kotoa ulos: työhön, maailmalle, ihmisten pariin. Poliittinen koti paljastuikin raadolliseksi ja vieraaksi. Gemeinschaft oli kadonnut, epäily ja kysymykset tulevat tilalle. Yksityiset pikku kotimme paljastuivat nekin hiekalle rakennetuiksi: seinät lensivät ja maljapuheet jäähtyivät ajan tuulessa.

Kieltämättä on vielä monia, jotka kokevat elävänsä vankasti ja periaatteellisesti löytämässään poliittisessa kodissa. Kovin paljon vain on selittelemistä siinä, miten monesta tuli "luopio", kuinka parhaatkkin ovat "pettäneet". Koti on joutunut ahtaalle, odottamaan huomisen lunastusta.

Mutta hallitseva on kuitenkin suunta, jossa usko ja toiminta on vaihtunut epäilykseen ja teoreettiseen ajatteluun. Odotetaan "uutta marxilaista analyysia", joka vapauttaisi meidät epäilyksistämme ja viitoittaisi tien toimintaan. Uuden analyysin odotuksessa kumarretaan syvään uusien profeettojen edessä, vannotaan milloin kenenkin nimeen.

Ja monta on niitäkin, jotka uudessa virassaan yrittävät yksinkertaisesti unohtaa 70-luvun kolhunsu, toivovat historiansa painuvan unohtuksiin. Toiset roikkuvat järjestöjen liepeillä, hämentyneinä ja kiinnostumatta niiden virallisesta annista, mutta löytämättä itselleen uuttakaan paikkaa. Kolmannet ovat löytäneet mielekkäitä paikkoja elää ja toimia koko vasemmistolaisen järjestöperheen ulkopuolella. Feminismi ja vihreät aatteet vetävät.

Voimattomuus, toimettomuus ja kaiken mahdollisen rikki epäily tuntuvat olevan ominaisimmat piirteet viime vuosikymmenen marxilaisen sivistyneistön perikunnalle. Skyllä ja Kharybdis piirtyvät selvästi: joko jatketaan entistä käytäntöä tai sitten vain sijaitaan kaiken käytännön toiminnan arvostelulautakunnassa. Uuden Kestävän Linjan odottelu tuntuu kuitenkin hallitsevalta henkiseltä juonteelta.

Joitakin johtopäätöksiä voisi kenties tiivistää:

1. *Ei ole paluuta meikäläisyyteen.* Suuri koti, ehdoton yhteisyys ja kaikki kysymykset ratkaiseva suuri linja ei palaa. Maailmalle ja epätäydellisemmälle tekemiselle ei kannata kiukutella suuren meikäläisyyden paluun odotuksissa. Tämä ei merkitse sitä, etteikö olisi mahdollista löytää mielekkäitä toimintayhteisöjä, tämän ei tarvitse merkitä Gemeinschaftin katoamista. Mutta meidät on kokemuksemme taakalla tuomittu yksin vastuuseen omista teoistamme, yksin kantamaan vastuun ajattelustamme – me emme voi paeta seurakunnan selän taakse. Toiminnan olennaisimpien tavoitteiden takana tulee västämättä säilymään erilaisuutemme, särmikkyytemme, omalaatuisuutemme – siis dialogin, yhteenottojen, diskursiivisen asioiden käsittelyn välttämättömyys jokaisessa mahdollisessa toimivassa yhteisössä.

2. *Emme voi odottaa Suurta Teoriaa tai Suurta Ohjelmaa.* Me olemme nyt nähneet ja kokeneet, että maailma onkin paljon monimutkaisempi kuin aluksi luulimme. Teoreettinen työ ja puolueen toimintaohjelmat saattavat parhaassa tapauksessa jäsentää tätä todellisuutta. Mutta me emme voi odottaa oman paikkamme määrittämistä odottamalla vain tällaista suurta ratkaisua. Teorian ja toiminnan suhde ei ilmeisesti lainkaan ole sellainen, että jonain päivänä meillä olisi käytössämme kokonainen valmis teoria todellisuudestamme, teoria, jota voisimme vain lähteä soveltamaan.

3. *Toiminta edellyttää aina lapsellisen viattomuuden säilyttämistä.* Meillä on älylliset keinot epäillä mitä tahansa loputtomiin. Epäilyksetöntä, vajuavuksia vailla olevaa tilaa ei ole olemassakaan, ellemme luovu saavuttamastamme järjen käytöstä. Teoreetikko ei ole teoreetikko, ellei hän kykene esittämään kymmentä varausta aivan oikeankin ratkaisun tekemiseen. Ei tule "kokonaisvaltaista analyysia", johon toiminta voisi palautua yhden suhteessa yhteen. Toiminta on olennaisesti uuden luomista, teorian yli oivaltamista, teoriaksi vielä kehittymättömän haaveen tutkimista, fantasiaa, kokeilua – ja riskien ottamista.

Tässä olemme aina tekemisissä kahtaallaisen itesuojelelun kanssa. Toisaalla suljettu teoria ja suljettu käytäntö muodostavat kehän, jossa teoria selittelee ja silittelee käytännön, tapahtuman päällä mitä tahansa: mitään ei tarvitse koskaan pohtia. Toisaalla puhdas teoriaan, tutkimukseen ja skepsikseen pakeminen on samaa itsensä riskeiltä suojelelun. Maailman tapahtumien ja toiminnan asemasta valitaan paikka arvostelulautakunnasta, annetaan erilaisia pisteitä erilaisille toiminnan yrittäjille.

Kumpikin näistä riskin kiertelyistä perustuu vainoharhaisen pelkoon vieraan ja tuntemattoman maailman edessä. Marxilainen teoria ei toimi niissä tienä maailman ymmärtämiseen tai muuttamiseen, vaan ikuisena turvakeinona maailman hyökkäyksiä vastaan.

4. *Kysymys on meistä itsestämme.* Omasta toiminnastamme vastaamme itse. Me emme voi hakea oikeutusta toiminnallemme sen paremmin Jumalalta, Puolueelta kuin uuden teorian Kantaisiltäkään. Emme voi olla yhteisö, joka kiinnostuneena seuraa ja arvioi tieteellisen luokkakantaisesti, nouseeko puolue, nouseeko "uusia liikkeitä" ohjattavaksemme. Ongelma on siinä, mitä itse teemme maailmassamme. Viime vuosikymmenen tur-

hautunut, kaikkea toimintaan epäilevä marxilainen sivistyneistö tuntuu monesti ikään kuin makaavan historiallisena jarruna uudenkin yrittämisen tiellä. Kun kerran on itse turhauduttu, ei toisiakaan päästetä liikkeelle ilman ironisia ryöppyjä. Turhautumat ovat puolestaan jääneet kytämään ja hautumaan, koska "luopurit" ovat vienneet perustelunsa mennessään, jääneet tai jätetty vähäisenkin julkisuutemme piiriin ulkopuolelle. Puhumaan ovat jääneet ne, jotka ovat jääneet. He taas oman optimisminsa vuoksi ovat taipuvaisia kerta toisensa jälkeen keskeyttämään oman kokemuksen erittelyn turhana ja haitallisena "itseruoskintana".

ooo

Soihdu on päättänyt selvittää rooliaan *foorumina*, siltojen rakentajana, tietyn valmiin linjan läpiajamisen asemasta. Lähtökohtana on, ettei viime vuosikymmenen monoliittisyyttä voi eikä tarvitse olla olemassa. Tässä numerossa alkaa lehden omakuvan kannalta olennainen keskustelu *kansanyliopiston* ajatuksesta ja mahdollisuudesta. Kansanyliopistossa tiivistyvä työn ja tieteen liiton pyrkimys, marxilaisen tutkimuksen ja todellisten liikkeiden dialogien aloittaminen ovat myönteisiä esimerkkejä sivistyneistön toiminnan mahdollisuuksista. Ja mikä olennaista: kansanyliopistoissa sivistyneistö on toiminut sivistyneistönä, tutkijat pysyneet tutkijoina. Tavoitteena on ollut dialogi ja liittolaissuhde, ei messiaaksi ryhtyminen, ei pelastuksen hakeminen Työväenluokasta. On kiinnostavaa, että Suomeen kyllä välitetään esimerkiksi Saksan Liittotasavallassa käytävää marxilaisten tutkijoiden välistä *teoreettista* keskustelua, mutta vähemmälle jää puhe tutkimuskäytännöistä. Kerta toisensa jälkeen siellä nimittäin toistuu ajatus, että on mahdotonta rakentaa edistyskellistä radikaalia tutkimuskäytäntöä irrallaan todellisesta yhteiskunnallisesta liikkeestä. W. F. Haugin aktiivisuus Volk-suni-projektissa on yksi esimerkki tästä asenteesta.

Soihdun toimitus on laajentunut ja nuorentunutkin. Tamperella on aloittanut toimintansa oma paikallistoimituksensa. Tavoitteena on yksinkertaisesti muuttaa koko lehden tekotapa, purkaa sen keskittyneisyys, rajoittuminen parin palkatun toimittajan häärimiseen. Toinen, yhtä olennainen tavoite on rakentaa lehden puitteissa dialogia 70-luvun alun ja nyt opiskelevan marxilaisen sivistyneistöpolven välille. Saavutukset eivät tässä ole mitenkään näyttäviä: toistaiseksi Soihdu on ollut aivan liaksi 70-lukulainen ja kriittikki esimerkiksi viime keväästä on ollut varsin kärkevää.

Mutta kritiikkejä ei ole pakko torjua, niistä voidaan myös oppia. Soihdu on päättänyt kohentamaan *sivistyksellistä* antiaan keskittämällä voimiaan eurooppalaisen poliittis-teoreettisen keskustelun seuraamiseen ja välittämiseen. Viimeistään siinä törmäämme ongelmaan: toimituksen on yhä vaikeampi kokonaa hyväksyä eri kirjoittajien kaikkia näkemyksiä. Käännösartikkelit eivät voikaan toimia poliittisina ohjelmina, vaan omien pohdintojemme perustana. Epämukavien ja ristiriitaistenkin arvioiden julkaiseminen merkitsee toivottavasti haastetta tosikkomaiselle, säröjä kaihtavalle poliittiselle kulttuurillemme.

Soihdun lähimpiä tavoitteita voisi tiivistää näin: hieman kansanyliopiston ajatuksen mukaisesti pyrimme julkaisemaan marxilaisten tutkijoiden ajankohtaisia, poliittisesti latautuneita puheenvuoroja, välittämään tutkimusta ja toimintaa. Pyrimme seuraamaan laajempaa eurooppalaista keskustelua erityisesti käännösartikkelien lisäamisen kautta. Pyrimme löytämään keskusteluyhteistyä eri ikäpolvien välille. Pyrimme pysymään mukana ja vaikuttamaan myös ajankohtaisimpaan poliittiseen keskusteluun päivänpolitiikkaankin sekaantuneiden haastatteluiden kautta. Puoluejulkisuus on edelleen vaatimuksenne, mutta näköpiirime ja toimintamme kenttä ei voi rajautua vain puolueeseen: toimintamme kenttänä on oltava koko mahdollisen edistyskellisen toiminnan kenttä.

29. 9. 82 Matti Hyvärinen

Kansanyliopisto – vasemmistosivistyneistön ja työväen liittoa rakentamassa

Jussi Silvenon

Saksan Liittotasavaltaa ja Berliiniä pidetään suomalaisissa keskusteluissa usein malliesimerkkeinä vasemmiston pirstaleisuudesta. Pienen kommunistisen puolueen rinnalla vaikuttaa koko joukko erilaisia puolueita, projekteja, sosialistisia

aloitteita jne. Samalla tilanteelle on leimallista yliopistoilla käytävän marxilaisen keskustelun irrallisuus työväenliikkeen poliittisesta käytännöstä. Tätä taustaa vasten herää erityinen mielenkiinto länsi-berliiniläistä Kansanyliopisto

(Volksuni)-projektia kohtaan, jonka ajatuksena on koota yhteiseen keskusteluun vasemmiston eri suuntia ja joka samalla pyrkii vuoropuheluun yliopistomarxismien, ammattiyhdistysliikkeen ja uusien yhteiskunnallisten liikkeiden kanssa.

Kansanyliopiston tavoitteet tuntuvat siis varsin kunnianhimoisilta. Kuinka niiden toteuttamisessa on onnistuttu, miten idea on syntynyt, kuinka sitä on edistetty?

Alku vuonna 1980

Nimensä Länsi-Berliinin "Volksuni" on lainannut Ruotsista, jossa *Centrum för marxistiska samhällsstudier* on järjestänyt 70-luvun loppupuolelta lähtien keväisin Marxilaisen kansanyliopiston, laajan marxilaisia yhteenkokoavan keskustelun ja koulutustilaisuuden ja kulttuuritapahtuman.

Länsi-Berliinissä Kansanyliopisto aloitti toimintansa helluntaina 1980. Osallistujia tapahtuma keräsi ensimmäisellä kerralla noin 3000 henkeä. Jos osanottajamäärä oli runsas, oli sitä ohjelmakin. Keskusteluja käytiin paristakymmenestä teemasta kymmenien alustajien ja satojen keskustelijoiden voimin. Kulttuuri oli ohjelmistossa voimakkaasti mukana teatterin, konserttien, kirjallisuuskeskusteluja jne. kautta.

Ensimmäisen Kansanyliopiston innoittamana syntyi tutkimusprojekteja, jotka työskentelivät järjestämällä seminaareja ja keskusteluja "Volksunin" toiseen "lukukauteen" kevääseen -81 saakka. Toiminta vakiintui ympärivuotiseksi. Toinen lukukausi merkitsi ohjelmiston kolminkertaistumista.

Työskentelyn perustana oli kymmenen pääteemaa, joita jokaista käsiteltiin kolmen päivän aikana lukuisten seminaarien ja keskustelutilaisuuksien muodossa. Näin laajentui alustajien määrä 140:een. Vastaavasti mahdollistui keskustelijoiden määrän laajentaminen ja entistä kattavampi dialogi kaikkien mukana olevien poliittisten suuntausten kanssa.

Käsiteltäviä yksittäisiä kysymysryhmiä on niiden laajuuden vuoksi tässä turha luetella, mutta mainittakoon pääteemat, jotka olivat: 1) Yhteiskunnallisten liikkeiden historia ja peruskysymykset, 2) Ammattiyhdistykset ja tehtaat, 3) Naisliike, 4) Elämäntapa ja sosiaali-

politiikka, 5) Ekologia, 6) "Kasvatus" ja koulu, 7) Kristitty, 8) Kulttuuri ja taide, 9) Rauha ja aseistariisunta sekä 10) Ulkomaalaiset. Jo teemojen laaja-alaisuus antaa vihjeen Kansanyliopiston laajasta yhteiskunnallisesta pohjasta.

Kansainvälistä yhteistyötä

Kolmas "Volksuni" keväällä -82 kertoo projektin vakiintumisesta ja kannatuksesta (huolimatta osallistujamäärän hienoisesta laskusta edellisvuoteen verrattuna). Vastaavankaltaisia hankkeita on samalla käynnistynyt muuallakin: Hampurissa ja Zürichissä on muodostettu paikalliset Kansanyliopistot, poliittiselta sisällöltään ja muodoltaan samansuuntaisia projekteja on hahmottamassa muillakin paikkakunnilla Liittotasavallassa. Alussa viitattiin jo vastaavaan ruotsalaiseen ilmiöön; viime keväänä CMS:n Marxilainen kansanyliopisto kokosi n. 1 300 osallistujaa. Ja vielä on mainittava Lontoossa toimiva *London Communist University*, jonka toimintaperiaatteet ovat samankaltaisia länsi-berliiniläisen ja ruotsalaisen hankkeen kanssa.

Näiden eri "yliopistojen" välille on rakentumassa yhteistyötä ja kokemusten vaihtoa. Tukholman viime kevään tapahtumaan osallistui edustajia Länsi-Berliinistä. Kolmannessa Länsi-Berliinin "Volksunissa" puolestaan oli vierailuvia alustajia Italiasta, Englannista ja USasta. Lisäksi edustettuina olivat lukuisat Liittotasavallan siirtotyöläisryhmät.

"Valtablokin vastainen yhteenliittymä"

Länsi-Berliinin Kansanyliopiston ohjelmajulistuksessa luonnehditaan sen sisällölliseksi tavoitteeksi kaikkien hallitsevan valtablokin – etuoikeuksien, heruuden ja rikkauten blokin – vastaisten

kansankerrosten demokraattisen yhteenliittymisen edistäminen.

Valtablokkia vastaan asettuu kansa: työn voima ja työväenliikkeen perinne, kriittinen tiede, naisliike, vihreät, opiskelijaliike ja vaihtoehtoinen kulttuuri. On siis luotava käytännöllisiä edellytyksiä näiden vuorovaikutukselle, poliittiselle ja teoreettiselle keskustelulle liikkeiden ongelmista ja yhteisen toiminnan mahdollisuuksista. Konkreettisemmin määriteltynä "Volksuni" pyrkii

– työn ja tieteen liiton rakentamiseen, tutkijoiden ja ammattiyhdistysliikkeen yhteistoimintamuotojen rakentamiseen,

– vasemmiston eri leirien välisen vuoropuhelun edistämiseen, sekä marxilaisen tutkimuksen ja politiikan että vasemmiston eri poliittisten suuntien välisten muurien särkemiseen ja

– eri yhteiskunnallisten liikkeiden väliseen vuoropuheluun. Ammattiyhdistysliikkeen, ympäristöliikkeen, naisliikkeen, rauhanliikkeen ja erilaisten vaihtoehtoisten liikkeiden jne. yhteiseen kokemuksen-vaihtoon yhteisistä tavoitteista ja päämääristä.

Tavoitteiden moninaisuudesta seuraa, että Kansanyliopisto olisi tuskin koskaan tullut mahdolliseksi organisaatioiden välisenä projektina, vielä vähemmän puoluemuotoisena organisaationa. Niinpä se toimiikin yksityisten kansalaisten yhteenliittymänä. Sen puhemiesistössä (Kuratorium) ovat edustettuina kaikki mukana olevat poliittiset suuntaukset ja liikkeet.

Tavoitteidensa edistämässä Kansanyliopisto on onnistunut ilmeisen hyvin. Poliittisen vuoropuhelun laajuutta osoittaa se, että tapahtumissa ovat mukana kommunisteista alkaen vasemmiston eri ryhmät aina vasemmistokristittyihin saakka. Vasemmistolaisuuden rajojen tulkinta on jo sinänsä ongelma; "Volksunin" tulkinnan laajuutta kuvaa se, että ensimmäisen lukukauden esiintyjiin kuului paitsi kommunisteja ja erilaisia yliopistomarxisteja, myös sellaiset (ehkä suomalaiselta kannalta kiistanalaiset) nimet kuin Bahro ja Bierman.

Volksuni

Työn ja tieteen liitto

Vasemmistolaisista vuoropuhelua suu-remmalla ogelmalla tuntui järjestäjistä alun perin ammattiyhdistysliikkeen, uusien liikkeiden ja tutkijoiden yhteyden luominen.

Työn ja tieteen liiton tarpeellisuuden perustelu ei tosin tuottanut vaikeuksia. Onhan silmiemme edessä nähtävissä teknologian ja tuotannon valtava muuttuminen, tieteen tunkeutuminen tuotantoon tavalla, joka tekee tuhansia ja taas tuhansia työttömäksi ja asettaa koko tuotantorakenteelle ja koulutukselle uusia haasteita. Samalla työn tieteellistyminen tapahtuu käytännössä pitkälti pääoman ehdoilla.

Pääomalla on tavallaan monopoli työn ja tieteen yhteenliittämiseen ellei ay-liike kykene omaksumaan uusinta tieteellistä tietoa toimintansa perustaksi, ellei rakenneta työn ja tieteen liittoa. Käytännössä tämän liiton rakentaminen kohtaa kuitenkin monia poliittisia ja muita esteitä sekä ay-liikkeen että tutkijoiden suunnalla.

Poliittiset ja kulttuuriennakkoluulot kohoavat vielä potenssiin, kun tähän asettelmaan liitetään länsi-berliiniläiset vaihtoehdot elämän ja -tuotannon vihreät etsijät. Kaikesta huolimatta vaikuttaa siltä, että tälläkin alueella "Volksuni" on päässyt eteenpäin. Kun tiedetään, että kolmannen lukukauden osanottajista oli opiskelijoita kolmasosa tai sen alle, vakuutetaan siitä, että liikkeellä on muitakin kuin yliopistoväkeä.

Pelkkä keskustelukerho?

Sanotun pohjalta saattaa nousta epäilevä kysymys: onko pelkkä keskustelu Kansanyliopiston itsetarkoitus, puhumallakaan ilmiä muutetaan? Keskustelu, vuorovaikutus ei ehkä vielä sellaisenaan ole maailman muuttamista. Mutta se on muutoksen voimien yhteenkokoamisen ehto ainakin kahdessa tärkeässä merkityksessä, joihin Helmut Gollwitzer viittaa toisen lukukauden avajaispuheessaan.

Ensinnäkin on kyse akateemisen ja eikakateemisen kulttuurin ristiriidan murtaamisesta. Porvarilliselle ajattelulle tämä ristiriita ei ole mikään ongelma. Työn-jaollisessa yhteiskunnassamme se jättää käden työn yksien ja pään työn toisten huoleksi ja pitää "sivistyksen" ja "rahvaan" vastakkaisuutta luonnollisena, annettuna asiana.

Sosialistinen liike ei tätä vastakkaisuutta tietenkään hyväksy, sen tavoitteena on pikemminkin työnajan ja siihen perustuvien vastakkaisuuksien lakkauttaminen. Mutta koska ristiriidalla on todellinen perustansa yhteiskunnallisissa suhteissa, pyrkii se sitkeästi uusiutuun.

"Toimijat" ja "ajattelijat" eroavat toisistaan yhteiskunnallisissa liikkeissä. Olla "marxilainen" on eri asia kuin olla "kommunisti/sosialisti". Tämän ristiriidan voittaminen on haaste marxilaiselle tutkijalle. Ollakseen demokraatti hänen on osattava tulla ulos norsunluuntornistaan ja opeteltava muotoilemaan tutkimustensa tulokset kansankielellä, keskusteltavien yhteiskunnallisten ja aatteellisten ongelmien muotoon. Sama haaste asettuu myös "käytännön miehelle", hänen on lakattava olemasta kuuntelija, opeteltava puhumaan ja omaksumaan teorian kieli.

"Volksuni" on asettanut tavoitteekseen opettajan ja oppilaan ristiriidan hävittämisen: kaikkien on oltava samalla opettajia sekä opittavia toisilta. Ja oppiminen ei saa tietenkään olla mitään pähänpäättämistä. Oivaltamisen ilo ja (muilta) oppimisen riemu syntyvät paitsi seminaareissa, niin myös vapaissa keskusteluissa, väittelyissä, kulttuuritilaisuuksissa, olut-lasin äärellä, vapaassa toiminnallisessa pohdiskelussa, pohittavassa toiminnassa.

Toiseksi on kyse siitä tavasta, jolla vasemmiston ja yhteiskunnallisten liikkeiden yhtenäisyyttä rakennetaan. Kun sanotaan, että Kansanyliopistossa vallitsee eräänlainen poliittinen "olympiarauha", niin kyse on muustakin kuin ystävällisistä tai huomaavaisista puhetavasta kiistakumppania kohtaan.

Taustalla on ajatus siitä, että sosialistisessa liikkeessä mikään ryhmittymä ei voi olettaa "johtavaa" osuutta ennalta annettuna itselleen. Tällainen rooli muotoutuu sille ryhmälle, joka pystyy teoreettisesti ja toiminnallisesti sen "valloittamaan". Mutta tämä edellyttää vuorovaikutusta muiden ryhmien kanssa, keskustelua jossa itse ja muut muuttuvat.

Olennoista on ajatella, että itse tästä keskusteluyhteydestä voi tulla kunkin ryhmän omaa toimintaa lujittava tekijä, ilman että yhdelläkään ryhmällä on johtavaa osuutta tässä rakenteessa. Tällainen näkemys pitää sisällään ajatuksen hegemonisen kamppailun erityisestä merkityksestä vasemmiston poliittisessa strategassa.

Kansanyliopistoa onkin luonnehdittu myös hegemoniseksi kulttuuriprojektiksi, jonka tavoitteena on luoda sellainen vasemmistovoimien toiminnallinen rakenne, joka itessään mahdollistaa vasemmiston aloitteen ja etenemisen sen suhteellisesta poliittisesta heikkoudesta huolimatta.

Haug ja hegemonia

Oheissa julkaistava Wolfgang Fritz Haugin teksti on alustus ensimmäisessä Kansanyliopistossa. Alustuksessaan Haug hahmottelee koko Kansanyliopistojatutukselle keskeisiä hegemonian käsit-

tä. Kyse on samalla laajemmin koko työväenliikkeen strategisten lähtökohtien arvioinnista.

Työväenliikkeen politiikan lähtökohtia omaperäisesti arvioivana puheenvuorona alustus on varmasti laajemminkin hienlenkiintoinen. Sivuaahan sen tematiikka välittömästi meilläkin käytävää keskustelua uudesta politiikan tekotavasta, SKDL:n luonteesta, marxismin luonteesta jne.

On kuitenkin varottava suorita rinnastuksia Suomen oloihin. Tekstiä ei ole käännetty kannanotoksi suomalaisen keskusteluun, vaan sen painotukset liittyvät vasemmistolaisen politiikan ja keskustelun erityispiirteisiin Länsi-Berliinissä ja Liittotasavallassa. Tästä johtuu voimakas teoreettisen ekonomismin – tai "pääomalogiikan" – kritiikki.

Tilanne Liittotasavallassa on tässä suhteessa muuttunut jonkin verran kuluneiden kahden vuoden aikana. Vieraillessaan syyskuussa Suomessa Haug luonnehti pääomalogiikkaa jo yleisesti ohitetuksi ajattelutavaksi. Haugin esiinnostama hegemonian käsite ei myöskään merkitse "välittömistä eduista" käytävän taistelun kiistämistä tai siirtymistä poliittisesta toiminnasta kulttuuritoimintaan kansalaisyhteiskunnan alueelle. Jos näin ajatellaan, koko ongelma ymmärretään väärin. Haug etsii näkemystä, joka mahdollistaa poliittisen ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja vaikutuksen laajentamisen, aloitteellisen roolin yhteiskunnallisessa kamppailussa.

Soihtu palaa hegemonia-aiheeseen seuraavissa numeroissaan. Julkaisemme Haugin toisen artikkelin, jossa hän tarkastelee yksityiskohtaisemmin hegemonisen kamppailun mahdollisuutta.

Wolfgang Haugin tekstit ovat tulossa tänä syksyllä laajemminkin suomalaisen lukijan ulottuville. *Osuuskunta Vastapaino* on juuri julkaissut Haugin teoksen "Mainonta ja kuluus" – systemaattinen johdatus tavarastetiikkaan ja kapitalistiseen massakulttuuriin". Lisäksi on ilmestymässä teos "Luentoja johdannoksi Pääomaan" sekä *artikkelikokoelma*, joka käsittää tekstejä kulttuurin ja ideologian tutkimuksen alueelta. Tiede & Edistys 1/82:ssa on julkaistu Haugin haastattelu, jossa hän mm. luonnehtii toimittamaansa Das Argument-lehteä, marxismikonseptiä jne.

Oheinen teksti on seminaarialustus, kirjallisen muodon pohjana on puhuttu esitys. Tämä selittää lukijalle tekstin paikoittaista tiiviyyttä ja viittauksia esityksen visuaalisiin tasoihin.

Kysymys "Mitä on ekonomismi?" on väärin asetettu. Sinälläänhan (an und für sich) se ei ole mitään. Kysymyksen tulee kuulua: Mitä vastaan kamppailaan, kun kamppailaan ekonomismia vastaan? Jotta tulisi ymmärrettäväksi, mitä tällä tarkoitetaan, on hahmoteltava taistelutilanne.

Me tutkimme asiaa marxilaisen tradition sisällä – ja kun siellä kamppailaan ekonomismia vastaan, kamppailaan poikkeamaa vastaan. Mihin tämä poikkeama kohdistuu? Se kohdistuu ajatukseen, joka on marxismin keskiössä, siihen että elämän tuottaminen on se tekijä, joka määrittää yhteiskunnallisten suhteiden kokonaisuuden ja että välittömien tuotajien riistäminen on se kysymys, jonka ympärille kaikki taistelut luokkayhteiskunnassa kietoutuvat.

Tämä on marxismin perusteet, sosialismin perusteet.

Sosialismi kehittyi tieteelliseksi sosialismiksi tämän teesin muokkaamisen myötä. Karl Marxin pääteos on porvarillisessa yhteiskunnassa tapahtuvan riiston analyysiä tai paljastamista. Jo pelkästään tämän vuoksi saa tämän teoksen teesi ylipainotusta suhteessa muihin teeseihin kaikilla mahdollisilla alueilla, ideologiassa, politiikassa jne. Kun kamppailaan ekonomismia vastaan, silloin kamppailaan sellaista poikkeamaa vastaan marxismin sisällä, joka absoluutiso tämän marxismin perusteet.

Marx keksi, että tuotantosuhteet muodostavat koko yhteiskuntarakenteen perustan, porvarillisessa yhteiskunnassa kyse on palkkatyön ja pääoman suhteesta. Ja hän keksi, että pääpiirteissään, vähintään pidemmän ajanjakson kuluessa, yhteiskunnallisen elämän muiden alueiden kehitys voidaan käsitellä tämän taloudellisen perussuhteen kautta. Kaikki muut suhteet ovat tämän perustan päällä olevia ylärakenteen piiriin kuuluvia suhteita.

Perusta – päällysrakenne, nämä ovat ne keskeiset käsitteet, joiden avulla ajatellaan talouden ja poliittisen, ideologisen, filosofisen, taiteellisen, juridisen jne. käytännön keskinäissuhde. Mistä sitten muodostuu ekonomismin

Marxin Pääoma ja ekonomismi

W. F. Haug

poikkeama? Tavasta, jolla perusta-päällysrakenne-suhde käsitetään. Tavasta, jonka mukaan perusta luo ylleen päällysrakenteen niinkuin seinälle heijastetaan varjokuva. Perusta luo itsestään kuvan taivaalle tai taivaallistuneen heijastuksen, kuten myös sanotaan. Tässä Marxin perusteiden käsitystavassa jo on poikkeama, jota on vastustettava ekonomismina: yhteiskunnallisten suhteiden kokonaisuus palkkatyön ja pääoman tuotantosuhteen ulkopuolella käsitetään pelkäksi heijastukseksi, tai toisilla sanoilla joita myös Marx itse käytti, pelkäksi tuotantosuhteiden kauksi.

"Typerä käsitys"

Ennen kaikkea Engels, joka eli Marxia kauemmin ja saat-

toi siksi seurata myöhempiä kehitystä tarkemmin, kritikoit terävästi tällaista (hänen ja Marxin) teorian muotoilua. On useita kohtia, jossa hän tekee sen, esimerkiksi kirjessään Franz Mehringille 14. heinäkuuta 1893. Hän kirjoittaa, että me olemme "tavallisesti liian vähän korostaneet", että päällysrakenteen osilla on oma itsenäinen aktiivisuutensa. "Olemme näet kaikki panneet ja meidän on pitänytkin panna pääpaino lähinnä poliittisten, oikeudellisten ja muiden ideologisten käsitysten ja niiden aiheuttamien tekojen johtamiseen niiden perustana olevista taloudellisista tosiasioista. Sisällön vuoksi löimme tällöin laimin muodollisen: millä tavalla nuo käsitykset ym. muodostuvat. Se antoi vastustajillemme tervetulleeseen aiheen väärinkäsityk-

siin ja jopa vääristelyihinkin", esimerkiksi sellaisiin, että "kiistämällä erilaisten, historiallisen merkittävien ideologisten alueiden itsenäisen historiallisen kehityksen me siis kiistämme niiden kaiken vaihtuksen historiaan."

Tämä on Engelsing mukaan "typerä käsitys", joka perustuu – kuten hän samassa yhteydessä toteaa – siihen epä-dialektiseen käsitykseen että syy ja seuraus ovat jyrkästi toisensa poissulkevia pooleja. Unohdetaan täydellisesti, että on olemassa vuorovaikutus, että niin pian kuin historiallinen aihe on kerran syntynyt taloudellisten syiden aiheuttamana, se voi myös vaikuttaa takaisin syihinsä ja ympäristönsä.

Meidän on siis nyt rakennettava toisenlainen malli. Jälleen meillä on alhaalla talous ja väljäsenten määrätyn joukon kautta syntyy sitten määrätty elämän alue, kuten esimerkiksi politiikan alue. Teesi kuuluu nyt, että niin pian kuin tämä alue on syntynyt, se toimii pontevan aktiivisesti ja vaikuttaa takaisin omiin syihinsä.

Ja vielä enemmän: erilaisille elämänalueille on myös keskenään elävä vuorovaikutus. Otetaan esimerkiksi uskonto ja politiikka, tarvitsee vain avata televisio ja näemme paavin sekaantuneen politiikkaan. Tällä ylhäällä näissä instansseissa laitoissa istuvat erikoistuneet henkilöt, ideologit, ja nämä ideologit toimivat jatkuvasti ja vieläpä tietoisesti, vaikkei asioiden kokonaisuus olekaan heille tiedostettu. Kaikissa instansseissa on tietoisia toimijoita.

Engelsin itsekritiikissä kohtaa esille eräs käsite, johon sittemmin yhä uudelleen törmää keskusteluissa, kyseessä on käsite "viime kädessä" (letzte Instanz). Se ilmaisee sitä tapaa, millä taloudelliset tekijät ovat määrääviä. Välittömästi voi olla, että esimerkiksi politiikka on ratkaiseva tekijä. Engels sanoo, että esimerkiksi keskiajalla kirkko alisti kaikki muut instanssit itselleen. Mutta jos asioita tutkitaan historiallisessa laajuudessaan, törmätään siihen, että myös keskiajan osalta kirkon asema on viime kädessä selitettävissä aineellisen elä-

mäntuotannon muodostumilla. Käsitteellä "viime kädessä" halutaan ilmentää kahdenlaisia asioita: Ensinnäkin se suuntautuu perustan ja päällysrakenteen välittömän määräytymisen vulgaarimaterialistista mallia vastaan; toiseksi se kuvaa sitä tapaa, jolla Marxin keksinnöstä pidetään kiinni, nimittäin käsittämällä historian kulun määräytymisen viime kädessä talouden kautta tapahtuvana, siis välittyneenä muiden instanssien kautta.

Lenin ja Gramsci

Haluan vielä tarkastella kahta asiaa. Nimittäin Leniniä ja Gramscia, jotka muodostavat aivan ratkaisevat etapit sen ajattelun kehityksessä, kuinka nämä instanssit – erityisesti politiikka, talous ja kulttuuri – vaikuttavat toisiinsa.

Oikeastaan ekonomismin käsite leimautui taistelukäsitteeksi Leninillä. Kyse on tilanteesta vielä tuskin sivilisoituneessa yksinvaltaisessa, tsaristisessa maassa, jossa puolue ja ammattiyhdistysliike ovat laittomia ja vainottuja. Tässä tilanteessa on kaksi toisilleen vastakkaisista suuntausta työväenliikkeessä. Näiden suuntausten taistelu ja Leninin suhtautuminen niihin on ilmaistu teoksessa "Mitä on tehtävä?"

Voidaan sanoa, että koko "Mitä on tehtävä" -kirjan keskiössä on ekonomismin vastainen kamppailu. Kysymys "Mitä on tehtävä?" on suunnattu intellektuelleille ja työläisille ja se suuntautuu aina määrätyn sosialidemokraattisen ryhmittymän toimintaesityksiin. Tämä ryhmä osaa ilmaista itseään kauniisti ja sillä on uskomattoman valaisevia fraaseja tunnuksinaan, kuten "intellektuelleja vastaan", "teoreetikoita vastaan" tai "työläiset, erottakaa johtajanne". Niiden taakse kätkeytyy asenne, joka alistuu sellaiseen työväenpolitiikkaan, tai työväenpolitiikan rajoittamiseen, joka suuntautuu työvoiman myymisen chtojen parantamiseen.

Ja Lenin siis vastustaa tätä asennetta. Hän ei halua hy-

väksyä tätä rajoittamista, vaan haluaa politiikkaa, joka tunkeutuu kaikkeen ja kaikkialle, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Ja on olemassa pitkä luettelo: kun jossain erotetaan pormestari vain siksi ettei hän ole käynyt kirkossa, täytyy työväenpuolueen suuntautua tätä erottamista vastaan. Tai kun jossain kielletään niin sanottu epäsiiveellinen kirjallisuus tai rajoitetaan kirjallisuuden ja taiteen levittämistä, tulee työväenpuolueen puuttua heti asiaan. Missä ikinä ilmenee pyrkimyksiä hallitsevaa valtablokkia vastaan, syntyy jonkinlainen ristiriita hallitsevia vastaan, missä ikinä on jonkinlaista pyrkimystä demokratiasta, siellä tulee työväenpuolueen puuttua asiaan ja tukea näitä demokraattis-sosialistisen politiikan aineksia.

Ja nyt Lenin sanoo – jos en olisi siteeraillut häntä, minut olisi mahdollisesti vihjelletty ulos useista kokouksista – hän sanoo: työväendemokratia ei eroa poliittisissa vaatimuksissaan perustavanlaatuisesti vaan ainoastaan asteittain porvarillisesta demokratiasta.

Kansa ja hegemonia

Kategoria, joka Leninillä nyt nousee etualalle, on kansan käsite. Marxilainen poliitikko ei saa olla pelkkä luokkanäkökulma-profeetta. Hänen täytyy olla kansantribuuni, so. hänen täytyy ilmaista työväen vaatimukset siten, että kokonainen nippu demokraattisia positioita/lähtökohtia on yhdistettävissä niihin. Hänen tulee liittää yhteen kaikki hallitsevaa valtiollistoutumaa vastustavat siinä tavassa, jolla hän muotoilee työväenpolitiikan. Ja se kategoria, jolla tätä asiaa ajatellaan eteenpäin, ja johon minä nyt vain viittaan, on hegemonian käsite. Tämän ajatuksen Lenin muokkaa teoreettisesti vuosien 1902–1910 välisenä aikana. Kyseessä on juuri se kategoria, joka on Gramscilla keskeinen väline.

Gramsci vastustaa ekonomismia alkeellisena lastentautina ja sanoo, että kaikki työväenliikkeen politiikka on riippuvainen siitä, onnistu-

taanko teorian ja käytännön alueella syrjäyttämään ekonomismi. Kuinka ekonomismin vastainen kamppailu järjestetään? Ekonomismi torjutaan poliittisen teorian avulla kehittämällä hegemonian käsitettä.

Hegemonia merkitsee saksaksi lähinnä ylivaltaa, mutta tämä käännos ei ole käyttökelpoinen, oikeastaan se pitäisi kääntää "vakaumukseen perustuva johtava vaikutus". Se tarkoittaa johtavaa asemaa, jonka jokin puolue saavuttaa esimerkiksi siten, että sen onnistuu välittää yhteiskunnan demokraattisille osille vakaus, että se itse toimii samassa mielessä kuin nämä demokraattiset ryhmät. Tämän seurauksena syntyy vähitellen poliittis-eettinen – kuten Gramsci asian ilmaisee – suhde, so. kaikki mahdolliset ryhmittymät suuntautuvat tähän puolueeseen kokemukseen perustuvan luottamuksen perusteella eikä niinkään joidenkin hallinnollisten muotojen perusteella. Gramsci oikeastaan vain kehittää edelleen sitä, minkä Lenin oli luonnostellut, nimittäin että kaikki työväenlii hegemoniasta (hegemonian saavuttamisesta).

"Logiikka" ja käytäntö: Pääoman lukutapa

Keskeytän tähän ja asetan itselleni loppukysymyksen. Kysymys kuuluu: kaiken vivahteisilla ekonomisteilla on suhteellinen oikeutuksensa, heidän voivat heilutella Karl Marxin teosta kädessään ja vedota siihen. Tämä merkitsee sitä, että meidän on mentävä leijonan luolaan, talousteoriaan, ja kysyttävä onko Pääoman ekonomistien lukutapa oikeutettu. Tämän teorian ekonomistit lukuvat ja tulkinnaat vaikuttavat yhä edelleen. Niistä voidaan esittää seuraavanlainen karkka yhteenveto. Pääoma alkaa tavarain analyysillä, kehittyä sitten tavarain tuottavan työn teoriaksi, sitten tavarain arvomuodon teoriaksi, jonka työn tuote saa määrättyä suhteensa. Lopulta jatkokehittämään:

kapitalistisen riiston erilaiset muodot, sitten erilaiset muodot jotka haltuunotettu lisäarvo voi saada jne.

Kuinka ekonomismi tulkitsee tämän rakennelman? Laajalle levinnyt on seuraava asenne Pääoma alkaa siis tavarain käsitteestä ja tavarain käsitteestä kehitetään arvon käsite, rahan käsite, pääoman käsite. Tämä kehittely kuvataan "loogiseksi", niin voidaan lukea oppikirjoista. Logos on kreikkalainen sana, joka tarkoittaa käsitettä. Looginen kehitys/kehittäminen ei ole mitään muuta kuin seuraavaa: yhdestä käsitteestä johdetaan seuraava, siitä taas uusi ja taas uusi ja lopulta jossain vaiheessa kehitetään tästä yhdestä ainoasta käsitteestä kaikki kapitalistisen yhteiskunnan käsitteet.

Tämä lukutapa sivuuttaa täysin toimivat ihmiset. On vain kehityksen puhdas logiikka ja tämä logiikka on tullut tunnetuksi pääomalogiikkana. Se on eräs ekonomismin laji, jossa annetaan tietynlaisen logiikan kautta kaikki muodot valtioaan asti ilman välissä vaikuttavaa inhimillistä aktiiviteettia.

Tästä kaikesta meidän pitäisi oppia, että meidän täytyy kehittää tietoisesti anti-ekonomistinen Karl Marxin pääteoksen opiskelutapa. Me tarvitsemme tätä pääteosta. Koko mahdollisuus tehdä vaikuttavaa politiikkaa on riippuvainen siitä, että me käsitämme porvarillisen yhteiskunnan rakenteen. Meidän täytyy omaksua tämä tieto ja samalla meidän täytyy suurenuslasilla tutkia ne Marxin teoksen solmukohdat, joissa hän osoittaa (...in denen er an allen Nahtstellen zeigt) että kehitys yhdeltä tasolta toiselle, esim. tavarasta rahaksi, tapahtuu aina käytännön, ihmisten toiminnan kautta, so. ei ole koskaan ajateltavissa loogisena kehityksenä. Tämän teorian tulkinnaassa meidän täytyy kaikkialla antaa toimiville ihmisille oikeutensa, valmistella loppu pääomalogiikan väärälle lumoukselle. (Teoksessa: Volksuni '80 – Bilder und Texte. Argument-Verlag und spw, Berlin, 1980, sivut 16–22. Käännös: Jussi Silvenen, välitönsikot toimituksen).

Nälkä, rauha ja kehitysapu

Jyrki Käkösen haastattelu.

Pertti Rovamo

Soihdun palstoilla käytiin viime keväänä keskustelua rauhanliikkeen ongelmista. Keskustelun näkökulman laajentamiseksi ja rikastuttamiseksi Soihtu haastatteli tutkija Jyrki Käköstä, joka valmistelee parhaillaan väitöskirjaa aiheesta "kansainvälinen luonnonvarapolitiikka ja kansainvälisen järjestelmän konfliktit 1970-luvulla". Jatkamme globaalien ongelmien ja rauhanliikkeen teemojen käsittelyä seuraavassa numerossa.

Käkönen: Erään lähtökohdan tälle keskustelulle voisi tarjota Israelin viimeaikainen toiminta sekä Libanonin ja Beirutin traagiset tapahtumat. Niiden yhteydessä paljastuvat meidän solidaarisuustoimintamme eräät keskeiset ongelmat.

Meillä on kyllä ilmaistu solidaarisuutta palestiinalaisille, on tuomittu Israelin hyökkäys ja sen toimet Libanonissa. Mutta mitä tapahtuu? Israel jatkaa toimintaansa niinkuin ennenkin ja mm. sen tuotteet tulevat häiriintymättä meidän kauppoihimme.

Aivan yhtä lailla me olemme solidaarisia Etelä-Afrikan värikkäille, me olemme apartheid-politiikkaa vastaan. Mutta mitä taas tapahtuu? Etelä-afrikkalaisia tuotteita tulee Suomeen, vaikka kaikkien YK:n päätösten mukaan Etelä-Afrikan tuotteiden tulisi olla kauppasaarossa ja diplomaattisuhteet siihen maahan pitäisi olla poikki. Nämä ovat pieniä esimerkkejä, joita voisi poimia lukuisia. Onko tämä näiden maiden kansojen taistelun tukemista? Onko tämä yhtenäistä kansainvälistä taistelua? Riittääkö tämä julkilausumien tai rahalahetysten muoto? Tuskin.

Soihtu: Miten Sinä näkisit mahdollisuudet esittämäsi voimattomuuden ylittämiseen?

Käkönen: Minusta olisi olennaista nähdä maailma kokonaisuutena ja tarkastella Suomen roolia sen kokonaisuuden osana. Silloin yhteinen kansainvälinen taistelu kyetään viemään Suomen sisälle ja se voi saada yhteisen taistelun muodon. Tässä yhteydessä tätä kysymystä voisi tarkastella kahdella tasolla.

Ensinnäkin tuotteet eivät tule satamista kauppoihin ilman suomalaisten työläisten käsiä. Siksi taistelevan solidaarisuuden suuntaan kyetään etenemään niin, että ammattiyhdistysliikkeessä ajetaan läpi päätös, että satamissa ei käsitellä israelilaisia tai etelä-afrikkalaisia tuotteita. Jos tämä päätös toteutetaan, tuotteet jäävät laivoille. Ja enää ei ole kysy-

mys siitä, että annan kympin kesälomapalkastani, vaan minä konkreettisesti osallistun taisteluun.

Silloin valinta ei jää vain yksittäisen ostajan tehtäväksi. Tottakai vastuu kuuluu yksityiselle ihmiselle, mutta se kuuluu myös koko liikkeelle. Ja minusta se kuuluu taistelevaan solidaarisuuteen, siihen, että me voimme todella tehdä jotain, osallistua johonkin ja vaikuttaa johonkin.

Toiseksi meidän tulisi ylittää näkemys, että kapitalismi on kansallista kapitalismia ja vallankumoukset ovat kansallisia vallankumouksia. Sehän johtaa siihen, että oman maamme ulkopuolella emme voi osallistua taisteluun käytännöllisesti katsoen muuten kuin ilmaisemalla tukemme muiden kansallisten työväenluokien taistelulle tai ilmaista vastalauseemme niitä vastaan suuntautuville toimille.

Nälkä ja solidaarisuus

Esimerkkinä siitä, mitä globaalinen näkökulma konkreettisesti voisi tarkoittaa, olkoon vaikka maailman nälkä. Kiistatta voidaan osoittaa, että elintarvikkeita tuotetaan riittävästi koko maapallon väestölle. Jos kalorit ja valkuaisaineet jaettaisiin YK:n edellyttämien normien mukaisesti, niin jokainen maailman niin se kulkeutuu sinne, missä on rahaa.

Lisäksi useimmat nälkät katastrofitkaan eivät ole juuri lainkaan seurausta luonnonolosuhteista, ei edes Sahelin alueella Sahelin kuivuuden aikana. Koko ajan alueen valtiot Mauretaniaa lukuunottamatta tuottivat elintarvikkeita määrän, joka olisi riittänyt niiden väestölle, mutta ne menivät sieltä maailmanmarkkinoille, koska paikallisella väestöllä ei kuivuuden vuoksi ollut ostovoimaa. Niinpä elintarvikkeet jouduttiin tuomaan sinne elintarvikeapuna.

Entä jos tarkastelemme asiaa laajemmin? Kun elintarvikkeiden tuotanto maapallolla, ja jopa kehitysmaissa, nousee pikkuhiljaa, niin niiden paikallisen väestön ruokapöydässä elintarvikkeiden määrä laskee. Näin siksi, että ne tuottavat kasvavassa määrin meidän markkinoillemme, kehittyneiden kapitalististen maiden markkinoille mm. vihanneksia kuten sipuleita, parsaa, purjoa, paprikoita, tomaatteja. Lisäksi ne tuottavat hedelmiä ja mm. mansikoita, ja nyt yhä enemmän esimerkiksi meillä aiemmin täysin ylellisyytenä pidettyjä vihanneksia, kuten avokadoja, jotka nyt ovat kaikkien suomalaisten saatavilla.

Kun näitä tuotteita tuotetaan – ja niitä tuotetaan yhä enemmän sitä mukaa kun meidän ostovoimamme kasvaa – samalla peruselintarvikkeiden tuotantoon käytettävä peltopinta-ala vähenee.

Jos jatkamme tässä oravanpyörässä, niin tuskin olemme solidaarisia kehitysmaiden työläisille ja talonpojille, sillä siitä heruu hyvin vähän heidän taskuihinsa, edes ostovoimaa lisäämään.

Sama pätee kehitysmaiden lihan tuotantoon ja muuhun tuotantoon, joka suuntautuu maailmanmarkkinoille, eli sinne missä on ostovoimaa.

Näihin rakenteisiin tulisi puuttua, jotta olisimme solidaarisia taistelevalla tavalla. Meidän tulisi toimia niin, ettemme tuo tuotteita, jotka lisäävät nälkää kehitysmaissa. On riittämätöntä, että viemme sinne elintarvikkeita apuna. Ne voitaisiin aivan yhtä hyvin tuottaa paikallisesti, mutta koska ostovoimaa puuttuu, sitä ei tehdä. Siksi apu on vain oireiden peittämistä, ei tilanteen korjaamista.

Kauppa vai kehitysapu?

Soihtu: Tarkoitat siis, että niin kauan kun kehitysapuajattelumme on tasolla, että meidän tulisi antaa ylijäämästämme, olemme hyvin primitiivisen ajattelun rajoissa?

Käkönen: Kyllä. Se ilmentää sitä, että olemme menneet pitkälti mukaan porvarilliseen keitysapu- ja kehitysyhteistyöajatteluun. Jos sen luonnetta ajatellaan laajasti – eikä tässä ole kyse siitä, että kehitysapu tulisi tuomita, vaan siitä, ettei se ole kovin tehokas tapa ratkoa ongelmia – on sen tavoitteena koko ajan ollut saada kehitysmaat tuottamaan hyödykkeitä maailmanmarkkinoille, ja kehittymään itse siinä sivussa. Mutta se ei ole poistunut niiden maiden kurjuutta eikä nälkää.

Kun kehitysmaat orientoituivat tuottamaan maailmanmarkkinoille ja pitämään valuuttatuloja taloutensa liikevoimana, ne samalla joutuivat tilanteeseen, jossa nämä valuuttatulot takaavat hallitusten legaliteetin, eliitin vallaspäpysymisen, koska valuuttatulot usein käsittävät 60–70 % maiden budjeteista. Mutta samalla se merkitsee kurjuuden säilyttämistä, oman kansan ostovoiman paikallaanpysymistä.

Jos taas lähdetään kehitysmaiden työlästekevien tarpeista, niin räikeästi sanottuna voisimme kokonaan kääntää selkämme kehitysavulle, luopua siitä ja lähteä kehittämään normaaleja kauppasuhteita näiden maiden kanssa. Niinhän sosialistisetkin maat tekevät.

Mutta näillä normaaleilla kauppasuhteilla tulisi tarkoittaa ennen muuta sitä, että ryhdytään tuomaan tuotteita ohi monikansallisten yritysten. Teetä voi pitää hyvänä esimerkkinä. Englanti ei taatusti tuota teetä, silti suurin osa kauppohen hyllyillä olevasta teestä on englantilaista. Mutta jos toisimme teetä suoraan Intiasta, Ceylonilta tai Tansaniasta ja maksaisimme kuluttajahintana saman, jonka nyt maksamme, voisimme siirtää sen 10 prosentin asemesta, jonka tuottajat nyt saa teestä, noin 60 % hinnasta keitysmaihien.

Jos tätä menettelyä sovellettaisiin muihinkin tuotteisiin, kykenisimme siirtä-

mään kehitysmaiden taloudelliseen kehitykseen huomattavasti suurempia summia kuin koskaan kehitysavulla kykenemme. Ja kysymys olisi meidän kulu-duksestamme, joka joka tapauksessa tapahtuu.

Mutta jotta voisimme tehdä sen, meidän on kyettävä kokonaisvaltaiseen ajatteluun. Muuten voi tulla ensimmäiseksi esteeksi esimerkiksi se, että merikuljetukset tapahtuvat suurten varustamoiden laivoilla, ja ne voivat kieltäytyä kuljettamasta kehitysmaiden tuotteita suoraan, koska se rikkoo nykyisiä normeja. Mutta olisiko se este?

Me voisimme edelleen ajatella Suomen kehitysyhteistyön tapahtuvan siten, että muutamien kehitysmaiden kanssa perustetaan varustamo ja rahtausliike. Suomesa rakennetaan laivat yhtiölle ja näin kehitysapu suuntautuu myös Suomeen, työpaikkoja luodaan myös tänne. Yhteinen varustamo voitaisiin perustaa vaikkapa periaatteella, että se jonkin ajan kuluessa siirtyy täydellisesti kehitysmaan omistukseen, mutta tietyn siirtymäkauden Suomi on mukana ja suomalaista asiantunte- musta käytetään sen toiminnan ja palvelujen kehittämisessä. Näin oltaisiin konkreettisesti muuttamassa maailmantalouden toiminnan ehtoja. Kyse olisi yhteisesti taistelevasta solidaarisuudesta, eikä toisen maan työväenluokan edut löisi korvalle meidän työväenluokan etuja.

Jos ongelmia ruvetaan hahmottamaan, ne ovat ratkaistavissa. Heikkoutenamme on usein se, ettemme etsi syvällisempää ratkaisuja. Emme mene kehitysavusta eteenpäin ja samalla mukautu omaa maatamme tulevaisuuden kansainvälisiin suhteisiin.

*Soihtu: Kyseessä ei siis ole min-
kään kommunistien erikoinen re-
septin keksiminen, vaan yksin-
kertaisesti syvällisempi ratkaisu?*

Käkönen: Aivan. Samalla tullaan hyvin syvällisesti imperialismi-kysymykseen, vaatimukseen, että kansainvälinen luokkataistelu tulee hahmottaa kokonaisuutena. Itse asiassa me olemme osa samaa taistelua kuin kehitysmaidenkin taistelu. Siksi meidän täytyy muuttaa kansainvälisen talouden mekanismeja ja taistelutapoja sekä kehittyneissä kapitalistisissa maissa että kehitysmaissa.

Meidän ajankohtaistenkin taistelumuotojen pitää määräytyä tästä päämäärästä. Sosialistisena Suomena me muuttaisimme joka tapauksessa suhteitamme kehitysmaihin, miksi emme voisi asettaa jo nyt sitä tavoitteeksi. Kuten todettiin, se ei ole vain kommunistien tavoite, vaan yleismaailmallinen ja yleisinhimillinen tavoite.

Me voimme hahmoittaa erilaisia kansainvälisen talouden vaihtoehtoja tinkimättä tippaakaan Suomen työväestöä.

eduista, mutta silloin meidän on myös haettava vaihtoehtoisia tuotannonaloja ja kehitettävä niitä. Varmasti meidän silloin on pakko luopua joistain kannattamattomista tuotannonaloista, mutta monella muulla alalla voimme lisätä työpaikkoja. Näin me voimme samalla kehitellä sellaisia yhteiskunnallisen ja taloudellisen toiminnan muotoja, joihin me joka tapauksessa joudumme tulevaisuudessa menemään.

Lenin ja Raamattu

Jos pohdimme mikä vaikeuttaa kokonaisvaltaista ajattelua kommunistien keskuudessa, niin minusta tuntuu, että me luumme Leninin imperialismiteoriaa liikaa Raamattuna, tajuamatta sitä loppuun asti. Tajuamatta edes sitä, että se on paljon laajempi kuin se vähän toista sataa sivua oleva kirjanen. Se on paljon laajempi jo Leninin omassa tuotannossa. Leninin Imperialismi-vihkoissa on paljon sellaista, jota ei käsitellä Imperialisi-teoksessa. Eikä se johdu siitä, etteivät ne asiat kuuluisi itse imperialismiin, Leninin esittää teoksensa rajoitukset kirjansa esipuheessa. Jos niitä ajattelee, ymmärtää miksi monia asioita on jätetty pois siitä yhteydestä.

Minusta tuntuu, että Imperialismi-teoksen pääasiaksi on noussut monelle, että imperialismi on pääomien vientiä ja sitä kautta tapahtuvaa muiden kansallisten talouksien ja työväenluokkien riistoa ja alistamista. Mutta *imperialismi on kai nähtävä kapitalistisena ekspansiona* ja ei kapitalististen yhteiskuntien kapitalisoin- misena. Se voi tapahtua lukuisin eri keinoin, muutoinkin kuin pääomien viennin kautta. Mutta väistämättä se johtaa siihen, että kapitalismi muuttuu maailmanjärjestelmäksi. Seuraus on, että kapitalismin lainalaisuudet, joita Marx käsittelee Pääomassa, toteutuvat ensi sijaisesti vain kansainvälisellä tasolla. Niiden analyysi ja tarkastelu kansallisissa rajoissa törmää vaikeuksiin, koska ne eivät enää toimi niissä rajoissa.

Avokadoot

Toisesta näkökulmasta *imperialismia voisi tarkastella kapitalistisena maailmanjärjestelmänä*. Näin siksi, että niin kapitalistisen järjestelmän kuin pääomankin uusintamisen edellytykset muuttuvat kansainvälisiksi. Eli pääoma- kaan ei enää voi uusiutua kansallisissa rajoissa, ja nimenomaan laajennettu uusintaminen on mahdotonta niissä rajoissa. Pääoma tarvitsee kehitysmaiden raaka- aineita, kehitysmaiden markkinoita ja kehitysmaiden työvoimaa. Mutta samalla se tarvitsee *uusia kulutussektoreita* kehittyneissä kapitalistisissa maissa. Uusien tuotteiden tuottamista sinne, missä yksi kysyntä on tyydytetty.

Soihtu: Toisin sanoen mainitut avokadot ja vastaavat ovat juuri tätä laajennettua uusintamista. Niiden avulla luodaan tänne uusia tarpeita, jotka voidaan luoda vain kehitysmaiden avulla?

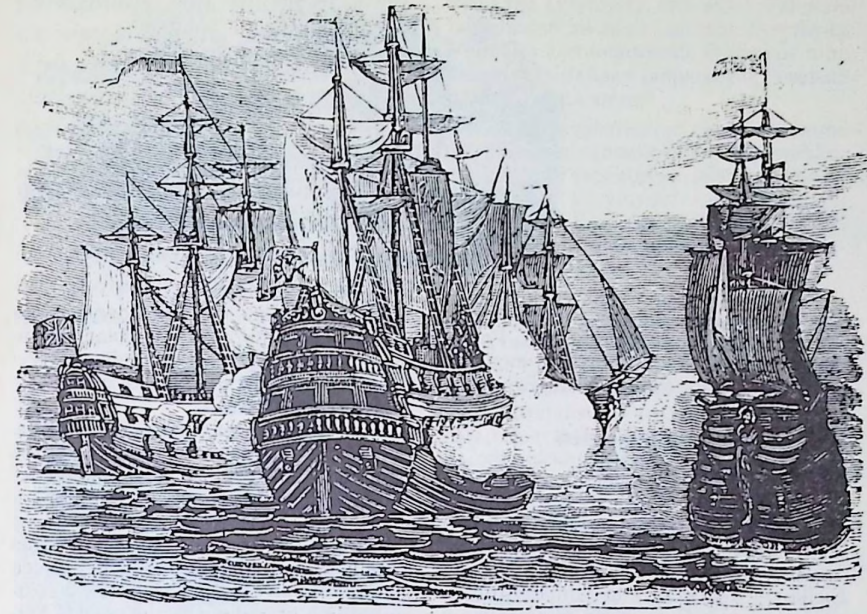
Käkönen: Nimenomaan. Koska kehitysmaiden maatalous on rakentunut juuri monikansallisten yritysten varaan, tämä on eräs keino laajentaa pääomaa. Siinä siis saatetaan kehitysmaiden tuotteita tähän laajennetun uusintamisen prosessiin.

Imperialismi-kysymyksessä on minusta teoreettisesti mielenkiintoista, että Leninin teoriaa voidaan – vaikka sitä on tässä yhteydessä vaikea ruveta perustelemaan – tarkastella kolmella eri tavalla ja samalla laajentaa näkökulmaa siihen. Ensiksikin voidaan tarkastella Imperialismikirjassa olevaa teoriaa suhteessa Leninin muuhun tuotantoon, ennen muuta juuri Imperialismi-vihkoihin. Toiseksi voidaan tarkastella Imperialismikirjan logiikkaa ja metodologiaa ja nostaa se sen yli ja soveltaa sitä tämän päivän analyysiin. Kolmas tapa on sitten tarkastella Leninin teoriaa suhteessa kahteen muuhun mielestäni merkittävään marxilaiseen imperialismiteorian klassikkoon Buhariiniin ja Luxemburgiin.

Ja silloin minusta näyttää, että teoreettisella tasolla ne eivät ole vastakkaisia teorioita, päinvastoin. Ne liikkuvat pääoman laajennetun uusintamisen prosessin eri tasoilla. Jos tasot – Lenin lähtee tuotannosta, Luxemburg lisäärvon realisoinnista (nämähän ovat saman prosessin eri päät) ja Buharin tarkastelee maailmanmarkkinoita – yhdistetään toisiinsa, niin kuin minusta on välttämätöntä, niin minusta tuntuu, että tulemme imperialismiteoriaan, joka tarkastelee imperialismia kapitalistisena maailmanjärjestelmänä. Silloin minusta meillä on klassikoista lähtevät välineet imperialismien analysoimiseksi ja siinä mielessä ei ole kyse uuden teorian luomisesta.

Mutta tietysti on niin että historiallinen aika synnyttää jatkuvasti kuilua teorian ja sen kohteen väliin, ja se on aina kurottava umpeen. Vaikka siis kapitalismin ja imperialismien perusolemus ei olisikaan muuttunut, niin niiden toteutumismuodot muuttuvat. Niihin muutoksiin on päästävä pureutumaan. Ei riitä, että todetaan yleisellä tasolla, että imperialismi on sitä tai tätä, että se on aggressiivinen tai muuta sellaista, on myös kyettävä kertomaan millä tavalla se on aggressiivista.

Useimmiten suhtautuminen esimerkiksi Leniniin on jotain sellaista, että puolustetaan vain sitä, mitä Lenin on sanonut. Mutta aito tulkinta on vasta se, jossa ymmärretään, mitä hän tarkoittaa ja menään tekstin ”taakse”, sen olemukseen. Vain niin päästään teoriaan, joka koko ajan on myös kehittyvää teoriaa. Siihen

pääseminen on paljon vaikeampaa, eikä silloin voi aina mutkattomasti tarttua kirjaimeen tai hakea sopivaa lausetta ja kuitata ongelmia toteamalla, että näin ja näin sanotaan siellä ja siellä. Silloin tuo lausuma usein tulee irroitetuksi yhteydestään ja se saattaa saada aivan toisen merkityksen vaikka itse lause luettaisiinkin oikein.

Eksterminismi ja imperialismi

Soihtu: Mitä ajattelet mainitsemasi imperialismi-analyysin valossa viime aikaisesta rauhanliike-keskustelusta?

Käkönen: Ensimmäinen mielentuleva ajatus on, että jos eurooppalaisessa ajattelussa hylätään eksterminismin tematiikka imperialismiteoria, niin se on virheellinen lähestymistapa, koska siten peittyä todellisuus, josta lähtien konfliktit rakentuvat.

Se, mitä edellä olen puhunut yhteiskunnan sisällöstä laajana kokonaisuutena kytkeytyy Clausewitzin sodan määritelmään – se ei syvällisesti ajateltuna ole vanhentunut – ”sota on politiikan jatkamista väkivallan keinoin”. Tuossa määritelmässä on olennaista ajatus, että sota on tietyn yhteiskunnallisen politiikan sisällä, se on koko ajan sikiönä tietyn politiikan kohdussa. Toisin sanoen, jos me nojaamme oman kehityksemme sellaisiin arvoihin, joiden puolustaminen tai saavuttaminen on kansainvälisellä tasolla ristiriidassa toisten kansojen etujen kanssa, on

sodan vaara ja varustelun välttämättömyys jatkuvasti olemassa.

Tässä mielessä nykyinen varustautuminen perustuu hyvin suuressa määrin juuri imperialistiseen politiikkaan, kapitalistisen laajennetun uusintamisen edellytysten turvaamiseen. Ja vaikka Neuvostoliitolla on samat aseet, nämä mekanismit eivät samalla tavalla vaikuta siihen kuin kapitalismin ja imperialismien politiikkaan.

Kysymys sodasta ja rauhasta liittyy hyvin läheisesti globaaleihin kehityskykykysymyksiin sitä kautta, että suurin osa kapitalististen maiden tarvitsemista raaka- aineista, ja strategisista raaka-aineista ennen muuta, tulee kehitysmaista. Ilman niitä aseiden tuottaminen olisi mahdotonta. Ja aseiden tuotantoa puolestaan tarvitaan Etelän pitämiseksi aisoissa, siis mainitun laajennetun kapitalistisen uusintamisen edellytysten turvaamiseksi. Ja toisaalta niitä tarvitaan Neuvostoliiton pitämiseksi omalla alueellaan.

Soihtu: Sivumennen sanottuna, teesi Neuvostoliiton pitämisestä omalla alueellaan on mielenkiintoinen. Siitä näkökulmasta maailman jakamisella etupiireihin on se idea, että Neuvostoliitto pidetään irrallaan näiden alueiden kansallisista vapautusliikkeistä, pyritään siis pitämään ne vailla kansainvälistä tukea. Tästä ei Suomessa ole juurikaan keskusteltu.

Käkönen: Kyllä, ja tähän liittyy myös kysymys, miksi Neuvostoliiton viimeaikainen varustautuminen on erityisesti huolestuttanut länttä.

Neuvostoliitto merillä

1970-luvulla Neuvostoliitto saavutti sellaisen sotilaallisen potentiaalin, että se kykenee olemaan länsi maailman kaikilla merillä. Tämä huolestuttaa, koska lännen luonnonvarat, raaka-aineet ja taloudellinen perusta on kehitysmaissa ja se edellyttää laajoja merikuljetuksia. Tähän asti ne ovat olleet varsin suojattuja, koska Neuvostoliitolla ei ole mainittua kykyä ollut. Nyt ne eivät enää ole samalla tavalla suojattuja.

Lisäksi huolestuminen liittyy siihen, että parhailaan valmistaudutaan hyödyntämään merenpohjan luonnonvaroja. Perinteisen ajattelun mukaan se merkitsee, että näitä merellisiä tuotantoyksiköjä kytetään suojaamaan. Se olisi ollut helppoa, jos vain Länsi kykenisi olemaan kaikilla merillä.

Nyt politiikkana on, että Neuvostoliitto pitäisi voida tavalla tai toisella sulkea pois maailman meriltä, jotta Etelä voitaisiin edelleen pitää Lännen etupiirinä. Tätä pyrkimystä kuvaavat uusien partiotalusten ja rannikkovesillä toimivien alusten kehittäminen. Tähän olisi hyvin sopinut myös suomalainen tykkivene, jota myytiin kalastusaluksena Indonesialle.

Samaan pyrkimykseen liittyy tietysti pyrkimys eristää Neuvostoliitto kehitysmaitten vapautusliikkeistä. Aiemminhan siitä ei ole ollut huoltakaan.

On Neuvostoliitto tietysti myynyt niille aseita, mutta se ei ole voinut olla samalla

tavalla sotilaallisesti läsnä kuin USA on kyennyt olemaan missä tahansa.

Nämä seikat ovat muuttaneet imperialismin laajennetun uusintamisen näköaloja. Ja tietysti ne myös vaarantavat maailmanrauhaa, koska voi syntyä tilanne, että jossain paikallisessa konfliktissa ovatkin vastakkain USA:n ja Neuvostoliiton aseelliset osastot. Emmekä me voi sanoa, mitä siitä seuraisi, pysyisikö se paikallisena.

Jotta näin ei tapahtuisi, meidän pitäisi kyetä ymmärtämään, mitä maailmassa ja kolmannessa maailmassa tapahtuu, miksi ne maat rakentavat sosialismia ja pyrkivät tarpeen vaatiessa tukeutumaan Neuvostoliittoon.

Angola on ehkä selvimmin sanonut, että se lisäisi mielellään yhteistyötä Lännen kanssa, mutta se ei voi sitä tehdä, koska Länsi sulkee ovensa. Ei sosialismin rakentamisen elto kehitysmaissa ole, että ne katkaisevat yhteistyön kapitalistisiin maihin. Mm. Gulf-Oil rahoitti Angolan vapaustaisteluiden aikana MPLA:ta enemmän kuin USA:n hallitus rahoitti FNLA:ta ja Unitaa. Gulf-Oilin toimintaa Gabindassa suojelevat kuubalaiset sotilaat. Ei tämä sinänsä ole ongelma. Gulf-Oil investoi Angolassa maan hallituksen osoittamiin kohteisiin.

Ei kapitalismin tarvitse aina olla perinteisessä mielessä aggressiivista. Osaa sekin valita keinot. Ja tottakai kapitalismi ja imperialismi jatkuu, jos se osaa hyvin sopeutua, mutta olennaista on, että niidenkin oloissa on mahdollista valita rauhanomainen ratkaisu.

Tässä mielessä olenkin pyrkinyt väitöskirjassani tarkastelemaan kansainvälistä politiikkaa luonnonvarojen näkökulmasta. Ja näin olen kohdistanut katseeni hiukan eri kohtaan kuin Lenin, Luxemburg ja Buharin. Ja luulen, että nyt, kun kapitalistisen tuotannon ehdot, luonnonvarat, ovat käymässä niukoiksi, se on eräs keskeisistä kysymyksistä.

Keinot luonnonvarojen saamiseksi voivat olla moninaiset, sillä pääkysymys on, että kehitysmaat kapitalisoituvat ja että ne suuntautuvat maailmanmarkkinoille. Jos ne sen tekevät, niitä ei tarvitse omistaa. Ja koska kehitysmaiden hallitsevan eliitin asema on riippuvainen tästä orientaatiosta, niin tottakai ne asemansa vuoksi tuottavat maailmanmarkkinoille. Edelleen juuri tämän vuoksi sotilaalliset ja poliittiset kontrollimenetelmät ovat tulleet yhä keskeisemmiksi. Niillä pyritään takaamaan mainitun eliitin valta. Tämä politiikka näkyi Iranissa shaahia tuettaessa, se näkyi Chilessä, Salvadorissa, ja monessa muussa maassa ja se näkyi niissä ratkaisuihin, joihin Namibiassa pyritään. Sinne yritetään nyt luoda musta eliitti, joka pitäisi maan Lännelle uraania ja muita strategisia aineita tuottavana.

Näitten seikkojen valossa asevarustelu liittyy kapitalismin olemukseen ja kapitalistiseen uusintamiseen. Jos se ymmärre-

tään, tulee imperialismin vastustamisen olla keskeinen osa rauhanliikettä. Varustelun vastustaminen on tietysti toinen osa, mutta sitä ei pidä erottaa edellisestä.

Ydinaseet ja ydinaseiden mahdollisuus

Eurooppalaisen rauhanliikkeen offensiivi ydinaseiden vastustamisessa näkyy kyllä mm. NATO:n uusissa kaavailuissa. Siellä on alettu harkita ydinaseistuksen vetämistä pois Euroopasta ja perinteisen aseistuksen vahvistamista. Jos se tapahtuu, on tietysti yksi voitto, yksi edistysaskel saavutettu. Mutta onko se askel vielä sotaa vastaan sinänsä? Onko se sinänsä poistanut yhteiskunnista niitä tekijöitä, jotka johtavat sotaan?

Soihtu: Pelkässä varustelun vastustamisessa on vielä sekin ilhuusio, että vaikka saavutettaisiin niin valtava voitto, että maailmasta poistettaisiin kaikki ydinaseet jää ydinsodan mahdollisuus jäljelle. Usein unohtuu, että kun ihmiskunta on kerran ydinaseen valmistanut, se osaa sen jatkuvasti valmistaa. Jos siis ydinaseetomissakin oloissa syntyy yleismaailmallinen aseellinen konflikt, se ei takaa, ettei joku valmista ja käytä ydinasetta. Siksi sodan vaaran tai ydinaseitten uhan poistaminen edellyttää, että taistelun sodan syitä, ei vain aseteknologian tiettyjä saavutuksia vastaan.

Käkönen: Tämän vuoksi otin Clausewitzin esille. Itse asiassa me joudumme sotaa vastaan taistelllessamme taistelemaan yhteiskuntaa vastaan. Siksi meidän on asetettava syvällisesti haaste koko yhteiskunnallisen olemisen sisällöstä.

Jos rauhanliikkeitä katsotaan historiallisesti, ne ovat oppositioliikkeitä. Uskonolliset liikkeet ovat passiivisia: me kiel-

täydymme aseista, me kieltäydymme sotimasta. Mutta muille ei useinkaan veloiteta aseteta. Tai sitten rauhanliikkeet ovat syntyneet tiettyä sotaa tai tiettyä asetyyppeä vastustamaan.

Kaikki nämä ovat tietysti hyviä asioita. Ne ovat aina osa rauhanliikettä. Mutta miten sodat voidaan todella eliminoida? Minusta se voi tapahtua vain muuttamalla koko kansainvälistä järjestelmää ja kansallisia järjestelmiä sellaisiksi, ettei meidän hyvinvointimme edellytä muiden kurissa pitämistä. Ettei meidän hyvinvointimme estä ihmisiä esimerkiksi Salvadorissa saamasta tarpeitaan tyydytyksi ja pakota heitä nousemaan aseelliseen taisteluun etujensa puolesta. Rauhalla on tasa-arvon toteuttamisesta kiinni.

Tällä hetkellä on niin, että kun kehitysmaiden kansat nousevat aseita taistelemaan eduistaan, niin me tartumme aseisiin puolustamaan omia etujamme. Sitten asialle etsitään ideologiset selittäjät.

Pitäisikin päästä siihen, että kun rauhanliikkeet laajenevat – vaikka ne pysyvät itsenäisinä liikkeinä ja voivat ottaa epäpoliittisia tunnuksia – pitäisi liike kuitenkin saada sisään ja vaikuttamaan myös niihin järjestöihin, poliittisiin puolueisiin ja ammattiyhdistysliikkeeseen, jotka asettavat yhteiskunnallisia tavoitteita ja muotoilevat politiikkaa. Pitäisi päästä siihen, että myös niiden politiikka muuttuu sisällöltään rauhanpolitiikaksi. Kaikkien yhteiskunnallisten ratkaisujen tulisi tähdätä rauhaan.

Nyt on paljon niin, että erilaiset rauhanjärjestöt kyllä saavat valtion budjetista varoja – ja hyvä niin, koska se mahdollistaa niiden toiminnan – mutta samalla budjetissa lisätään varustelumenot. Onko siis rauhanpolitiikka läpäissyt yhteiskunnallisen toiminnan? Varsinkin kun vielä päättäjät ovat samat. He siis tekevät toisaalta päätöksiä, joissa tuetaan rauhantyytiä, toisaalta varustaudutaan. Missään ei siis ole tapahtunut arvojen muutosta, tavoitteitten muutosta.

Soihtu: Ehkä on niin, että tekojen tasolla rauhanliike on tarttunut kokonaisyhteiskunnallisiin sodan syihin selvimmin toisen maailmansodan jälkeen, kun sodan syitä lähdettiin poistamaan

purkamalla mm. suuria monopolistisia yrityksiä. Johdonmukaisesti näin tehtiin sittemmin sosialismiin siirtyneissä kansademokratioissa.

Kommunistienkin toiminta on sen jälkeen rappeutunut. On rajoitettu puhumaan yhteiskunnallisesta pinnasta ja yhä vähemmän on puhuttu yhteiskunnallisesta rakenteesta.

Fine Ripe Oranges

Käkönen: Tämä on totta. Ihan samat ongelmat on olemassa sekä solidaarisuustyön että rauhantyyti kysymyksissä. Kummassakin olisi itse asiassa hyvin pitkälle kysymys meidän yhteiskuntamme sisäisistä ratkaisuista. Siinä mielessä rauhanliikkeeseen ei saa olla epäpoliittista. Se voi tietysti olla puolueisiin sitoutumatonta, mutta sen täytyy vaikuttaa puolueiden päätöksiin.

Nämä kokonaisyhteiskunnalliset ja globaalit perspektiivit ovat olennaisia, jos pohditaan miksi rauhanliike ei ole päässyt päämääräänsä. Näitä on tietysti helppo heittää, mutta ei ole helppo tehdä päätöksiä siten, että ne vaikuttaisivat laajasti koko yhteiskunnallisen olemisen sisältöön. Kuitenkin juuri siitä on loppujen lopuksi kyse. Rauhanliike ei voi olla itse-tarkoitus, ei myöskään rauhanjärjestö. Itsetarkoitus on toiminta rauhanomaisen maailman luomiseksi ja se päämäärä: rauhanomainen maailma.

Rauhanliike ja ammattiyhdistysliike

Mutta toiminnan tulee tapahtua kaikilla tasoilla. Suomessa se voisi tarkoittaa

vaikkapa kysymystä, että miksi Valmetin taisteluiden aikana ei asetettu kysymystä Valmetin asetuotannosta. Onko siis niin, että kun taistellaan työpaikoista, voidaan tuottaa vaikka aseita?

Meidän ongelmamme onkin, ettemme ole kyenneet samanaikaisesti työpaikkojen puolesta tapahtuvan taistelun kanssa asettamaan kysymystä vaihtoehtoisesta tuotannosta. Ei meidän tarvitse menettää asetuotannon lopettamisen vuoksi ainutakaan työpaikkaa.

Ja nimenomaan kommunistisen liikkeen pitää pystyä asettamaan tavoitteet myös tuotannon sisällöstä, siitä, mitä tuotetaan. Tätä kautta myös demokraattinen valvonta saa tarkoituksensa. Emme me valvo kapitalistista yritystä, vaan valvonnan tulee liittyä siihen, että me kokonaisyhteiskunnallisesta lähtökohdasta asetamme päämäärät. Toisin sanoen, pyrkimyksemme tulisi olla muuttaa kapitalistista yritystä jo nyt sellaiseen suuntaan, että se voidaan kansallistaa sitten, kun ryhdymme rakentamaan sosialismia.

Kaiken kaikkiaan tässä on tullut esille useampia sellaisia kysymyksiä, joissa voisimme asettaa tavoitteet sosialismin kannalta ja tavallaan ryhtyä rakentamaan sosialistisen politiikan sisältöä jo kapitalismin uumenissa. Jos me asetamme ne näin, luomme samalla näköaloja siitä Suomesta ja siitä maailmasta, johon pyrimme. Se ei enää silloin ole hämärä utopia vaan konkreettisesti tajuttavissa oleva utopia.

Tavallaan on tultu siihen, että kansainvälinen solidaarisuus, kehitysyhteistyö, rauhanliike ja Suomen vallankumous kietoutuvat yhteen moninaisilla tavoilla. Meidän olisi kyettävä yhdistämään ne myös omassa toiminnassamme ja samalla näyttämään niiden yhteenkuuluvuus. Esimerkiksi meidän tulisi tehdä oman maamme tuotannollisia ratkaisuja niin, että ne kytkeytyvät myös kehitysmaiden työväenluokan taisteluun elämänsä parantamiseksi. Se on mahdollista, jos se vain tehdään.

Perinteisesti politiikkaa tehdään tavalla, jossa mainitut asiat ovat eri sektoreita. Yksi kuuluu ay-liikkeelle, toinen poliittiselle puolueelle, kolmas jollekin muulle järjestölle. Kuitenkin esimerkiksi rauhantyyti tai solidaarisuustyön tulisi olla työtä, joka kulkee sekä poliittisen liikkeen että ammattiyhdistysliikkeen läpi. Toki sen lisäksi tarvitaan näillä aloilla erillisiä järjestöjä, mutta kyllä SKP:n pitäisi manifestoidusti olla rauhanliike tai solidaarisuusliike itsestään. Sen pitäisi näkyä SKP:n kaikissa ratkaisuissa. Sama koskee sellaista ammattiyhdistysliikettä, jonka puolesta taistellamme.

Monesti me pysähdymme esteisiin, joissa joku heittää, että asia ei käy, koska lainsäädäntömme on sellainen ja sellainen, tai meitä sitoo esimerkiksi GATT-sopimukset. Kaikki ne on kuitenkin ih-

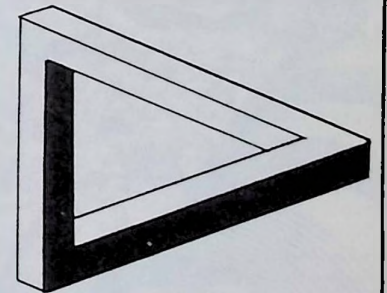
minen tehnyt. Kaikki ne ovat muutettavissa. Jos haluamme tehdä jotain, joka sootii olemassaolevia sopimuksia vastaan, meidän on samalla vaadittava niiden muuttamista.

Israelin vai Angolan appelsiinit?

Esimerkiksi suuri osa kehitysmaiden tuotteista on Suomessa negatiivisella, eli niistä menee yleinen tulli. Miksi ei voitaisi tehdä toisin? Ajatellaanpa vaikkapa Israelin ja Etelä-Afrikan appelsiineja. Me voisimme nostaa niille yleisen tullimuurin ja tehdä vapaakauppasopimuksen Angolan, Mosambikin tai jonkin muun maan kanssa. Sen jälkeen ne olisivat meidän markkinoillamme edullisempia. Tuokoot tuojat appelsiineja mistä haluavat, mutta toisten tuotteet ovat halvempia kuin toisten. Mekin voisimme käyttää markkina- ja hintalakeja, koska kerran elämme kapitalismissa. Kyllä ne toimivat. Kalliimmat tuotteet jäävät tuomatta. Sitäkin varmemmin, jos niitä ei pureta satamissa.

Minusta tuntuu, että näihin näköaloihin ei ole uskallettu tai osattu mennä. Ehkä siksi, että poliittikkamme määrää liian paljon kapitalistiset politiikan ehdot. Me olemme rajoittuneet esittämään vain hieman paremman vaihtoehdon, mutta emme ole esittäneet toisenlaista vaihtoehtoa.

VAIHDA KUVIOTA!

PSYKOLOGIA 1983

6 numeroa vuodessa.

Tilaushinta kotimaahan 100 mk, jäsentilaus 80 mk (sis. jäsenmaksun), opiskelijatilaus 50 mk (sis. jäsenmaksun).

Irtotilaus 20 mk.

Tilaukset ps-tilille 9544-2

Snellmaninkatu 9-11

00170 Helsinki 17

Julkaisija:

Suomen psykologinen seura ry.

Hannu Hartikainen:

Sivilisaatiokritiikistä

Tämän numeron suuret grafiikkutyöt ovat lähinnä Peter Bruegel vanhemmalta, pienet kuvat Thomas Bewickiltä. Mm. sivun 38 työ edustaa viime numeroissa jo tutuksi tulleen, 1400- ja 1500-luvuilla eläneen Albrecht Dürerin tuotantoa.

1. Puheenvuorollani on kaksi lähtökohdtaa. Ensinnäkin sivilisaatiokritiikki on välttämätöntä. Sivilisaatiokritiikin suorittamisessa on opiskelijoilla ja sivistyneistöllä erityistehtäviä, vaikkakaan ei mitään yksin- tai edes etuoikeutta. Tietyissä olosuhteissa yliopisto voi tarjota sivilisaatiokritiikille organisatorisia edellytyksiä.

Toiseksi sivilisaatiokritiikki on mahdollista, mutta sisältää koko joukon ongelmia¹. Käsityseni mukaan sivilisaatiokritiikkiin – tai sivilisaatiokritiikkiin – sillä mistään monoliitista ei ole kysymys – sisältyvä kritiikin käsite ei suinkaan ole ongelmaton. Tai suoraan sanottuna: kritiikin käsite on epäselvä ja vaatii systemaattista pohdintaa.

En kuitenkaan pohdi tässä puheenvuorossani kritiikin käsitettä yleisellä tasolla tai teorialistoriallisesti², vaan käsittelen sitä työhön ja teknologiaan liittyen, siis konkreettisemmin.

2. Karl Marx teki kerran erottelun ”kritiikin aseiden” ja ”aseiden kritiikin” välillä. Kritiikin ase viittaa rationaalisen argumentaation kriittiseen käyttöön. Aseiden kritiikki puolestaan tarkoittaa aseiden suorittamaa kritiikkiä, so. esim. sitä, mitä Salvadorin sissit harjoittavat USA:n tukemaa junttaa vastaan.

Marxia hieman mukaillen voidaan todeta, että aseiden (suorittaman) kritiikin potenssi on muodostunut valtavaksi. Ihmiskunta on hankkinut teknologisen valmiuden ”kritisoida” koko sivilisaatioprosessinsa ydinsodan jäännöksiksi. Tämäkin on siis eräs sivilisaatiokritiikin muoto, vaikkakin perverssi. Mutta siirtäkäämme aseiden (suorittamasta) kritiikistä kritiikin aseeseen, jonka aikaisempaa parempi ja laajempi käyttö on varmasti yksi edellytys aseiden (suorittaman) tottaalsen sivilisaatiokritiikin estämiselle.

Sivilisaatiokritiikin alue on temaattisesti laaja ja avoin ja siihen on liitetty yhä uusia kysymyksiä. Yleisesti voidaan kuitenkin erottaa kolme aluetta, jotka ovat:

- ihmisen suhde luontoon,
- ihmisen suhde toiseen ihmiseen; ja
- ihmisen suhde itseensä.

Sivilisaatiokritiikin välttämättömyys on yleisesti ilmaistuna siinä, että kaikilla näillä alueilla esiintyy prosesseja ja piirteitä, jotka alistavat ja uhkaavat inhimillisiä tarpeita.

Ihmiset itse tekevät oman historiansa eli ovat sen subjekteja, mutta he samalla tuottavat ja reproducioivat sellaisia yhteiskunnallisia suhteita ja prosesseja, jotka itsenäistyvät heitä itseään hallitseviksi ja alistaviksi voimiksi.

Inhimillinen subjektiviteetti on joutunut ”ylitsekäyvä” prosessin kantajaksi. Tämä kuulostaa surrealistiselta, mutta yhteiskuntatodellisuus onkin saanut surrealistisia piirteitä. Ajatellaanpa vaikka ydinsodan mahdollisuutta. Kummallinen on myöskin se asioiden tila, että – kärjistetyksi ilmaisten – teollistuneissa kapitalistisissa maissa toinen osa väestöstä kulutetaan loppuun liialla työllä ja toinen osa sillä, ettei työtä ole ollenkaan. Sivilisaatiokritiikin lähtökohta on siinä, että olemassaolevia rakenteita ja prosesseja ei oteta annettuna.

3. 1960-luvun loppupuolelta lähtien ovat teollisesti kehittyneiden kapitalististen maiden piirissä työhön ja teknologiaan liittyvät kysymykset tulleet näkyvästi esiin. Muodostunut ongelmien kimppu sisältää työelämän laadun kysymykset (yhä pidemmälle etenevä teknistyminen, työn pirstominen ja osittaminen), sosiaalisuuskysymykset (työn mielekkyyden kyseenalaistuminen, työtytymättömyys, nuorten sosiaalistaminen palkkatyöhön, työn vieroksunta, uudet yhteiskunnalliset liikkeet), työn määrän kysymykset (työpaikkojen väheneminen, työttömyys, erityisesti nuorten) ja nykyisen teknologisen apparatuurin käytön seuraukset (luonnonvarojen ehtyminen, saastuminen, byrokratisoituminen, kontrollin lisääntyminen).

Näitä ongelmia tematisoidaan valtiokoneiston ja ammattiyhdistysliikkeen piirissä, mutta myös lisääntyvässä määrin kriittisen sivistyneistön ja uusien yhteiskunnallisten liikkeiden piirissä.

Georg Henrik von Wright kirjoittaa: ”Ilmeistä on, että siinä osassa ihmiskuntaa, joka on omaksumut teknologisen elämäntyylin, perinteiset arvot, joiden pohjimmiltaan tulee oikeuttaa tekomme ja pyrkimyksemme, on kielletty, kiistetty ja osaksi häviytetty näkyvistä. Tämän johdosta sivistyksemme on joutunut vaiheeseen, jota voitaisiin nimittää *legitimaatiokriisiksi*. Suurelta osalta siitä mitä sanomme ”kehitykseksi”, etenkin tekniikan alalla, puuttuu legitimaatiopohja” (1981, 182).

4. 1970-luvun aikana tuli esiin koko joukko teknologiakriittisiä ajattelutapoja. Teknologiakritiikillä tarkoitetaan sitä, että teknologiaan ei suhtauduta deterministisesti, so. sitä ei oteta annettuna, vaan se asetetaan kritiikin esineeksi. Arkipäiväiset käsitteet ”teknologinen kehitys” ja ”teknologian edistys” on haluttu problematisoida. Teknologiakritiikin skaala vaihtelee huomattavasti (esim. Michel Foucaultin valtakriittinen teoria kurinpitoyhteiskunnasta – käytännölliset elämäntavan muutoksokkeilut maaseutuolosuhteissa). Teknologiakriittinen yhteiskuntakritiikki lähtee siitä, että perinteiset teoriat ja lähestymistavat ovat kyvyttömiä nykyajan suurten ongelmien edessä. Ajatellaan, että myös perinteelliset *kriittiset* teoriat – kuten marxismi – ovat sitoutuneet kestävämmiin lähtökohtiin. Uusi sivilisaatiokritiikki on ollut osaltaan Marx-kritiikkiä. Esim. von Wright toteaa, että ”(...) mikään marxismin lukuisista muunnoksista ei enää kykene tarjoamaan riittävää teoreettista pohjaa ihmiskunnan nykytilaan kohdistuvalle kriittiselle ajattelulle. Tämä on sanottava painokkaasti – ja myös kieltämättä ja aliarvioimatta syvällisiä oivalluksia sosiaalisten voimien yhteisvaikutuksesta, jotka sisältävät Karl Marxin teoksiin” (1981, 188–189).

5. von Wrightin Marx- ja marxismikritiikki voidaan kuitenkin problematisoida. On olemassa sellaista marxilaista

tutkimusta ja keskustelua, johon syytös teknologisesta determinismistä, so. teknologian ottamisesta annettuna, ei osu. Tätä keskustelua ei kuitenkaan juurikaan tunneta Suomessa. Tämän suuntauksen puitteissa on korostettu, että teknologiaa ei voida jättää teknologeille. Teknologia ei ole vain tekninen seikka, vaan myös yhteiskunnallinen.

Teknologia ja työ eivät säily neitseellisesti suhteessa siihen spesifiin yhteiskunnallisuuteen, joka hallitsee porvarillista yhteiskuntaa. Kun tämä yhteiskunnallisuus tunkeutuu ihmisen ja luonnon väliin aineenvaihduntaprosessiin, syntyy tähän aineenvaihduntaprosessiin piirteitä, jotka eivät selity siitä itsestään käsin. Työ ja teknologia leimaantuvat yhteiskunnallisesti ja siten ne tulee asettaa kritiikin kohteeksi. Tämän suuntaisia ajatuksia ovat esittäneet monet tutkijat Saksan Liittotasavallassa, Länsi-Berlinissä ja Pohjoismaissa.

Ärhusin yliopistolla toimii tutkijaryhmä, joka pyrkii kehittämään sivilisaatiokritiikkiä poliittisen taloustieteen kritiikin perustalta. Onpa joukko marxilaisia tutkijoita päättynyt varsin jyrkkiin näkemyksiin, joissa on kokonaan irtisanouduttu nykyisestä tieteestä ja siihen perustuvasta teknologiasta.

Näin ollen käsitys siitä, että marxismi on teknologista determinismistä, ei pidä paikkaansa. Oma merkityksensä on tietysti siltäkin kysymyksellä, mikä oli itsensä oppi-isän eli Karl Marxin kanta. Mielestäni on osoitettavissa, ettei Marx myöhempiä tuotantoaan edusta teknologista determinismistä, vaikka usein näin luullaankin (sekä vastustajien että kannattajien leirissä). Kypsin Marxin sivilisaatiokriittisen konseptin perustava lähtökohta oli se, että hän näki porvarillisen sivilisaation sisältävän sekä edistysellisiä että ei-edistysellisiä piirteitä ja prosesseja.

6.

Nyt tulee eteen ratkaiseva kysymys, miten työn ja teknologian kysymyksiin liittyvä sivilisaatiokritiikki tarkemmin ottaen tapahtuu. Pikainenkin tarkastelu tuo esiin kokonaisen kirjon erilaisia kritiikin tapoja. On epäselvää, mistä meidän tulisi vapautua ja mitä kritisoida; pitäisikö meidän vapauttaa "alkuperäiset", "autenttiset", "luonnolliset" tekijät vai pitäisikö meidän vapautua niistä, so. pitäisikö meidän vapautua sivilisatorisen prosessin avulla vai sivilisatorisesta prosessista. — Edellä oleva kysymyksenasettelu on tietysti väärä asetelma. Tarkemmin voidaan erotella ainakin seuraavanlaisia kritiikin tapoja:

(a) Voidaan ajatella, että ihmisten välittömät ilmaukset omista tarpeistaan ovat sellaisenaan kaiken (työhön ja teknologiaankin liittyvään) kritiikin kriteeri. Tämä on kuitenkin monessa suhteessa ongelmallista. On esim. tunnettua, miten erilaiset sivilisaatioprosessit vaikuttavat

subjektiivisesti ilmaistujen tarpeiden muotoutumiseen. Arkitietoisuus ottaa monia yhteiskunnallisia asioidentiloja annettuna ja siksi tyytyy niihin.

(b) Toisenlainen kanta on se, että nykyisen työn ja teknologian arviointi ja kritiikki edellyttävät ikäänkuin mittapuukseen *ylihistoriallisen ihmisolemuksen*, so. ihmisen *antropologiset vakiot*. Jos esim. ajatellaan, että ihmisen ylihistoriallinen olemus on työ, niin silloinhan työtömyys on määritelmän mukaan "epäinhimillistä". Antropologisilla vakioilla kritisoimisesta on monia versioita. Kuitenkin inhimillisten tarpeiden historiallisuus tekee tällaiset kritiikkimuodot ongelmallisiksi.

(c) Kolmas vaihtoehto on se, että otetaan kritiikin mittapuuksi *joku historiallinen työn ja teknologian malli*. Hyvin yleistä on se, että kritisoidaan nykyistä konseptista teknologiaa käsityömaaisesta, pienestä ja pehmeästä teknologiasta käsin. Tällaiseen kritiikkimallin otettiin usein esikapitalistien/eseitoillisten elämäsmuotojen romantisoitua. Esim. Alfred Krowoza näkee esikapitalistisessa työssä kauniina puolina vuodenaikojen luonnollisen rytmin jne. Menemättä laajemmin tähän kritiikkimallin toteutukseen vain, että kokonaisuutena ratkaisuna ei pientuotanto ole realistinen.

(d) Eräs tiukka kritiikin positiio löytyy toisen maailmansodan jälkeisen Frankfurtin koulun piiristä. Euroopan hulluna vuonna 1968 70-vuotissyntymäpäiväänsä viettäneen Herbert Marcusen vuonna 1964 ilmestyneessä teoksessa *One-Dimensional Man* kehiteltiin positiota, jonka mukaan koko nykyinen luonnontiede ja siihen perustuva teknologia edustavat virheellistä, esineellistävää ja riistävää suhdetta luontoon. Näin ollen emansipaatio edellyttää uudenlaista luonnontiedettä ja uudenlaista teknologiaa¹. Marcusen aiemmin esittämien käsitysten mukaisesti osassa 1960-luvun uusvasemmistoa ajateltiin, että työ voitaisiin erotoida ja muuttaa työstä leikiksi.

(e) Wolfgang Pohrt kirjoitti vuonna 1976 pienessä kirjassaan "Käyttöarvon teoria", että työn humanisointipyrkimykset ovat idioottien puuhaa. Oikea tunnus on työn maksimaalinen rajoittaminen ja viime kädessä sen hävittäminen. Muutamia vuosia myöhemmin on André Gorz saavuttanut laajaa kansainvälistä julkisuutta esittämällä samantyyppisen ajatuksen. Gorzin mukaan elämme työn hävittämisen aikakautta ja pääkysymys on työn hävittämisen suunnittelmallinen ja järkevä organisointi. Gorzin mukaan todella autonominen ja luova toiminta on mahdollista vain työn ulkopuolella. Viime vuonna ilmestyi uudestaan suomeksi Paul Lafarguen teos "Oikeus laiskuuteen", jonka mottona on Lessing-lainaus "Olkamme laiskoja kaikessa, paitsi rakkaudessa ja juomisessa, paitsi laiskotellussa".

7.

Edellä oleva esimerkkiaineisto työn ja teknologian alueen sivilisaatiokriittisistä positiioista lienee jo riittävä valaisemaan kritiikin käsitteen ongelmallisuutta:

— Mitä oikeastaan tarkoitetaan kritiikillä?

— Mitä kritisoidaan ja millä kritisoidaan?

— Missä mielessä kritiikki voi olla tieteellistä ja rationaalisesti perusteltua?

— Mitä aspekteja kritiikin käsitteeseen sisältyy?

— Mitä tarkoitetaan immanentilla ja ei-immanentilla kritiikillä? Mikä niiden merkitys on nykyisin?

— Mitä normatiivisia aineksia kritiikkiin sisältyy?

— Mikä on kritiikkiin sisältyvän normatiivisen argumentaation spesifi luonne ja pätevyys?

— Mikä spesifi sisältö on käsitteillä "edistys", "repressio", ja "emansipaatio"?

— Mitä tarkoitetaan kritiikin utopiisella elementillä?

8.

Lopetan tähän problematisointiin enkä lähde yrittämään kritiikin käsitteen kehittelyä. Totean vain sen, että siihen varmaankin kuuluu keskeisesti olemassaolevassa todellisuudessa piilevien mahdollisuuksien etsiminen ja niiden löytämistä vaikeuttavan deterministisen tietoisuuden kritiikki. Näin ollen kritiikkiin sisältyy utopppinen elementti: kritisoidaan sillä, mikä ei vielä ole, mutta mikä voisi olla, jos ihmiset sen käytännöllisellä toiminnallaan toteuttaisivat.

Kirjallisuutta:

Gorz, André: Abschied vom Proletariat. Jenseits des Sozialismus, EVA, Frankfurt a/M 1980.

Lafargue, Paul: (1880) Oikeus laiskuuteen. Kansan Sivistystyön Liitto, Vaasa 1981.

Marcuse, Herbert: (1964) Yksiuotteinen ihmisen. Weilin + Göös, Tapiola 1969.

Noro Arto: Kritiikin käsitteen odysseia, Tiede & Edistys 2/1982 (81–86)

Pohrt, Wolfgang: Theorie des Gebrauchs. Syndikat, Frankfurt a/M 1976

von Wright, Georg Henrik: Humanismi elämänsänteenä. Otava, Keuruu 1981

Alaviitteet:

1. Ismo Alanko on toisaalla kiinnittänyt huomiota kritiikin käsitteen ongelmallisuuteen: "Helppo on paskaa jauhaa niin mutta jaksatko pitää sanoista ki?" Hassisen Kone: Tuomiopäivä / Rumat sävelet

2. Arto Noro on kaivanut tätä samaa tunnelmia toisesta päästä aloittaen antiikin Kreikasta (ks. Noro 1982)

3. Marcuse oli itse asiassa siinä mielessä edellä aikansa vuonna 1964, että tuolloin ns. ekologinen kriisi ei ollut vielä läheskään niin kärgistynyt ja yleisessä tietoisuudessa kuin nykyisin.

4. Näiden kysymysten taustalla on ajatus, että mikä tahansa "paskan jauhaminen" ei ole kritiikkiä käsitteen varsinaisessa merkityksessä.

Hallitseminen, marxismi, sivistyneistö

Keskustelu Seppo Toiviaisen kanssa

Haastattelu: Pertti Rovamo, Martin Scheinin

Soihdu: Viime keväänä oli Soihdussa laaja Jouko Kajanojan haastattelu SKP:n hallituspolitiikasta. Siinä hän kiinnitti huomiota toisenlaisen hallituspolitiikan merkitykseen. Miten sinä näet SKP:n hallitusongelman, millä tavalla se sinun mielestäsi tulisi ratkaista?

Toiviainen: Kajanojan haastattelu oli monessa suhteessa mielenkiintoinen. Siinä oli uusia oivalluksia ja esimerkkejä. Kysymys toisenlaisesta hallituspolitiikasta on tärkeä ja ajankohtainen. Mutta tässä asiassa on se vaara, ettei saisi keskustella pelkästään tästä tai tuosta hallituspolitiikasta, ei saisi työntää syrjään ratkaisevaa kysymystä hallitukseen osallistumisesta tai oppositioaseman ottamisesta.

Tällä hetkellä, konkreettisesti, on kaikkien tärkeintä politiikan profiiliin nostaminen, politiikan terävöittäminen. Se voi johtaa ja ehkä johtaakin oppositioon jon-

kin ajan sisällä. Mutta jos tätä pelätään yli kaiken, jää politiikan terävöittäminen fraasiksi. Painumme entistä näkymättömmiksi sosialidemokraattien ja keskustan matalien mutta leveiden hartioiden taakse.

Soihdu: Eikö ole vaarana, että jos ilman hallituskysymyksen perusteellista selvittämistä lähde-tään hallituksesta, menetetään se myönteinen kehitys, mikä hallituskysymyksen käsittelyssä on puohueessa tapahtunut. Sehän on nähty syvemmin yhteiskunnan vaihtoehtoisen johtamisen ongelmasta. Siinä mielessä on alettu ymmärtää, että on tavallan samantekevää olemmeko hallituksessa vai sen ulkopuolella?

On siis ymmärretty että vaikka olisimme oppositiossa, voimme edelleen olla saman parlamentaa-

risen ajatustavan vankina ja syyttää kaikkea vain sosialidemokraattien ja keskustan turmiollista politiikkaa ja esittää itse vaihtoehdoksi vain hiukan tiukennettua, mutta logiikaltaan hyvin samanlaisen linjan?

Tähän suuntaanhan keskustelu tuntui urautuvan, kun SKDL viimeksi 70-luvun puolivälin oli oppositiossa. Kun hallituskysymys ei enää hirttänyt yhtä kipeästi, si-vuutettiin myös yhteiskunnan hallitsemisen kysymys. Ongelman si-vuuttamisesta taas seuraa, että jos joku hiukankin vilauttaa SKDK:lle hallitusmahdollisuutta, ollaan taas valmiita menemään mukaan yhtä linjattomasti kuin nytkin. Eikö ole niin, ettei liike kauan kestä tällaista heilahtelua?

Toiviainen: Niin tärkeitä kuin nämä esitetyt kysymykset ovatkin, eivät ne ole mielestäni loppuun saakka oikein asetettuja. Tämä koskee nimenomaan ensimmäistä kysymystä. Ei varmastikaan ole samantekevää, ollaanko hallituksessa vai oppositiossa. Kommunisteille tämä kysymys on paljon haastavampi kuin millekään muulle poliittiselle voimalle. Käsite "vaihtoehtoinen johtaminen" on minulle uusi. Mutta vaikka tämä käsite hyväksytään ja otetaan käyttöön, ei silti voida asettaa kysymystä hallituksessa tai oppositiossa olemisesta samantekeväksi, ei missään tapauksessa.

On hyvä, että olemme päässeet aika pitkälle sen inttamisesta, ollako vai eikö olla, mutta itse kysymys on kuitenkin olemassa. Tunteenomainen väittely ja asian rationaalinen ratkaisu ovat kaksi eri asiaa. Kyllä meidän tulee vakavasti arvioida, missä olemme mukana ja missä emme.

Keskustelussa on käytetty useita puheenvuoroja näiden vuosien aikana. Useissa viime aikojen puheenvuoroissa – muun muassa Martin Scheininin – on lähdetty siitä, että itse asiassa on samantekevää, olemmeko hallituksessa vai oppositiossa, koska tärkeintä on politiikan tekemisen tapa.

Tämä kysymyksenasettelu hämää tavoitteiden ja keinojen välisen suhteen. On tietysti ratkaisevan tärkeää, eikä tätä voi koskaan liiaksi painottaa, että me eroamme muista poliittisista voimista yhdesä asiassa: emme pyri toimimaan ainoastaan joukkojen puolesta, vaan ennen kaikkea joukkojen kanssa. Mutta ei saa nähdä asioita niin, että vain toiminnan tapa on ratkaiseva. Poliitiikan sisältö on joka tapauksessa ensisijainen. Tällä en kiistä näiden kahden momentin välitystä tietenkään. Mutta jos vain toimintatapa erottaa meidät muista, tullaan äkkiä tilanteeseen, että ollaan liikkuvia. Voidaan olla mukana missä tahansa.

Jos katsotaan vain politiikan tekemisen tapaa ja työnnettään syrjään itse politiikka, sen sisältö, saatetaan joutua entistä pahemmin yhdenmukaistettuun asioiden hoitoon.

Näen asian niin, että kysymys hallituksen osallistumisesta tai oppositioon jäämisestä on todella olemassa. Oppositiossa olemisen ei merkitse poliittista kuoleutumista. Hallituksen ulkopuolella voidaan olla politiikan sisäpuolella, jopa tehokkaammin ja tuloksellisemmin kuin nyt.

Terävä, omaleimainen politiikka on tässä tasapaksun harmaassa ja yhdenmukaistetussa tilanteessa kaikkein tärkeintä. Tämän pohjalta pitäisi asettaa hyökkäävästi ja aloitteellisesti koko hallituskysymys. Ei se tarkoita mitään sellaista maksimalismia, että pannaan markka markan päälle, vaan se tarkoittaa nykyistä radikaalimpaa linjaa, selkeätä vasemmistopoliittikkaa.

Ehkä voisi kärjistää jopa niin, että meidän täytyy esiintyä kaikkien sorrettujen ja alistettujen puolesta nykyistä terävämmin, ei riitä vain järjestäytyneeseen työväenliikkeeseen vetoaminen. Usein on käynyt mielessä vuoden 1970 tilanne. Vuoden 1966 jälkeen SKP:stä tuli tavallaan hovikelpoinen puolue. Silloin Vennamo pääsi tekemään kovaa propagandaa niiden ihmisten keskuudessa, jotka eivät kuulu tai eivät koe kuuluvansa järjestäytyneen työväenliikkeen piiriin. Tätä ei saa unohtaa.

Kommunistien ja kansandemokraattien pitäisi olla poliittisissa tavoitteidenasettelussa paljon nykyistä selkeämpiä. Tuota kokemusta Vennamosta ei saisi koskaan unohtaa, ei koskaan.

Soihtu: Mitä mieltä olet hallituskysymyksen osalta SKP:n ja SKDL:n suhteista? Vaikeuttaako kahden keskusjärjestön olemassaolo hallituskysymyksen selvittämistä ja ratkaisemista?

Toiviainen: Tämä asetelma ei ole ollut kovinkaan merkitsevä tai hallitseva. Pikemminkin näyttää siltä, että on olemassa erilaisia linjoituksia, jotka ovat hako-neet sekä SKP:tä ja SKDL:ää. Yksi linja

on se, että hallituksessa pitää olla ehdottomasti, kun sinne on kerran päästy. Hallituskysymyksestä on tullut strateginen kysymys, kun sen pitäisi olla takainen kysymys. Sitten on myös sellaista linjaa, ettei hallitukseen missään tapauksessa pitäisi osallistua, siellä tahraa vain käteensä. Ja lopulta on sellaista järkevää linjaa, että tärkeintä on oman profiilin osoittaminen, politiikan ensisijaisuus, jonka pohjalta päätös pitäisi tehdä. Tuntuu siltä, että Suuren Kieltäytymisen linjalla ovat aniharvat kentällä. Sen sijaan on mielestäni liikaa toereita, jotka näkevät hallitukseen osallistumisen strategisena välttämättömyytenä ja nykytilanteen täysin oikeana. Ehkä SKDL:n sosialistit ovat aika pitkälle olleet tällä linjalla.

Soihtu: Miten näet hallituskustelun kehittyneen SKP:ssä?

Toiviainen: Keskustelu oli pitkään jumiin 1970-luvulla. Itse tilanne johti tuohon tunnettuun ollako-vai-eikö-olla-väittelyyn. 19. edustajakokouksen jälkeen tapahtui tietty muutos. Keskustelu on nyt rikkaampaa, mutta suuri ongelma on ettei teoreettisesta keskustelusta oikein johda hihnaa poliittiseen käytäntöön. Koneistot pyörivät ilman välityksiä.

On täysin rehellisesti ja itsekriittisesti todettava, ettei keskustelu kovin pitkälle ole vienyt. 19. edustajakokouksen jälkeen tehtiin yhteisesti aineisto hallituskusymyksestä, mutta ei sitä ole kovin paljon luettu eikä tutkittu. Aineisto jäi lähinnä tekijöiden omaisuudeksi ja sisäpiirien keskusteluksi. Samalla kun aineisto yritti syventää keskustelua pinnan alle, se meni myös niin syvälle sukeluksiin, ettei paluuta pinalle enää ollut. Tuossa aineistosahan on yksi tunnettu paradoksi, joka samalla leimaa koko tekstiä. Siinä sanotaan nimittäin toisaalta, että koska tilanne on se miä se on, niin eikö ole välttämättömyyden osallistua hallitukseen; ja sitten heti perään sanotaan, että koska tilanne on sellainen kuin se on, eikö olisi välttämättömyyden olla oppositiossa.

Tässä on vaihtoehdot vedetty liian leveästi, niin että seurauksena on pikemminkin asioiden sotkeentuminen kuin selvyyden saavuttaminen. Sorrettiin tietynlaiseen teorettisismiin.

Soihtu: Mitä tarkoitat "sotkemisellä"? Se on ollut eräs avain-termi puoluekeskustelussa. Tunnutaan laajasti ajateltavan, että kaikki mikä "sotkee", mutkistaa tai luo uusia elementtejä nykyiseen tilanteeseen on pahaa, mutta onko se pahasta, jos ajatellaan puolueen kehitysmahdollisuuksia?

Toiviainen: En käyttänyt "sotkemista" minään teoreettisena kategoriana, se tuli muuten vain, ja luullakseni aiheellisesti. mutta hyvä, puhutaan sitten tästä asiasta.

Olen todella huolissani siitä, että teorettinen ja poliittinen työ alkavat eriytyä. Eiväthän ne koskaan ole välittömästi sama asia, eivät koskaan, mutta välitysketju pitäisi aina kehittää. Suurena vaarana on, että muodostuu toisaalla hermeetinen teoreettinen keskustelu ja toisaalla on sitten arkipäivän puoluekäytäntö.

Ilmaisin kerran keväällä huoleni siitä, että meille on muodostumassa eliittikeskustelu ja joukkojen keskustelu erillisinä saarekkeina. Sain Matti Hyvärisen silmieleni. Hän syytti minua eräessä yhteydessä jopa sivistyneistövihamielisyyden lietsomisesta. Tulen tuosta aika surulliseksi, sillä sellainen ei ollut tarkoitukseni. Yritin vain todeta tietyn tosiasian ja vedota ihmisiin.

Minä koen suurena ongelmana tämän kahden keskustelukulttuurin olemassaolon. Tavallaan sitä joutuu olemaan kaksinkertaisesti surullinen, kun ymmärtää kumpaakin keskustelukulttuuria sisältäpäin. Siis ei suinkaan ulkokohtaisesti, vaan sisältäpäin. Ehkä olen hiukan konservatiivinen, mutta minusta "puoluekirjallisuudella" – jos käytän tätä Leninin termiä – on suuri vastuu yleisöään kohtaan. Ei kerta kaikkiaan saa "sotkea".

On tietysti olemassa poliittista reduktionismia, ajattelua jonka mukaan kaikki yleiset periaatteet ovat valmiiksi asetetut ja riittävät, ja teoreettisen työn pitäisi vain illustroida näitä yleisiä periaatteita. Mutta on myös olemassa teoreettista reduktionismia, jonka mukaan meidän pitäisi ruveta kirjoittamaan tyhjälle paperille, siis että politiikasta pitäisi väistää teorian selkeyttämisen hyväksi. Minä pelkään kumpaakin reduktionismia.

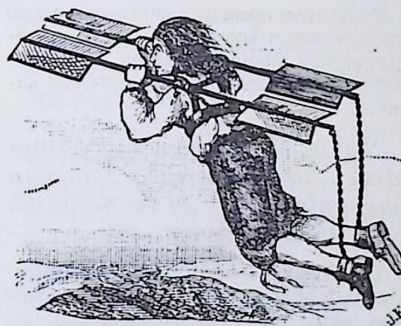
Tämä on joskus aika vaikea ja jopa yllättävän vaikea asia. Otan esimerkin. Meillä oli ohjelmatyöryhmässä käsittelyssä Leevi Lehdon artikkeliluonnos. Se oli pitkä ja mielenkiintoinen. Olin eri mieltä muutamista asioista: käsityksestä anti-kapitalististen voimien kokoamisesta puolueen päälinjana, kommunismin ajankohtaisuudesta tässä ja nyt, eräänlaisesta kulttuurivallankumouksen konseptista jne. Nämä ovat tietysti tärkeitä asioita. Monen muun kanssa nostin työryhmässä esille, että Leevin paperi on puoluejäsenistölle erittäin vaikeatajuinen ja pitäisi kirjoittaa uusiksi. Siitä suuttui Juhani Ruotsalo, joka sanoi, että tuollainen väite on anti-intellektuellismia, ettei pidä lähteä siitä, että kaikki ymmärtävät tekstin kuin tekstin.

Minusta teoreettinen ja poliittinen menevät tässä sekaisin. Ei pitäisi upottaa toista toiseen, vaan rakentaa välityksiä.

Nyt tavallaan joudutaan maksamaan laskua 1970-luvun puolivälistä alkaneesta tilanteesta. Silloinhan teoreettinen tai strategiaa koskeva keskustelu puolueessa

itse asiassa pysähtyi muutamaksi vuodeksi. Nyt kun se on uudelleen alkanut ja suorastaan murtautunut esiin, se on ollut niin luonnonvarainen ja valtava, että siinä on hyvin monenlaista mielipidettä ja virtausta. Kyllä tietty teorettismin vaara on myös olemassa, jos kohta myös vaara aidon keskustelun alistamisesta päivänpolitiikalle.

Tässä yhtenä päivänä luin uudesta nuoren Marxin lauseen, jossa hän sanoo upeasti: "Me luomme maailmalle uusia periaatteita sen omista periaatteista." Se on todella hieno ilmaisu. Jos tätä vähän enemmän mietittäisiin, niin ehkä kaventuisi kuilu niin sanottujen teorettikkojen ja niin sanottujen poliitikkojen välillä.

Lentävä Bessier.

Soihtu: Eikö eräs teoreettisen keskustelun anti poliittiselle keskustelulle olisi se huomio, että poliittisen keskustelun piiriä tulisi laventaa ohi valtiollisen esityslistan?

Toiviainen: Hyväksyn täysin.

Soihtu: Eikö siis poliittisessa työssä pitäisi nostaa aktiivisesti esiin muitakin kysymyksiä kuin niitä, jotka ovat juuri eduskunkäsittelyssä tai tulossa eduskuntaan? Jos palataan vielä hallituskysymykseen, eikö keskustelematta tapahtuvaan oppositioon siirtymiseen liity vaara, että tämän suunnan hakeminen unohtuu? Jos seuraa Tiedonantajaa, niin se vaikuttaa olevan voimakkaammin valtiollisen esityslistan vanki kuin Kansan Uutiset, Tiedonantajallahan on aina keskeisesti esillä pari tulossa olevaa eduskunta-äänestystä, joita se pohjustaa pari kuukautta etukäteen.

Toiviainen: Ehkä tuo on liian suuri kärjisty. Mutta jos mennään yhtenäiseen oppositiopolitiikkaan – enkä nyt tarkoita vain nykyistä tilannetta, vaan yleisemmin – luulen, että se nostaisi ruosteesta sellaiset kysymykset kuin, että meidän täytyy tehdä poliittista työpaikkatyötä. Tai meidän tulisi miettiä, miten jollakin alueella päästään kosketuksiin sen ja sen joukon kanssa, miten saadaan dialogia aikaan. Nyt parlamentti on dominoiva ja välitykset muuhun toimintaan on jääneet pitkälti rakentamatta.

Soihtu: Miten näet kysymyksen sivistyneistön huopumisesta? Sehän on eräs tähän liittyvä kysymys.

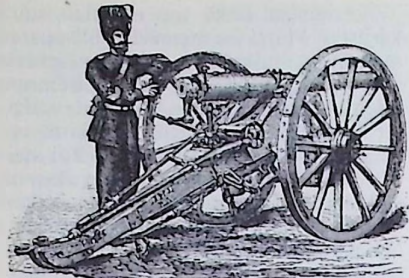
Toiviainen: Sehän on tosiasia, että aikamoista passiivitoimista on tapahtunut. Jos kelataan taaksepäin, niin vuosina 1975–1976 tapahtui tietty pysähtyminen. 1978 alkoi tapahtua aikamoista jäätymistä. Tosin aivan viime aikoina on ollut tiettyjä myönteisiä juttuja.

Samansuuntaista kehitys on ollut muuallakin Länsi-Euroopassa. Uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat kaikkein pisimmällä Saksan Liittotasavallassa. Aika yleinen arvio on, että ne ovat osaltaan seurausta pettymyksestä vasemmistoradikalismiin. Sama koskee aika pitkälle Suomea...

Soihtu: Mutta mistä se johtuu? BRD-viittaus on sikäli ongelmallinen, että Suomen ja Liittotasavallan poliittiset tilanteet ovat hyvin erilaisia ainakin vasemmiston puolueiden osalta. Siellä DKP:n marginaalinen asema ja toisaalta SPD:n voimakkaasti valtiollistunut asema aiheuttavat radikaaleille liikkeille hyvin mutkikkaan kysymyksen valtiollisesta vaikuttamisesta.

Vaikka DKP olisi täysin oikeassakin, ja vaikka sillä olisi kiistaton auktoriteettikin muiden radikaalien liikkeiden piirissä, sen kautta valtio on vaikuttaminen olisi ongelmallista. On kiistaton ongelma miten tuollaisissa olosuhteissa voidaan luoda liike, joka kykenee vaikuttamaan valtio, koska efektiivistä kanavaa ei tavallaan ole "valmiina".

Ranskassa, Suomessa ja Italiassa tilanne on toisenlainen. Jokainen uusi syntyvä radikaali liike joutuu vastaamaan siihen, vaikuttaako se jo olemassaolevan järjestelmän radikaaleimman

osan kautta vai pyrkiikö se luomaan uuden, ja mitkä sen todelliset onnistumisen mahdollisuudet tässä olisivat. Tässä mielessä SKDL/SKP ja esim. RKP ovat muille radikaaleille virtauksille ainakin potentiaalisesti toisenlaisia haasteita kuin DKP.

Toiviainen: Viittasin BRD:n tilanteeseen ohimennen. En tarkoita, että se olisi mikään nykykapitalismin yleinen malli. Ohimennen sanottuna, kun Suomessa paljon luetaan Liittotasavallan vasemmistolaista kirjallisuutta, niin toisinaan syntyy helposti kuva, että se maa olisi suora malli. Esimerkiksi voisi ottaa Hirschin "läpikapitalisoinnin". Se on aika ongelmallinen käsite. Monissa kirjoituksissa se tulee aika ongelmattomana: kapitalismi on läpikapitalisoitunut, piste.

Taustalla on hieman yleisempi tilanne. Vetäytymistä ja turhautumista on joukkomitassa tapahtunut sivistyneistön keskuudessa myös RKP:ssä ja IKP:ssä. Tai vielä yleisemmin: Länsi-Euroopan kommunististen puolueiden kannattajakunnan ikärakenne on kääntynyt sellaiseksi, ettei nuoreen sukupolveen yleensä ole sanottavaa otetta. Tämä on suuri ongelma. Nuorisotyöttömyys on suuri ongelma, mutta nuoret eivät ole hakeutuneet kommunistien riveihin.

Vaikka tämä ongelma on yhteinen, ei tietenkään voida samaistaa täysin eri veljespuolueittemme asemaa. Monessa suhteessa SKP:n asema muistuttaa pikemminkin RKP:tä kuin IKP:tä tai DKP:tä. Ei tästä voida mitään suoraa johtopäätöksiä tehdä, mutta tilanteen yhdenkaltaisuus voidaan tietysti todeta.

Länessä toimivien kommunististen puolueiden roolia tai merkitystä ei voida arvioida suoraan niiden kannatusprosentista lähtien. Emmehän me arvioi tällä tavoin myöskään porvarillisten puolueiden merkitystä. Pelkkä aritmetiikka ei riitä. Kannatuksen suuruus ja oikeassaoleminen aste eivät ole suoraan verrannollisia tekijöitä. Olisi epämarxilaista verrata sanokaamme Suomen, Italian, Ranskan, Portugalin tai Kreikan veljespuolueiden kommunistisuuden astetta niiden tämänhetkisinä kannatuslukemilla. Poliittinen

kulttuuri vaihtelee hyvin paljon eri maissa. En usko, että vaihtoehtoliikkeiden huomattava voimakkuus BRD:ssä olisi DKP:n "syytä". Pikemminkin tuntuu siltä, että DKP poikkeuksellisen hyvin ymmärtää vaihtoehtoliikkeiden synnyn ja luonteen.

Uudet liikkeet, vaihtoehtoliikkeet, radikaalit liikkeet eivät nähdäkseni aseta peruskysymykseksi "valtiollista vaikuttamista". 60-luvun yhden asian liikkeet tekivät niin, mutta uusissa liikkeissä on tunnusomaista pikemminkin politiikan ulkopuolelle asettuminen, usein hyvin määrätietoisesti. Niin paljon kuin poliittinen kulttuuri eri maissa vaihtelee, tuntuu uusille liikkeille juuri tämä olevan olennaista. Tässä suhteessa lännen kommunistit näyttävät olevan yhteisen ongelman edessä.

On vain lainmukaista, että sivistyneistö on herkimmin kokenut ja herkimmin ilmaisee tätä tilannetta. Tämä "luopuminen" ei ole mitenkään yksiselitteinen käsite.

Soihtu: Mistä sitten on kysymys tässä luopumisessa? Johtuuko luopuminen sivistyneistöstä, SKP:stä vai molemmista?

Toiviainen: Ilmeisesti osin kummastakin, ja mukaan voidaan vielä lukea kolmas tekijä, nimittäin yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset, kuten valtiollistuminen ja puolueiden byrokratisoituminen. Kansainvälisessä mitassa tekijöitä on varmasti muitakin.

Kun puhutaan työväenluokan ja sivistyneistön liitosta, olisi aika yksioikoista sanoa, että jompikumpi on pettänyt jomman kumman. Se ei ole totta, eikä se sitä paitsi johda yhtään mihinkään. Aivan liian helppo ja romanttinen selitys. Tältä pohjalta ei kai kannata keskustella?

Tässä luopumisesta tai pettymisestä on aika paljon puhuttu, mutta en ole nähnyt artikkeleita, jossa sitä olisi tyydyttävästi käsitelty. En minäkään tunne itseäni kypsäksi kirjoittamaan tai sanomaan siitä jotain lopullisen arvokasta. Pikemminkin tuntuu siltä, että ilmiö on ristiriitainen ja keskeneräinen. Esittäisin väitteen, ettei selitystä ole kukaan vielä esittänytkaan Suomessa. Tosin on ilmestynyt kymmeniä artikkeleita ja käytetty tuhansia puheenvuoroja, joissa näitä asioita on käsitelty, mutta ne kaikki ovat olleet pikemminkin tunnustuksia kuin analyyskejä, enemmän oireiden kuin syiden käsittelyä.

Teorialla on aina eräänlainen post festum -luonne. Sille ei voi mitään. Ei pidä lähteä myöskään siitä, että uusilla liikkeillä olisi jokin pysyvä olemus. Jos vertaamme tilannetta joskus 1978-1979 ja nyt, niin monet asiat ovat menneet toisin kuin tuolloin nähtiin. Ydinvoimanvastainen liike ei ole enää liike, se on pikemminkin asenne. Laaja asenne, mutta ei liike. Itse luulin ja jopa toivoin, että femi-

nistinen liike kehittyisi, mutta se on jäänyt paikoilleen. Sitä vastoin rauhanliike on noussut aivan uudelle tasolle, ennen näkemättömälle tasolle.

Tässä tilanteessa on tarpeen mahdollisimman terve dialektinen asenne. Ja samalla mahdollisimman avoin. Ei pidä yrittää naruttaa puolin eikä toisin. On helppo omaksua ääriaseiteita. On helppo sanoa, ettei meillä ole enää mitään sanottavaa, antakaa meille ohjelmanne. Tai sitten, että omaksukaa meidän ohjelmamme, teillä ei ole mitään annettavaa. Minua kauhistuttaa kumpikin äärimmäisyys. Eiköhän kaikille olisi parasta, että säilytetään avoin dialogi ja rakennetaan luottamusta siinä määrin kuin se suinkin on mahdollista.

En minä halua iMarrella uusia liikkeitä, vaan keskustella. Pahalta tuntuu, kun joku kommunisti sanoo vaihtoehtoliikkeistä, että ne ajavat meitä takaisin kivikauten tai pareiden polttamiseen. Mutta ei sekään ole kovin hauskaa, kun joku SKP:n jäsen sanoo, ettei meillä ole enää mitään sanottavaa, ja heittää jäsenkirjansa nurkkaan.

Soihtu: Eikö SKP:n vähemmistön käyttäytyminen ole ristiriitaisa näkemyksesi kanssa? Se näyttää tällä hetkellä hyvin sisäänpäin käpertyneeltä ja vallitsevalta tuntuu keskustelukulttuuri, joka on luonteeltaan linneläistä; siinä tyydytään vain luokittelemaan muita puheenvuorojen käyttäjiä, mutta itse ongelmat jätetään koskemattomiksi.

Toiviainen: Keskustelu ja toiminta eivät sulje toisiaan pois. Ne edellyttävät toisiaan. On ihmisiä, jotka sanovat, että nyt pitää toimia eikä keskustella. Sitten on ihmisiä, jotka sanovat, että nyt pitää keskustella ensin perusteellisesti ja sitten vasta toimia. En ymmärrä kumpakaan asennetta.

Jos ajatellaan tätä tilannetta sivistyneistön ja opiskelijoiden kannalta, niin keskustelun ja toiminnan ykseyys suorastaan huutaa itseään esille. Kymmenen vuotta sitten toimittiin keskustelun kustannuksella, nyt keskustellaan toiminnan kustannuksella. Tämä on tietysti kärjistyminen luullakseni aiheellinen.

Kun sivistyneistö, opiskelijat ja nuorisotuoissa 1960-luvun lopun melskeissä tulivat näyttävästi mukaan, virta oli niin voimakas, että vain muutama tunnus näkyi voimakkaasti. Tuli kuva hyvin monoliittisestä virtauksesta. Nyt tilanne on mennyt käänteiseksi: erilaisia pyöriä tuntuu olevan ilman yhtenäistä virtaa. Voidaan ehkä sanoa, että asioiden moninaisuus on nyt tullut esille ja hämmentänyt kaikkia.

Vanha ongelma on tullut vastaan nurinpäin käännettynä. Ongelmistahan tässä on kysymys. Niitä ei voi väistää.

Ilahduttavaa kyllä, keskusteluvalmius tuntuu kasvaneen. Tässä suhteessa viime keväänä pidetty Tampereen puoluekonferenssi ei ollut ainoastaan hyvä kokemus, se olisi suorastaan innostava elämys.

Soihtu: Jos ajatellaan näitä epäluottamuskuiluja ja luopumismilmiöitä tai esimerkiksi Kihlmanin äänestysboikotti-teesiä, eikö ole aiheellista kysyä, mistä sivistyneistö luopuu, luopuuko se luokasta vai luopuuko se politiikasta, johon mm. SKP ja sen osapuoleet ovat menneet mukaan; ja eikö sen itse asiassa siitä tulekin luopua?

Jos siis pettymys puoluepolitiikkaan on eräs näitä ilmiöitä yhdistävä tekijä, eikö silloin olisi tarkkaan pohdittava mm. sitä ristiriitaa, että SKP:n politiikka on voimakkaasti parlamentaarisen esityslistan vanki kun taas esim. spontaanien liikehdistöjen esiinnostamat kysymykset ylittävät tämän esityslistan. Vika olisi siis tavallaan omassa ahtaassa poliittikkakonseptiossamme.

Toiviainen: Tämä käsite, parlamentaarinen esityslista tai parlamentaarinen kalenteri, on hyvin osuva.

On tietenkin alituinen vaara että toimitaan parlamentaarisen kalenterin mukaan, jäädään esityslistan vangiksi. On olennaista, että taistellaan parlamentaarisen kalenterin sisältämistä asioista, mutta vähintään yhtä tärkeätä on taistella siellä, missä työtehtävät ovat, ja hehän ovat pääsääntöisesti muualla kuin parlamentissa. On olennaista, että taistellaan valtiossa ja valtion ulkopuolella, mutta kaikkien olennaisinta on, että saadaan aikaan taistelu valtiosta.

Tätä parlamentaarista esityslistaa vasten peilattuna esimerkiksi sellainen puoluekielenkäyttöön kuuluva käsite kuin "budjettikamppailu" on hyvin mielenkiintoinen. Järjestöväelle voidaan puhua budjettikamppailusta, mutta jos kutsutaan suuria joukkoja johonkin budjettikamppailuun, on se täysin abstraktia. Rauha, työ, asuminen, sosiaalinen turvallisuus, verotus, ympäristönsuojelu... nämä kaikki kuuluvat budjettikamppailuun, mutta ihmisten tietoisuudessa ei tietenkään ole mitään taistelua jonkin budjettikirjan puolesta tai sitä vastaan.

Tässä suhteessa olemme varmaan usein olleet byrokrattisia ja esityslistan vankeja. Olemme puhuneet budjettikamppailusta ihmisille, joita ei kiinnosta budjetti,

vaan rauha, työ, asuminen ja muutama muu olennainen asia.

Soihtu: Eikö toinen epäluottamuksen syy ole näissä "kansallisissa huvinäytelmissä", joita SKP:n osapuoleet ovat järjestäneet mm. viime vuoden budjettikamppailun yhteydessä ja presidentinvaali-kysymyksessä, joissa erilaiset sisäiseen tilanteeseen liittyvät taktiset kysymykset peittivät liikkeen pääkysymykset. Kuvaavaa on, että mm. Koivosto-ilmion analyysi oli tässä liikkeessä olematonta sekä ennen vaaleja että sen jälkeen. Myös Tiedonantajassa keskustelu Koivistosta ja Koivisto-ilmioista loppui käytännöllisesti katsoen siihen, kun hänestä tuli presidentti.

Eikö olisi tarpeellista syväliemmin eritellä myös omaa toimintaa, eritellä sitä nimenomaan kriittisesti eikä vain selittää kaikkea parhain päin? Ellei muutosta tapahdu, voivatko ihmiset ja me itse muiden mukana koskaan oppia politiikkaa aidossa ja syväliemmissä mielessä? Tai voidaanko koskaan politisoida politiikkaa, kuten itse olet joskus vaatinut?

Jos tätä syvempää aspektia ei saada esille, tuntuisi käyvän niin, että SKP tavallaan joutuu passiivisesti odottamaan, että syntyisi sellainen imu kuin 60-luvun lopulla syntyi, mutta itse imun luomisessa puolueella ei ole aktiivista roolia.

Toiviainen: En tiedä, onko kysymys ollut "kansallisista huvinäytelmissä" vai "kansallisista murhenäytelmissä", ehkä enemmän jälkimmäisistä. Haluaisin kuitenkin sivuuttaa tässä sisäisten asioittemme tutun vatvomisen - en välttääkseni ilmaismasta kantaani, se on kai tullut tarpeeksi esille puheissani ja kirjoituksissani -, vaan käsitelläkseni asiaa vähän yleisemmin. Myönnän ilman muuta, että koko liikkeessämme Koivisto-ilmion käsitteily on pysähtynyt pariin artikkeliin. Tosin puolueessa on tällä hetkellä työryhmä, joka pohtii poliittisen kentän muutoksia; tärkeä aihe, toivottavasti tulokset ovat hyviä.

Kyllä meillä on suurena vaarana, että seurataan tapahtumia ilman aloitetta, tai että selitellään jälkikäteen ilman että vaiikutettaisiin etukäteen. Se on koko puolueen yhteinen murhe. Kun olen puhunut

politiikan politisoimisesta, toisin sanoen vallankumouksellisen politiikankäsityksen mukaantuomisesta päivänpolitiikkaan, olen ollut toisissani. Ei se ole mikään huuli.

Olemme todella aika pitkälle yleisen poliittisen kalenterin vankeja, jopa siinä määrin, että se heijastuu omaan toimintaamme. Eikä aina edes heijastu vaan määrää sitä.

Rytmi on liian tiukka. Joka viikko tapahtuu jotakin, johon valmistaudutaan niin ankarasti, että itse tapahtuma ja sen jälkihoito jäävät syrjään. Eikä tämä kaikki suinkaan johdu tästä perinteisestä osapuolijaosta. Tässä on kysymys puolueen työtyylinä yleensä.

Otan esimerkin, joka on enemmän kuin vain satunnainen tapaus. kaikki ihmiset ovat sanoneet, että Tampereen puoluekonferenssin aluetyön ja työpaikkatyön tapaamiset onnistuivat erittäin hyvin. Mutta mitä on tapahtunut? Ei mitään. Nauhat ovat edelleen Kulttuuritalolla, kukaan ei ole niitä purkanut, kukaan ei ole niitä kuunnellut, ja taas suunnitellaan erilaisia seminaareja aluetyöstä ja työpaikkatyöstä.

Tässä on jotain oireellista ja yleistä. Kerätään kokemusta kasaan, mutta ei eritellä sitä. Eikä johtopäätöksiä kerta kaikkiaan voida tehdä ilman tällaista valmistelua. Kootaan ja kootaan kokemuksia, erittelemättä. Tämä on suuri ongelma. Se on sellaista rutiinia, joka sopii ehkä muille puolueille, mutta ei missään tapauksessa kommunistiselle puolueelle.

Soihtu: Sinä olet entinen Tutkijaliiton puheenjohtaja. Miten näet nyt suomalaisen marxismen tilan? Ja millaisiksi näet "puolue marxismia" ja "yliopistomarxismia" keskinäiset suhteet?

Toiviainen: Marxilainen tutkimus on näinä vuosina kehittynyt erittäin hyvin. On tapahtunut suuri murros. Nyt kaikki kulkee eteenpäin omalla perustallaan. Tästä on täysi syy olla tyytyväinen. Otan

kaksi esimerkkiä. Tänä vuonna on ilmestynyt Sakari Hännisen väitöskirja ja Antti Kasvion väitöskirja. Saken teos on valtava maailmanselitys, siitä riittää ideoita vaikka kuinka pitkään. Antti puolestaan yhdistää omassa tekstissään teoreettisen ja konkreettisen tutkimuksen tarpeet mallikkaasti. kun ajattelee tilannetta kymmenen vuotta sitten ja nyt, on todella syytä olla tyytyväinen.

Mitä tuohon termiin "yliopistomarxismi" tulee, haluaisin vähän selvittää.

Minä vierastan "yliopistomarxismia" sisällöllisenä käsitteenä. Minusta se on tekninen termi, joka tarkoittaa yliopistoissa tehtävää marxilaista tutkimusta. Tälle termillehän on olemassa toisenkinlainen tulkinta: tiukka seminaarimarxilaisuus, joka sanoutuu päättäväisesti irti poliitikasta, leninismistä, sosialistisista maista.

Ensimmäisessä mielessä Suomen yliopistomarxismi on nyt rikasta ja monessa suhteessa kansainvälistä luokkaa. Ei ole mitään syytä tuntea kansallista alemmuudentunnetta, päinvastoin, suomalaiset marxilaiset tutkijat eivät esiinny kansainvälisillä foorumeilla läheskään niin paljon kuin voisivat ja heidän pitäisi esiintyä.

Mutta puolueen toimihenkilönä olen kyllä myös sitä mieltä, että "yliopistomarxismia" on siinä mielessä olemassa, että ollaan haluttomia osallistumaan poliittiseen toimintaan.

Tämä kaikki liittyy siihen, mitä edellä puhuttiin kahdesta keskustelukulttuurista. Jotenkin näitä kuiluja pitäisi pyrkiä ylittämään, ennen kuin välimatka kasvaa liian suureksi.

Soihtu: Onko sille edellytyksiä? Muotoilu "olla haluttomia" viittaa vain toiseen puoleen, tutkijoihin. Onko toisella puolella myös haluttomuutta?

Toiviainen: En minä halua syytellä ketään enkä pystyttää barrikadia tutkijoiden

ja poliitikkojen väliin. Ei varmastikaan pidä paikkaansa sellainen teesi, että SKP olisi jotenkin haluton luottamaan tutkijoihin ja teoreetikoihin. Tiettyä eriytymistä ja eriseuraistumista on tapahtunut, mutta kai yhteinen intressi on se, että toimitaan kuilujen kaventamiseksi eikä niiden syventämiseksi.

Tämä kaikki on poliittisesta kulttuurista kiinni: tottumuksista, asenteista ja toiveista. Esimerkiksi "Suomalainen kapitalismi" on kestävä kirja. Sitä yritettiin saada puolueopiskeluun, mutta käytännössä ei onnistuttu juuri lainkaan. Ei kyetty muuttamaan poliittista kulttuuria, puolue ja tutkimus jäivät tavallaan erilleen.

Kun itse on täyspäiväisessä puolueetyössä, niin usein on ajatellut, että tilanne on huono. Ilmestyy kasoittain tutkimuksia, järjestetään erilaisia seminaareja, mutta ne eivät välity tarpeeksi puolueen toimintaan. Olen esittänyt sellaista, että puoluejohto pantaisiin silloin tällöin kuuntelemaan teoreetikkojen sanomaa ja ajatuksia, täysin ennakkoluulottomasti. Edes veljespuolueiden teoreettiset seminaarit eivät oikein välity meille, puhumattakaan siitä että itse järjestettäisiin tällaisia seminaareja.

SKP:n suuri ongelma on, että meiltä puuttuu oma tutkimuslaitos. Kaikilla muilla suurilla ja jopa pienillä puolueilla on, meillä ei ole. Jos tämän asian saisi kuntoon, niin tilanne muuttuisi hyvin lyhyessä ajassa.

Puolueen tutkimuslaitos olisi pienenäkin askelena suuri. Tutkimuslaitos voisi olla aika vaatimatonkin, se olisi aluksi koordinoiva, ei itsenäistä tutkimusta harjoittava laitos. Sen perustaminen olisi kuitenkin ratkaisevan tärkeä välitysten rakentamiseksi.

Soihtu: Minkä verran näet puolueen puolella esteitä tutkijoiden ja yleensä sivistyneistön käytölle? Kai voidaan sanoa, että suhde sivistyneistöön on SKP:lle aikamoi-

nen trauma? Näyttääkö sinusta siltä, että SKP olisi valmis sallimaan sivistyneistölle myös aidon sivistyneistön roolin?

Toiviainen: Ei sellaista traumaa ole ainakaan historiallisesti, sillä Suomen erityispiirre on, että sivistyneistön liittymisen SKP:n jäsenyyteen ja ystävyyteen tapahtui joukkomitassa hyvin myöhään, vasta 1960-luvun lopulta. Se on todella erityispiirre, sillä pitkän aikavälin kehitys poikkeaa siitä, mitä se oli jossain Saksassa, Italiassa, Unkarissa, Ranskassa. Olemme tekemisissä yllättävän tuoreen ilmiön kanssa.

Työväenluokan ja sivistyneistön liitto ei koskaan ole ongelmaton. Tästä ehkä itse kirjoitin liian yksioikoisesti 1970-luvun puolivälissä. Rohkenisin sanoa, että työväenluokan ja sivistyneistön liitto on vielä ongelmallisempi kuin työväenluokan ja viljelijäväestön liitto. Se johtuu itse asian luonteesta, hegeliläisittäin ilmaisten "die Sache selbst" vaikuttaa tässä.

Jos tunnustetaan, että työväenluokan ja sivistyneistön liitosuhde on ongelmallinen, siitä aukeaa myös hedelmällinen näkökulma asiaan. Tältä kannalta voitaisiin jopa uudelleenlukea Leninin asiaa koskevat kirjoitukset ja pohtia uudestaan kansainvälistä makua tai toisen maailmansodan jälkeistä tilannetta.

Sanoisin, että työväenluokan ja sivistyneistön liitto on välttämätön mutta ei ongelmaton. Mitään erityistä sivistyneistövihamielisyyttä en ole puoluekentällä havainnut.

Ei se tietenkään tarkoita, etteivät asiat voisi olla paremmin. Jo takavuosina ärsytti muuan ilmaisu, joka muotoiltiin osapuilleen näin: "Tärkeintä on, että sivistyneistö tulee mukaan työväenluokan ehdoilla". Jos sillä ymmärretään sitä, että puolueeseen tulevan sivistyneistön tulee lähteä työväenluokan maailmankatsomuksesta ja ymmärtää työväenluokan

johtava rooli, se on aivan oikein. Mutta jos se tarkoittaa jotain sellaista, että luopukaa omista ehdoistanne, tai että teidän pitää kumartaa ja sanoa, kiitos yleisistä periaatteista, näillähän pärjätään pitkään niin silloin se on väärin. Se ei ainoastaan loukkaa sivistyneistöä, vaan on myös teoreettisesti väärä lähtökohta.

Soihtu: Mitä mieltä olet teoreettisen jälkeensä jääneisyyden tunnuksista SKP:n kohdalla?

Toiviainen: Jos väite esitetään kovin totalisoivasti, on se varmasti väärin. Ei SKP ole minkään puhtaan paperin edessä, kyllä meillä on yhtä ja toista oikeata ja kestävää.

Se on tietysti totta, ettei ideologinen taso puolueessa ole liian korkea ja että opintotoiminta on täysin surkastunut, että marxilainen tutkimus ei välity puolue-elämään ja niin edelleen. Tuure Lehén sanoi kerran ironisesti, ettei SKP:tä ole koskaan voinut syyttää liiasta teoreetisoinnista. Tämä kaksimielinen toteamus on hyvin paikallaan juuri nyt.

Jos ajatellaan esimerkiksi puolueemme strategiaa, antimonopolistista demokratiaa, ei siitä ole juuri lainkaan käyty keskustelua muuten kuin hyvin suppeissa piireissä.

Tilanne on mennyt kymmenen vuoden aikana melkein päin nurin. 1970-luvun alussa puhuttiin paljon teoreettisista kysymyksistä, vähän liiaksikin se oli oppimista ja opettelemista, mutta sitten teoreettinen keskustelu pysähtyi ja muuttui päivänpoliittiseksi keskusteluksi vuosikymmenen puolivälissä. Totta kai sillä oli taustansa tunnetuissa hallitusratkaisissa, mutta kyllä nyt myös joudutaan kantamaan seuraukset siitä, että tietty tyrehtyminen päästettiin tapahtumaan. Tämä tyrehtyminen näkyi ja näkyy ennen muuta päivälehdissä. Teoreettisimmat lehdet taas kulkevat omaa latuaan.

Tiettyä mielessä puolue-elämä olisi teoretisoitava. Kun Lenin sanoi, ettei val-

lankumouksellista liikettä ole ilman valankumouksellista teoriaa, ei hän tarkoittanut ainoastaan kommunistisen puolueen syntyä, vaan sen aatteellista perustaa, joka on jatkuvasti uusintettava ja uudistettava.

Soihtu: Entä miten sinä nyt näet puolueen tilanteen? Millä tavoin arvioit viime keväästä prosessia, jonka eräänä piirteenä oli perinteisten osapuolirakenteiden mureneminen. Ja lopulta, mitä mieltä olet arviosta, että nyt elokuun keskuskomiteassa syntyneen eheytysoikeuden jälkeen olisi menossa eräänlainen osapuolten "restauroitio"?

Toiviainen: En usko, että kysymys on mistään puhtaasta "restauroitioista". Pessimistisesti arvioiden tilanne on jokseenkin sama kuin ylimääräisen edustajakouksen edellä. Ja tässä on otettava huomioon, että tuolloin oli nouseva liike, joka vaati entistä taistelevampaa ja yhtenäisempää SKP:tä. Optimistisesti arvioiden elokuun eheytysoikeus loi edellytyksiä entistä parempaan. Muutamia kovimpia kirveenheiluttajia lukuunottamatta eheytysoikeus on saanut myönteisen vastaanoton.

Kun ajatellaan, miten yhtenäisyyttä viedään eteenpäin, on minulla ikivanha kaava: yhteinen valmistelu, yhteinen päätöksenteko, yhteinen toiminta. Ennen muuta korostaisin yhteistä toimintaa. Kun siihen päästään, se johtaa luottamuksen kasvuun ja sitä kautta taas yhteisiin näkemyksiin. Tämä kaikki vaatii tiettyä suurta kärsivällisyyttä, niin suurta kärsivällisyyttä kuin ajatella saattaa, mutta se on ainoa oikea tie.

Jos 16 vuotta on tapeltu, ei siitä päästä irti 16 päivässä. Kärsivällisyyttä täytyy olla, niin paljon että hirvittää. Mutta mitään muuta tietä ei ole olemassa. Kaikki

muut ratkaisumallit ovat eräänlaista ihmisen odottamista. Katolinen kirkko uskoo ihmeisiin, kommunistinen puolue ei voi uskoa.

Soihtu: Entä osapuolista irtautumisen tunnus? Eihän esimerkiksi viime keväässä keskustelussa lähdetty siitä, että puolueen sisäin tarvittaisiin jotain "kolmatta linjaa", vaan siitä, että nykyisen kahden päätöksentekojärjestelmän oloissa itse puolueelimistä ei voi kehittyä puoluetta johtavia kollektiivisia elimiä. Tämän vuoksi nähtiin tärkeäksi irtautua osapuolirakenteista ja vaatia puolue-elinten, esimerkiksi keskuskomitean aseman vahvistamista. Jotta tuo toteutuisi tarvittaisiin varmasti myös osapuolten sisäisiä rajanvetoja niitä vastaan, jotka haluavat pikiittää kahden päätöksentekojärjestelmän olemassaoloa.

Toiviainen: Tästä "kolmaslinjalaisuudesta" on viime aikoina paljon puhuttu, yksi yhtä, toinen toista. Haluaisin ilmaista oman kantani mahdollisimman avoimesti.

Minun on vaikea käyttää tätä käsitettä. SKP:n niin sanottu kolmaslinjalaisuus on hyvin kirjava käsite, se pitää sisällään monia ihmisiä, joita viime kädessä yhdistää syvä huoli puolueen tilasta ja tulevaisuudesta. Viime kevään adressissa oli al-lekirjoittajina useita parhaista ystäväistäni, ja he ovat edelleen parhaita ystäviäni, mikäli se minusta riippuu.

Kuka ihmeessä voi vastustaa "osapuolista irtautumisen" tunnusta? Tästä asiasta on hyviä jaksoja Taisto Simsalon kirjassa "Vastaus on vasemmistopoliittika". Valitettavasti tätä tärkeää kirjaa on luettu

tai jätetty lukematta "osapuolikirjana", joka on aivan väärä lähtökohta.

Jotta asiat menisivät mahdollisimman sekaisin, haluaisin esittää yhden provokatorisen kysymyksen, jota ei ole liiemmin pohdittu. Kysymys kuuluu näin: jos "osapuolista irtautuminen" on arvo sinänsä, niin eikö helposti tapahdu niin, että "uusi osapuoli" tarvitsee olemassaolonsa ehtona vanhan osapuolijaon säilymistä? Ehkä tämä on liian pitkälle kärjistetty kysymys, mutta koska kukaan ei ole sitä asettanut, niin kai se voidaan esittää.

Soihtu: Mutta äskeisessä oli kysymys myös siitä tarvitaanko osapuolien sisällä rajanvetoja. Eikö nytkin puolueen tulevaa kehitystä aika keskeisesti määrää se, kenellä on aloite osapuolien sisällä. Sehän pitkälle määrää syntyvien osapuolikonfliktien luonteen.

Toiviainen: Mutta jos olisi mahdollisuus yhtenäistävään aloitteeseen, esimerkiksi siihen, että kyettäisiin sopimaan, kuinka hoidetaan asiat eduskuntaryhmässä, niin se voisi olla ainakin pieni askel eteenpäin.

Kyllähän kaikki muistavat, miten traumaattinen viime kevät oli, ei kai kukaan ehdoin tahdoin halua sellaiseen uudelleen. Varsinkin kun se nyt hajottaisi liikettä vielä pahemmin.

Soihtu: Mutta haluaahan sitä jotkut.

Toiviainen: En minä keksi kuin "kirveslinjan" edustajia ja joitakin ihmisiä kentällä, jotka eivät ajattele asioita tar-

peeksi pitkälle, jotka eivät ajattele mitä siitä seuraisi.

Soihtu: Sellaisia kuitenkin on.

Toiviainen: On. Voihan tämä syksy olla vaikea, mutta en minä lähde siitä, että viimesyksyinen toistuisi. Mutta on toinen juttu miten rajanvetoja tehdään. On vaara että asiat henkilöilistyvät ja osapuolistuvat ja osapuolistuvat liikaa. Sen murtamiseksi tai ylittämiseksi tarvittaisiin vähän toisenlaista logiikkaa. Minusta taistelu dogmatismia ja revisionismia – tämän suuntaisilla tai paremmilla nimikkeillä – on sitä, mitä pitäisi tehdä, ei sellainen suora rintamahyökkäys.

Sen myönnän, että Tiedonantajassa aniharvoin puhutaan vasemmistolaisuuden vaarasta ja Kansan Uutisissa aniharvoin oikeistolaisuuden vaaroista. Olisikohan liian varovaista, jos jotain tämän kaltaista pyrkisi tekemään?

Soihtu: Lopuksi henkilökohtainen kysymys. Olet kesän aikana kirjoittanut kirjan Christer Kihlmanista. Miksi?

Toiviainen: Itse asiassa olen tehnyt satasivuisen käsikirjoituksen Kihlmanista. Kustantajakaan ei vielä ole selvillä. Muokkaan käsikirjoitusta parhaillaan.

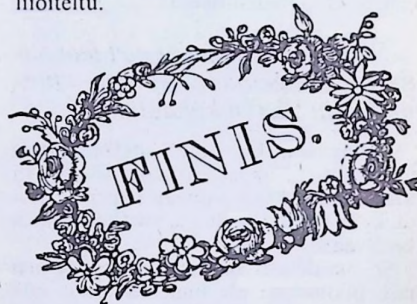
Soihtu: Joka tapauksessa, miksi olet sen kirjoittanut. Onko Kihlman-kirja sinun luopumisreaktiosi? Oletko vetäytymässä politiikasta?

Toiviainen: Ei, en ole. Kun kirjoitin "Nuorta Lukácsia" muutama vuosi sit-

ten, ajattelin, että seuraavaksi kirjoitan neljä esseetä Kihlmanista. Ei kuitenkaan tullut tarpeeksi aikaa. Viime keväänä ajattelin, että nyt on ollut niin pitkään niin raskaita aikoja, että kesällä joko läpään täysin tai sitten kirjoitan Kihlmanista. Sitten ryhdyin kirjoittamaan.

Kihlman on hieno kirjailija, sanoisin että poikkeuksellisen "eurooppalainen" Suomen oloihin. "Sininen äiti" ja "Kallis prinssi" ovat jääneet aivan liian vähälle huomiolle. Tai sitten Kihlmania on pidetty jonkinlaisena "suomenruotsalaisuuden" ilmentäjänä. Tuossa käsikirjoituksessa yritän osoittaa, mitä Kihlman edustaa ja ilmaisee. On vaikea sanoa tässä vaiheessa enempää, kun parhaillaan muokkaan käsikirjoitusta saamani kommenttien perusteella.

Politiikasta en ole luopumassa. Sitkeä huhu väittää, että minulta meni terveys keväällä. Se on samaa luokkaa kuin huhu siitä, että Katri-Helena on hakannut lapsensa sairaalakuntoon tai Heikki Kinnunen tehnyt itsemurhan. Kyllä tässä ollaan hyvissä voimissa, vaikka joskus väsyttääkin aika lailla. Sanoisin omalta kohdaltani, että huhu on oikeansuuntainen mutta liioiteltu.

Työväenliike, tiede, marxismi

- marxilaista keskustelua rauhasta, yliopistosta ja tieteestä kapitalismissa, seminaari Tampereella 13. – 14. 11. 1982

AVAUS 12.00

- kommunismin ajankohtaisuudesta – vallankumouksellisen politiikan mahdollisuudesta
 - marxilaisen sivistyneistön luonteesta
- alaseminaarit n. 14.30

TYÖ JA TIEDE KAPITALISMISSA

- teknologinen kehitys, ay-liike ja vastastrategioiden mahdollisuus
- tutkijoiden ja ay-väen puheenvuoroja uudesta teknologiasta, työllisyydestä, automaatiosta jne.
- ja ay-liikkeen vastastrategioiden mahdollisuudesta

RAUHANYLIOPISTO

- keskustelua rauhanliikkeen ja yliopiston yhdistämisestä, uusista rauhanliikkeistä, syksyn rauhanliikkeiden kokemuksista, rauhanyliopistosta, konverssiosta jne.

YLIOPISTO JA KAPITALISMI

- yliopisto ja kapitalismi; keskustelua yliopiston ja korkeakoulun paikasta kapitalismissa, kd-liikkeen erilaisten koulutuspoliittisten linjojen kriittistä tarkastelua, puhetta kansanyliopistosta, opiskelijaliike ja kamppailu opetuksesta; vaihtoehto-oppaat, laitosdemokratia ja opiskelukäytäntö, marxismin opiskelusta, ainejärjestötoiminnasta

alaseminaarit jatkavat sunnuntaina n. klo 13.00 saakka, jonka jälkeen yhteinen päätöstilaisuus.

Tapahtumapaikka Tampereen Yliopisto. Lauantai-iltana SEMINAARIBILEET TTY:n Kerhoravintolassa.

Tarkempia tietoja: SOL:n toimisto (90) 736 112 tai Tampereen ASS (931) 36 460. Järjestävät: SOL, Tutkijaliitto, Kansan Sivistystyön Liitto

Tiesitkö!

Nyt Ystävyyssmatkoista saa muiden matkatoimistojen matkat yhtä nopeasti ja samalla hinnalla: jopa **erikoistarjoukset!** Sillä tietokonepäätte tuli taloon.

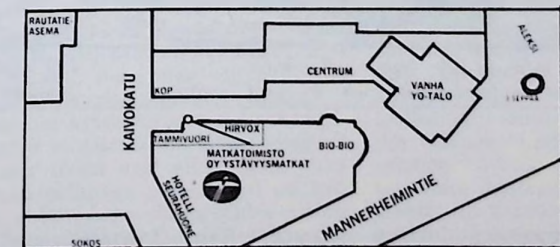
Tietokonepäätellä voimme varata seuraavien matkatoimistojen matkat:
Finnmatkat • Lomamatkat • Etumatkat • TOP CLUB • Matkarengas

Eikä tässä kaikki.

Nyt saat meiltä myös kaikki **LENTOLIPUT**.
Finnairin lentojen paikkatilanteen saamme suoraan samasta tietokonepäätteestä.

Ja tietysti edelleen saat entistä laajemmasta valikoimasta meidän omat edulliset ja ystävälliset matkamme Neuvostoliittoon.

Myyntitoimistomme on avoinna
Kaivotalossa
ma-pe 9.00–17.00
Kaivokatu 10, Helsinki

Ystävyyssmatkat

Helsinki 90-175 522, Tampere 931-111 268, Turku 921-510 285, Kouvola 951-22 500, Imlatra 954-32 202

Työllisyyskriisi ja työvoimapolitiikan mahdollisuudet

Pertti Koistinen

Die dār luy en lucher syt bōr crysman oft clercken
die gherackē dār en smaeckē elār van als sonder werken

Die tuinen sijn worsten die huysen met vlayen
cappuyen en kuckens vyluchter al ghebrayen

Yksi kansandemokraattisen liikkeen näkyvimmistä poliittisista yrityksistä on kulkenut "Kajanojan työllisyysohjelman" nimissä. Pitkin valtakuntaa vaatii mainostolppiin kivunnut Kajanoja työtä. Rinnan poliittisen kampanjoinnin on kulkenut epäilevä kysymys: "Toimiiko-

han se?". Tähän keskusteluun johdattamiseksi julkaisemme Pertti Koistisen artikkelin, joka on lyhennetty ote hänen laajemmasta kirjoituksestaan "Työllisyyskriisi ja vaihtoehtoisen työvoimapolitiikan mahdollisuus", joka julkaistaan Tutkijaliiton julkaisusarjassa syksyn

1982 kuluessa. - Toimitus.

Maamme työllisyyskriisi ei ole tullut yhtäkkiä, vaan suomalaisen version taloudelliset, poliittiset ja yhteiskuntapolitiiset tekijät on nähtävissä asteittain kypsyvinä aina 1950-luvun lopulta lähtien.

Tällöin Suomessa alettiin ohjelmoidusti toteuttaa tuotantopoliittista linjaa, jonka lähtökohdina olivat mm. a) kansainvälisen työnjaon asteittainen syventäminen, b) käänteisen työnjakosuhteen hyväksyminen SEV- ja EEC-markkinoihin nähden ja c) että talouden kehittämisessä hyväksyttiin linja, jonka mukaan talous jakaantui yhtäältä suoritus- ja tehosektoriin, jonka ytimenä on puumjalostus- ja metalliteollisuuden vientisektori ja toisaalta marginalisoitunut periferia, jonka ytimen muodostavat kotimarkkinateollisuus, valtion yhtiöt ja yhteiskunnalliset palvelut sekä ns. suojeltavat tuotannon alat. Työvoimapolitiittisen kriisin ratkaisun kannalta onkin mielenkiintoista kysyä, mitkä ovat tämän kehityksen ja työvoimapolitiittikan vaihtoehdot. Jos ajatella vaihtoehtoja, avainasemassa ovat julkinen valta ja toisaalta ammattiyhdistysliike, joiden kautta tulisi välittyä yhteiskunnallinen intressi suhteessa yritysten harjoittamaan työvoimapolitiikkaan.

Valtion työvoimapolitiikka historiallisena kompromissina

Työvoimapolitiittisesti edellä kuvattu työllisyyspoliittinen linjanveto, kansantalouden kahdentuminen suorite- ja suojasektoriin, merkitsi, että ns. teho- ja suoritussektori vapautui "työllistämismahdollisuudesta", sen tuli voida sopeutua kansainvälisen kilpailun ehtoihin. Strategian valinta merkitsi, että valtion, ammattiyhdistysliikkeen ja poliittisten puolueiden työllisyysvaihtoehto rakentui ns. kotimarkkinasektorin, valtion yhtiöiden, suojattujen tuotannonalojen ja yhteiskunnallisten palvelusten työllistämismahdollisuuksiin vastapainona suoritussektorin rationalisoinneille. Tämä taloudellinen ja yhteiskuntapolitiittinen linja on tietyistä ristiriidoista huolimatta vahvistanut "suomalaisen työvoimapolitiittikan mallin" lähtökohdaksi. Mallia ei ole asetettu kyseenalaiseksi siitäkään huolimatta, että vuosien 1975-76 talouskriisi ja siihen liittynyt muutos työvoiman yhteiskunnallisuudessa käytössä on muuttanut työvoimapolitiittista ohjelmaa. Mallia ei ole asetettu kyseenalaiseksi siitäkään huolimatta, että tuotannon yhteiskunnallistumisen ja kansainvälistymisen aiheuttaman rationalisointipaineen siirtyminen myös suojatun tuotannon alueille on tehnyt tyhjäksi perinteistä työllisyysstrategiaa. Vaikutusmahdollisuuksien väheneminen koskee erityisesti julkisen vallan työvoimapolitiikkaa. Mikäli edelleen pidättäydytään perinteisessä strategiassa, näytävät julkisen vallan toiminnalliset mahdollisuudet rajoitetuilta niin työllisyyden määrällisen, rakenteellisen kuin laadullistenkin tasapainottomuuksien hoidossa.

Varsinkin, jos lähdemme siitä tosiasiasista, että työmarkkinoiden tasapainottomuudet eivät selity yksin määrällisen epätasapainon tai rakenteellisten tekijöiden seurauksena, vaan häiriöiden syynä ovat kasvavassa määrin ns. laadulliset kysynnän ja tarjonnan tasapainottomuustekijät, nousee eteemme ensimmäisenä kysymys, miten julkisen vallan harjoittama työvoimapolitiikka voi ehkäistä näitä laadullisia ongelmia.

Perinteiset työvoimapolitiittikan keinot siinä muodossa kuin ne otettiin OECD-maissa käyttöön 1970-luvun alussa ovat tähänneet yksioikoisesti määrällisten ja rakenteellisten tasapainottomuuksien säätelyyn. Työvoiman kysyntään ja tarjontaan on pyritty vaikuttamaan lähinnä määrällisillä ja rakenteellisilla, taloudellisilla, työvoima- ja koulutuspolitiittisilla toimenpiteillä.

Työvoiman kysynnän kehitykseen julkinen valta on voinut vaikuttaa raha- ja finanssipolitiikalla, jolloin tavoitteena on ollut finanssi- ja rahapolitiittikan keinoin ohjata yleistä investointikehitystä ja tuotannon rationalisointikehitystä siinä tarkoituksessa, että ne samoin kuin teollisuuspolitiittikan rakenteellinen ohjaus, johtaisivat toivottuun työvoiman kysyntään. Julkinen valta on voinut luoda uutta työtä myös suoralla työpaikkojen luomisella. Investointien ohjaus tai työpaikkojen luominen ovat voineet suuntautua joko tiettyille teollisuuden toimialoille, julkiselle sektorille tai työllisyysalueille, jolloin vaikutuksia on voitu ohjata rakenteellisesti. Työpaikkojen määrään vaikuttaminen on ollut rakennepolitiikkaa.

Se tapa, miten julkinen valta on vaikuttanut työpaikkojen lukumäärään ja rakenteeseen kehitykseen, on voinut olla joko defensiivinen tai aktiivinen. Useimmiten julkisen vallan rooli on ollut välittävä, avustava tai rakennemuutoksen nopeutta hillitsevä ja vaikutukset on aikaansaatu harjoittamalla suosittelevaa ohjausta ja taloudellisten kiihokkeiden avulla tapahtuvaa työllisyyden edistämistä. Aktiivinen työpaikkojen luominen on rajoittunut pääasiassa yhteiskunnallisten palvelusten eri alueille. Työvoiman määrälliseen tarjontaan julkinen valta on voinut vaikuttaa väestöpolitiikalla, kuten perhepolitiikalla ja syntyyden edistämällä, työaikoja, eläkkeitä ja muita sosiaalipolitiittisia keinoja käyttäen. Rakennepolitiittisen luonteen nämä keinot ovat saaneet silloin, kun ne ovat olleet valikoivia ja vaikuttaneet työvoiman sijaintiin ja ammatillisiin rakennemuutoksiksi.

Mainitut kysynnän ja tarjonnan määrällistä ja osittain rakenteellista kehitystä ohjaavat keinot ovat olleet niitä, joilla työvoimapolitiittikan perinteisesti on katsottu voivan operoida ja joiden kautta työvoimapolitiittikan on katsottu liittyvän muuhun yhteiskuntapolitiittikkaan. Valtion työvoimapolitiittisten toimenpiteet koostuvat lukuisista yksittäisistä laeista. Esimerkiksi vuosien 1977-1978 elvytystoimet, jotka tähtäsivät yritysten investointien kiihdyttämiseen ja sitä kautta työvoiman

kysynnän välilliseen lisäämiseen, sisältyvät yli 50 finanssi- ja rahapolitiittista toimenpidettä. Työvoimaministeriön käytössä olevaan suhteellisen pysyvään toimenpidevalikoimaan, johon liittyy työvoimapolitiittinen kriteeri, kuuluu kysyntään vaikuttavina tekijöinä noin 30 eri toimenpidettä, tarjontaa sääteleviä toimenpiteitä on toistakymmentä sekä sen lisäksi keinoja, jotka tähtäävät kysynnän ja tarjonnan ajalliseen, paikalliseen ja ammatilliseen sopeuttamiseen. Yhteistä näille työvoimapolitiittikan vaikutuskeinoille on kuitenkin se, että niiden vaikutukset työmarkkinoihin ovat olleet joko määrällisiä tai osittain rakenteellisia. Työvoimapolitiittikan rakenteellinen ohjaus on korostunut siten, että työvoimapolitiittisessa rahoituksessa siirryttiin 1970-luvun loppuun saakka pikkukiljaa pääoman käyttöä koskevista rahoitusperusteista yhä enemmän yritysten työvoiman käyttöä koskevien kriteerien käyttöön ja toisaalta yleistä toimenpiteistä ns. tarveharkintaisten eli valikoivien rahoituskriteerien käyttöön.

On vaikea arvioida esimerkiksi viitatujen työvoiman kysyntään vaikuttavien määrällisten ja rakenteellisten keinojen tehokkuutta, sillä kaikkiaan riippuu harjoitetulle poliittikalle asetetuista tavoitteista. Varsinaisten työllisyystoimenpiteiden vaikutukset vuosina 1975-1980 kokonaisuutenaan merkitsevät sitä, että valtion työllisyysperusteisten työpaikkojen määrä oli v. 1979 ja 1980 noin 6 % ammatissa toimivan väestön määrästä. Valtion työllisyysperusteisten töiden merkitys korostuneekin enemmän siinä, että ne ovat helpottaneet eräiden työttömien ryhmien rakenteellista ja suhdannetyöttömyyttä.

1970-luvulla ilmennyt pyrkimys työvoimapolitiittisten toimenpiteiden valikoivaan käyttöön ja työllisyyden rakenteen kannalta lähtevään ohjaukseen heijastaa itse asiassa johtavien kapitalististen maiden työvoimapolitiittisessa strategiassa tapahtunutta muutosta.

Siinä, millaisia aktiviteetteja eri maat ovat käyttäneet talouskriisin jälkeisellä kaudella työllisyyden kohentamiseksi on maakohtaisia eroja. Voidaan esimerkiksi osoittaa, että Saksan Liittotasavallassa ovat korostuneet osa-aikatyön käyttöön liittyneet toimet, Ruotsissa ovat perinteisesti korostuneet valikoivat pääoman käyttöä ohjaavat toimenpiteet, kuten teollisuuden toimialoitteinen ja yritystyyppien mukaan tapahtuva valikoiva investointien tukeminen. Englannissa on toteutettu suhteellisen laajamittaisia valikoivia ja työvoiman käyttöä tukevia rahoitustoimenpiteitä pienten teollisuusyritysten, Tanskassa ja Norjassa on puolestaan suoritettu merkittäviä kokeiluja uusien työpaikkojen luomisessa julkiselle sektorille.²

Pystyäkseen reagoimaan niihin haitta-tekijöihin, joita työmarkkinoiden osittu-

minen ja laadulliset tasapainottomuudet aiheuttavat työllisyyden toteutumiseen, olisi työvoimapolitiikan kyettävä yhtäältä vähentämään työpaikkojen polarisointimista työpaikkojen kvalifikaatiovaatimusten, stabiileitten, palkkauksen ja työllisyysmahdollisuuksien suhteen. Toiseksi työpaikkojen laadullisen polarisoinnin voittaminen edellyttää interventiota yritysten henkilöstöpolitiikkaan niin, että työvoiman sisäänoton, irtisanomisen, urakehityksen ja siirtojen yhteydessä voidaan tähdätä sellaisiin tavoitteisiin, jotka eliminoivat kielteisiä työpaikkojen laadullista polarisointimista.

Onko sitten julkisen vallan työvoimapolitiikan käytössä ollut sellaisia keinoja, jotka vaikuttaisivat korostettuun työmarkkinoiden laadulliseen tasapainottumiseen? Kysymykseen voidaan vastata sekä kyllä että ei.

Työvoiman kysyntään ja työvoiman käyttöön vaikuttavina rakenteellina ja osittain laadullisina keinoina voidaan nähdä sellaiset lainsäädännölliset ohjeet ja rajoitukset, jotka koskevat työaikoja, eri ikäisten työhön osallistumista tai eri riskiryhmien käyttöä erilaisissa työtehtävissä sekä työntekijöiden irtisanomissuojaa tai työpaikkojen työolosuhteita koskevat säännökset sekä yritystoiminnan ohjaus ja suunnittelu. Esimerkiksi työsuojelunormisto, joka kohdistuu työaikoihin, työympäristöön ja työn erilaisiin kuormitustekijöihin voi suhteellisen laajasti ohjata työvoiman käyttöä määrällisesti ja rakenteellisesti. Sen sijaan sen laadullinen ohjausvaikutus rajoittuu siihen, että se estää kaikkein raskaimmat ja työympäristön suhteen kaikkein kehittämättömät työolosuhteet. Voidaan sanoa, että työsuojelunormiston rajoittava käyttö ohjaava vaikutus on rajoittava mutta ei suunnitteleva ja sen vaikutukset ovat erilaiset yrityksen koon ja tyypin mukaan. Työsuojelunormisto ei esimerkiksi estä sitä työpaikkojen laadullista eriytymistä, joka esiintyy teknologisesti eri tasoisten yritysten ja pienyritysten kesken tai alueellisesti kehitysalueiden ja kasvukeskusten välillä. Työsuojelun vaikutukset työpaikkojen laatuun riippuvat myös suuresti ammattiyhdistystoiminnan aktiivisuudesta. Yritysten ohjaustoiminta on suositteluvaa ja tähtää yritysten toiminnallisen strategian kehittämiseen. Työvoiman kysyntään tällä yritysten ohjaustoiminnalla vaikutetaan lähinnä määrällisesti innovaatioiden kautta ja rakenteellisesti silloin, kun ohjaus kohdistuu yritysten henkilöstöpolitiikkaan ja koulutustoimintaan. Julkisen vallan teknologia-politiikalla puolestaan voidaan välillisesti ohjata yritysten tuotekehittelyä, työn organisaatioiden kehitystä ja sitä kautta vaikuttaa työvoiman käyttöön ja työvoiman ammattitaitotarpeen kehitykseen. Kuitenkin työvoiman käyttöön kohdistuvat vaikutukset ovat toissijaisia eivätkä ne ole välttämättä yhteiskunnan työvoima-

ja sosiaalipoliittisten tavoitteiden kannalta toivottuja. Voidaan siis sanoa, että yritysten työvoiman käyttöön liittyvä yhteiskunnallinen ohjaus on rajoitettua ja se kohdistuu vain työvoiman määrälliseen kehitykseen ja se toteutuu yritystaloudellisten kriteerien perusteella. Suomessa ei siis voida puhua työvoiman kysynnän laadullisesta ohjauksesta, koska julkinen valta ei suoranaisesti ole vaikuttanut työpaikkojen laatuun ja työvoiman käyttöön yksityisissä yrityksissä.

Julkisen vallan työvoimapolitiikan laadulliset keinot kohdistuvatkin pääasiassa työvoiman tarjontaan. Työvoiman tarjontaan vaikuttavina laadullisina keinoina ovat keskeisimpiä koulutuspolitiikka ja työnvälitys- ja ammatinvalinnanohjaustoiminta. Mutta näidenkin toimenpiteiden kohdalla voidaan kysyä, ovatko niiden kehitystä ohjanneet määrätietoiset yhteiskunnalliset tavoitteet vai ovatko ne olleet pelkästään reagoivia työelämän vaatimuksiin.

Yhteiskunnallisten tavoitteiden ja väestön tarpeiden välittyminen koulutuspolitiikkaan on ollut ehkä laajempaa kuin muilla yhteiskunnan sektoreilla, mutta silti on vaikea nähdä, että koulutuspolitiikkaa olisivat ohjanneet selvät tavoitteet. Pikemminkin kyseessä on ollut reagointi kunkin hetkisiin yhteiskunnallisiin tarpeisiin ja rakennemuutoksiin. Mitä taas tulee ammatinvalinnanohjauksen ja työnvälityksen kautta avautuviin työvoimapolitiittisiin ohjausmahdollisuuksiin, on todettava, että ammatinvalinnanohjaus on tavalla tai toisella ulottunut koko nuorisoon, mutta silti sen vaikutukset ja reaaliset ohjausmahdollisuudet ovat olleet heikot. Suurin osa nuorista tekee edelleenkin ammatin valintaansa koskevat päätökset sosiaalisen ympäristön vaikutusten ja satunnaisten mahdollisuuksien perusteella.

Ammatinvalinnanohjauksella ei ole käytettävissään mitään selviä tietoja siitä,

mihin nuoria ohjataan. Työnvälityksen kohdalla mahdollisuudet laadulliseen suunnitteluun ovat tätäkin rajoitetummat. Näin yksin siitä syystä, että arviolta vajaa 1/3 avoimista työpaikoista tulee työvoimatoimistojen välityksellä täytettäväksi ja vain osalle työnhakijoista työvoimatoimistot voivat osoittaa työtä. Esimerkiksi tammikuussa 1981 työvoimatoimistoissa työnhaun päätti noin 31 000 työnhakijaa. Heistä 7 700:lle voitiin osoittaa työtä, lomautus tai lyhennetty työviikko päättyi 3 100 työnhakijalta, 2 600 oli aloittanut työllisyyskurssin, 8 100 työntekijää oli saanut työtä omasta toimestaan, 2 200 työntekijää siirtyi työvoiman ulkopuolelle ja 7 200 työntekijää lopetti muuten työn haun.³ Esimerkki osoittaa, että työnvälityksen mahdollisuudet vaikuttaa työntekijöiden työhön sijoittumiseen ovat rajoittuneet puhumattakaan, että työnvälityksessä olevat työpäikat eivät edusta kaikkia ammattitaidon tasoja. Työnvälityksen kautta ei normaalisti täytetty yritysten kantahenkilöstön työpaikkoja eikä erityisammattitaidon edellyttämiä työpaikkoja. Työnvälityksen tehtäväksi näyttää jäävän eri tavoin marginalisoituneiden työpaikkojen välittäminen.⁴

Sikäli kuin työvoimapolitiikan keinoilla on ohjattu yritysten työvoiman käyttöä, on kuitenkin kyseessä ollut lähes poikkeuksetta vain määrällinen ja osittainen laadullinen ohjaus, joka ei suoralla tavalla vaikuta siihen työvoiman kysynnän ja tarjonnan tasapainottumiseen, joka on luonteeltaan laadullista. Työvoimapolitiikan yhteiskunnallisen ohjauksen tehostaminen edellyttääkin uudelleenarviota työvoimapolitiittisten toimenpiteiden tarkoituksenmukaisuudesta ja riittävytydestä. Muuttuneessa työvoimapolitiittisessa tilanteessa näen työvoimapolitiikan kehittämiseksi seuraavia tavoitteita:

- Yritysten työvoiman kysynnän stagnoituminen edellyttää, että julkisen työvoimapolitiikan turvin pyritään vaikuttamaan erityisesti kysynnän kehitykseen ja että kysynnän kehitystä ohjataan myös rakenteellisten ja laadullisten aspektien suhteen. Työvoimapolitiittisella tutkimus- ja suunnittelutoiminnalla tulisi pyrkiä selvittämään työvoiman kysynnän rakenteessa tapahtuvia muutoksia.
- Työvoiman kysynnän ja tarjonnan laadulliset tasapainottomuudet korostavat, että työvoimapolitiittisen ohjauksen on kohdistuttava myös työpaikkojen laatuun. Tieteellis-teknisen kehityksen mukanaan tuomat haasteet edellyttävät, että työvoimapolitiittisen suunnittelun aluetta laajennetaan kattamaan työvoiman käytön kvalitatiivisia aspectteja. Nykyistä suhtautumista kuvastaa se, että Suomessa käytetään vuosittain kymmeniä miljoonia markkoja uusien koneiden- ja laitteiden eli koneteknolo-

gian kehittämiseen, mutta vaihteiden työorganisaatioiden, työn uudelleenmuotoilun mahdollisuuksien ja teknologian sosiaalisten vaikutusten tutkiminen ovat takaperolla. Samanlaisesti kun vuoden 1982 budjetissa ehdotetaan opetusministeriön ja työvoimaministeriön kautta rahoitettaviin uuden teknologian sosiaalisia vaikutuksia koskeviin tutkimuksiin 289 000 markkaa, osoitetaan kauppa- ja teollisuusministeriön ja Valtion teknillisen tutkimuslaitoksen kautta tuotekehittelyyn ja tutkimustoimintaan yli 130 miljoonaa markkaa.⁵

Ammattiyhdistysliikkeen työllisyysstrategiasta

Heikkenevä työllisyyskehitys on johtanut kysymään vaihtoehtoja ja työllisyysvaihtoehtojen poliittista kantajaa, toteuttajaa. Yksin ammattiyhdistysliikkeen sosiaalipoliittisen perinteen vuoksi huomio ja odotukset ovat kiinnittyneet ammattiyhdistysliikkeeseen. Senhän katsotaan edustavan yhteiskuntapolitiikassa työväenluokan intressiä ja siihen perustuvaa yhteiskunnallisen kehityksen vaihtoehtoa. Yhteiskunnallinen käytäntö Suomessa ja monet kansainvälisen työväenliikkeen strategiaa koskevat arvot⁶ kuitenkin osoittavat, että talouskriisin 74/75 yhteydessä ja sen jälkeisellä kaudella kehittyneiden kapitalististen maiden ammattiyhdistysliikkeet ovat olleet talous- ja työllisyyspolitiikan suhteen puolustuslaidilla. Ne eivät ole pystyneet esittämään vaihtoehtoa vallitsevalle työllisyyskriisille ja omassa toiminnassaan ne ovat yleensä omaksuneet puolustavan strategian. Ammattiyhdistysliike on yleensä ollut voimaton hallituksen monetaristisiin toimiin nähden, eivätkä ne ole kyenneet esittämään vaihtoehtoa niihin uusiin kysymyksiin, jotka liittyvät mm. ylikansallisten yritysten strategiaan, kehittyneiden ja alikehittyneiden teollisuusmaiden kaupallisiin suhteisiin tai uuden teknologian aiheuttamaan työn säästöön. Ammattiyhdistysliikkeen työllisyysstrategia on lähestynyt monetarististen oppien mukaista taistelua inflaatiota vastaan ja toimintaa kilpailukyvyn puolesta.⁷ Tässä mielessä ammattiyhdistysliike on muuttanut aikaisempaa työllisyys- ja talouspolitiittista strategiaansa. Talous- ja työllisyyspolitiittisen strategian muutos ei kuitenkaan kytkeydy yksioikoisesti talouskriisin ehtoihin tai sen luomaan yhteiskuntapolitiittiseen tilaan vaan strategian muotoutuminen omaa juurensa pitkälti koko 1970-luvun kehityksessä. 1970-luvun kehityksessä on olennaista, että pääsääntöisesti kaikissa kehittyneissä kapitalistisissa maissa vallitsi eräänlainen optimistinen usko taloudelliseen kasvuun ja sen suunnitelmallisen kehittämisen mahdollisuuksiin. Kapitalismin kriisiä katsottiin voitavan ehkäistä yhteiskuntapolitiittisen, indikaatiivisen suunnittelun avulla. Siksi

myös ay-liike integroitui ja integroitui yhteiskuntasuunnittelun myötävaikuttajaksi, mikä muutti ay-liikkeen yhteiskunnallista funktiota ja sen toimintatapa. Ammattiyhdistysliike siirtyi laajasti ottaen "myötävaikuttajaksi"⁸ ja alkoi tehdä yhteiskuntapolitiittisia tavoiteohjelmia lähes kaikille yhteiskuntapolitiikan alueille.⁹ Samalla ammattiyhdistysliikkeessä vahvistui usko yhteiskunnallisen konsensuksen sisäiseen liikkumavaraan sekä harhanomainen usko siihen, että myötävaikuttaminen indikaatiivisessa,

suositteluvassa suunnittelussa on jo osa suunnitelmien realisoimista. Toiveiden asteittainen vesittymisen ja yhteisesti sovittujen talous- ja yhteiskuntapolitiittisten kehitystavoitteiden romahtaminen talouskriisin yhteydessä on ollut omiaan viemään kärsin myös ammattiyhdistysliikkeen yhteiskuntapolitiittisilta tavoitteilta. Ay-liike on menettänyt tavoitteellisuuden ja joutunut puolustuslaidille. Tästä selvänä osoituksena on, että ay-liikkeen työvoimapolitiittinen strategia ei omaa vaihtoehto-ohjelman luonnetta eikä ammattiyhdistysliikkeen tavoitteet talous-, teollisuus- tai työvoimapolitiikkassa olennaisella tavalla poikkeavat käytännöstä.

Erityisen selvästi ammattiyhdistysliikkeen yhteiskuntapolitiittisen strategian muutos näkyy eräänlaisen "historiallisen kompromissin" läpilyömisessä myös ammattiyhdistysliikkeen työllisyyspolitiittiseksi strategiaksi. Vielä vuoden 1961 talouspolitiittisessa ohjelmassa¹⁰ SAK analysoi kriittisesti sitä, miten Suomen liittämisen EFTAan merkitsee ylikansallisen rationalisointipaineen siirtymistä ei ainoastaan vientisektoriin vaan myös kotimarkkinateollisuuteen, mikä vie pohjan täystyöllisyyden mahdollisuuksilta ja rajoittaa "maamme mahdollisuuksia harjoittaa täystyöllisyyspolitiikkaa ostovoimaa lisäämällä". (s. 12). Vuoden 1971 talouspolitiittisessa tavoiteohjelmassa¹¹ oli

ammattiyhdistysliike jo selvästi siirtä-mässä työllistämistä vastuuta julkiselle valalle sekä suhdannepoliittisessa että yleisemmin työllisyyspolitiittisessa mielessä, mikä voidaan päätellä mm. seuraavasta talouspolitiittisen ohjelman kannanotoista:

- "Yksityisten investointien heikentyessä julkiset investoinnit tarjoavat suurimmat mahdollisuudet työllisyyden turvaamiseksi." (s. 4)
- "Erityisen keskeisessä asemassa työllisyyspolitiikan kannalta ovat valtiotienemistiset yritykset" ... "tämä johtuu paitsi työllisyyspolitiikasta myös muista syistä, ennen kaikkea kansantaloutemme rakennepoliittikan tarpeista. Valtion yritystoimintaa olisi laajennettava myös entistä työvoimavaltaisemman tuotannon suuntaan."

Vuoden 1976 talouspolitiittisessa ohjelmassa¹² historiallinen kompromissi - yksityinen sektori rationalisoi, valtio työllistää - saa niin selvän tunnuksen, että SAK katsoo voivansa luetella jopa ne teollisuuden alat, jotka kuuluvat "kilpailualueihin" ja ne jotka kuuluvat "suojeltaviin" aloihin. Vuoden 1981 ohjelma¹³ merkitsee muutosta ainoastaan siinä, että sitä leimaa entistä selvemmin pessimismi työllisyyden kansallisiin mahdollisuuksiin ja siinä tunnustetaan julkisen sektorin nykyiset työllistämisrajoitukset.

Olennaista edellä kuvatussa SAK:n työllisyyspolitiittisen strategian muotoutumisessa on se, että työllisyyttä katsotaan voitavan parhaiten edistää yhtäältä yleisillä teollisuus-, finanssi- ja palkkapoliittisilla keinoilla sekä toisaalta perustamalla julkisen sektorin palvelusten, kilpailulta suojellun sektorin sekä valtion yhtiöiden työllistäviin toimenpiteisiin. Ammattiyhdistysliikkeen talous- ja työllisyyspolitiittiset tavoitteet eivät edusta vaihtoehtoa nykyiselle yhteiskunnalliselle kehitykselle eikä niissä ole puhuttakaan työllisyydestä, joka aikaansaataisiin a) vaihtoehtoisella talouspolitiikalla, b) laadullisella kasvupoliitiikalla, c) vaihtoehtoisella teknologialla tai työväenluokan intressistä lähtevällä rationalisointilogiikalla tai d) työn sisällön ja työolosuhteiden laadullisella kehittämällä. Synnä siihen, ettei ammattiyhdistysliike ole voinut esittää vaihtoehtoa vallitsevalle työllisyydelle ja sen synnyttäneelle yhteiskunnalliselle kehitykselle, on edellä nähty yhteiskunnallisen funktion muutos viimeisten 20 vuoden aikana ja erityisesti ammattiyhdistysliikkeen cheytymiseen liittynyt ay-liikkeen yhteiskunnallinen integroituminen. 1970-luvun työllisyyskriisin ja ay-liikkeen työllisyyspolitiittisen vaihtoehtottomuuteen on varmasti monia sekä objektiivisia että subjektiivisia syitä. Talouskriisin sosiaalis-taloudelliset ja poliittiset vaikutukset on nähtävissä sekä ay-liikkeen suojelutehtävien että vaikutusmahdollisuuksien osalla. Objektivisten ja subjektiivisten toimintaedellytysten

muutosta voidaan tiivistää seuraavien teesien avulla:

1. Huomioonottaen talouslaman ja siihen liittyneen työnantajien strategian muutoksen, työnantajien ja työnantajajärjestöjen siirtymisen puolustuksesta hyökkäykseen, on myös vahvojen ammattiliittojen toimintakyky ja osittain myös toimintahalu kohdannut tietyt rajat. Voidaan yleisesti puhua ammattiyhdistystoiminnan siirtymisestä puolustustaisteluun, jolle on olemassa myös objektiivisia perusteita.
2. Työttömyyden seurauksena syntynyt teollinen vara-armeija on ollut omiaan lisäämään palkansaajien keskinäistä kilpailua. Työttömyys on luonut laajasti ottaen, mukaanlukien työvoiman marginalisoinnin ja työsuhteturvan reaalisien heikkenemisen, työntekijöiden pelkoa ja epävarmuutta työpaikasta. Tämä on ollut omiaan vähentämään työläisten keskinäistä solidaarisuutta ja ammattiyhdistysliikkeen aktiivisuutta.
3. 1960- ja 70-lukujen hyvinvointipoliittisen strategian sekä siihen liittyneen yhteiskuntasopimuksen jälkimainingeissa on ammattiyhdistysliike Suomessa taipunut useilla aloilla sellaisiin rationalisointisopimuksiin, jotka ovat sallineet työntekijöiden mittavatkin irtisanomiset (rationalisoinnit, saneeraukset, tervehdyttämiset), jotka muissa kapitalistisissa maissa eivät ole olleet mahdollisia. Tehdyt rationalisointisopimukset ovat mahdollistaneet 1970-luvun puolenvälin jälkeen laajat ensin yksityisten firmojen ja nyttemmin myös valtion yritysten saneeraukset ilman ammattiyhdistysliikkeen merkittävää vastustusta. Pikemmin saneeraukset ovat tapahtuneet ammattiyhdistysliikkeen myötävaikutuksella.¹³ Rationalisointikehitykseen liittyy on olennaista todeta mm., ettei rationalisointisopimuksiin Suomessa ole liittynyt työnantajia sitovia velvoitteita, vaan ainoastaan suosituksia, mikä on poikkeuksellista moniin muihin kapitalistisiin maihin verrattuna.
4. Taluskriisi ja työpaikan menetyksen pelko sekä siihen liittyvä psyykkinen ja sosiaalinen paine ovat toimineet niin, että työnantajat ovat voineet toteuttaa työn intensivoinnin ja vähentää työvoiman käyttöä. Työnantajat ovat käyttäneet myös työnorga-

nisatorisia muutoksia, jotka ovat voineet johtaa työsuorituksen kohoamiseen ilman, että on toteutettu edes teknisiä muutoksia. Toisaalta monilla aloilla on toteutettu teknisiä rationalisointeja, joiden tuloksena ei ole toteutettu ainoastaan työvoiman supistuksia vaan myös palkkauksen muutoksia, työvoiman ammattitaidon alentamista, työn psyykkisen ja fyysisen rasituksen lisäämistä. Työnantajat ovat edullisessa sosiaalisessa ja psyykkisessä ilmapiirissä voineet toteuttaa työn intensivoinnin ja työtehtävien laajentamisen (esimerkiksi 4-päiväisellä työviikolla tuotetaan sama tuotantotulos sahateollisuudessa kuin aikaisemmin) ilman, että siihen olisi liittynyt vastaavaa ansiotason nousua. Näillä menetelmillä on luotu alhaalta päin lähtevää itsesensuuria palkkatason jäädyttäiseksi.

5. Talouslaman liittyvänä yritysten fuusioituminen ja kuoleminen on ollut omiaan lisäämään suuren pääoman mahtia, se rajoittaa kilpailua sekä lisää painetta valtion ja ammattiyhdistysliikkeeseen nähden. Rationalisoinneille myönteisen ilmapiirin luomiseksi ovat suuryritykset kääntäneet myös ns. tuottavuusajattelun ja taloudellisuusajattelun työläisiä vastaan. Esimerkteinä tällaisesta taloudellisuusajattelun suuntaamisesta ovat mm. ajantaloudellisten tuottavuusvertailujen kansallinen ja kansainvälinen laadinta ja niiden propagointi sekä taloudellisuusajattelua koskevien kursien järjestäminen työntekijöille käyttäen apuna työntekijöiden avainryhmiä. Näillä menetelmillä on ajantaloudellinen ja tuotantotaloudellinen rationalisointi ajettu ammattikäytännöksi.
6. Ylijäämäpääoman virtaaminen ulkomaille on vaikeuttanut kansallista työllisyysongelmaa. Suuren pääoman kansainvälinen toiminta on lisääntynyt nopeammin kuin ammattiyhdistysliikkeen toimintavalmius. Kansainvälisellä toiminnallaan suuren pääoma on hyödyntänyt taloudellisen edun sekä valtion lisääntyneen raamisunnittelun ja kansainvälisen taloudellisen yhteistyön suomat edut. Samalla suuren pääoma on hyödyntänyt kansallisen ja kansainvälisen ammattiyhdistysliikkeen taisteluvälmiuden heikkouden.

7. Myös valtion toiminta on ollut sidoksissa taluskriisiin mm. siten, a) että taloudellisen kasvun supistumisen myötä valtio koki taluskriisin vaikutukset mm. sosiaalis-taloudellisten toimintamahdollisuuksiensa rajoittumisena ja julkisen talouden velkaantumisenä. Tämä on mahdollistanut myös sen, että suuren pääoman etujärjestöt ovat luoneet painetta yhä monetaristisempaan julkisen talouden ohjaukseen.¹⁵ Julkisessa keskustelussa ovat vahvistuneet ammattiyhdistysliikkeen intresseistä poikkeavat talous- ja työvoimapolitiittiset kannanotot. b) Valtiosta tulee poliittisten voimasuhteiden ja luokasuhteiden koetinkivi, mikä merkitsee kriisin oloissa sitä, että valtion politiikka on alistunut kasvavassa määrin suuren pääoman etujen alle. Tällä yleisellä kehityksellä on merkitystä ammattiyhdistysliikkeen kannalta sikäli, että valtion työvoimapolitiittinen strategia on suuntautunut yhä enemmän monetaristiseen suuntaan, valtion työvoimapolitiikassa ovat voittaneet alaa taantumukselliset muodot ja valtion työvoimapolitiittista keskustelua sävyttävät enemmän taantumukselliset kuin demokraattiset ainekset.

Edellä esitetyt tekijät ovat pitkälti olleet yhteydessä siihen, että työväenliikkeellä on puuttunut yhteiskunta- ja työvoimapolitiittinen vaihtoehto. Yleinen sosiaalinen, poliittinen ja yhteiskuntaideologinen tila on ollut omiaan luomaan tilaa sille, että ammattiyhdistysliike nähdään jakopoliittisena välineenä.¹⁶ Yhdessä nämä tekijät ovat halvaannuttamassa pyrkimyksiä kehittää työkuultuuria, taistella työn humanisoinnin puolesta ja toimia monipuolisempien ja harmonisempien työnsisältöjen puolesta.

Vaihtoehdoisen työvoimapolitiikan lähtökohdista

Työllisyyskehityksen vaihtoehtoja on tähän saakka etsitty helpoista ratkaisuista (kuten työajan lyhentäminen, osa-aikatyön käyttö jne.), mutta vain harvoissa esityksissä on puhuttu sisällöllisistä ja laadullisesti uusista vaihtoehtoista, vaikka koko työllisyyskriisin mittavuus ja moniulotteisuus viittaavat siihen, että ongelmaan on löydettävä aivan eri pohjalta lähtevä ratkaisu. Työllisyysvaihtoehdon olennaisena tuntomerkkinä voidaan nähdä se, että sen tulee muodostua vaihtoehdoksi monella tasolla. Vaihtoehto ei voi rakentua yhden tai kahden toimenpiteen varaan, vaan se voi olla realistinen ainoastaan käänteenä työvoiman yhteiskunnallista käyttöä ohjaavissa tekijöissä.

Työllisyysvaihtoehtoa ei tulisi myöskään ymmärtää jonain kertakaikkisena siirtymänä uuteen tilanteeseen vaan pitkänä prosessina. Nykyisestä työllisyyskriisistä selviäminen edellyttäisi uutta strategiaa, joka lähtisi täystyöllisyystavoitteesta ja perustuisi

- a) vaihtoehtoiseen talouspolitiikkaan
- b) laadulliseen kasvupolitiikkaan¹⁷
- c) teknologiapolitiikan vaihtoehtoiseen kehittämiseen sekä työväenluokan intressistä lähtevään tuotannon rationalisointilogiikkaan
- d) työn ja työvoiman käytön laadulliseen kehittämiseen.

Esitettyihin ohjelmallisiin vaatimuksiin voidaan luonnollisesti reagoida eri tavoin. Voidaan yhtäältä sanoa, että kyseessä on abstrakti ja epäkonkreettinen kuvielman, jolla ei ole selvää sisältöä eikä reaalisia toteuttamismahdollisuuksia. Laadullisesti uuden ja realistivissa ole-

van vaihtoehdon löytäminen on varmasti hyvin vaikea prosessi nykyisissä oloissa, joita luonnontietä talous- ja työvoimapolitiittisten sekä yleensä yhteiskunnallista kehitystä koskevien näkemysten yhdenmukaisuus. Vaihtoehdon löytäminen onkin ymmärrettävä prosessina, joka varmasti edellyttää "vallitsevien totuuksien" – esimerkiksi kasvun suuntaa ja tasoa, Suomen teknologiapolitiittista strategiaa jne. koskevien – uudelleenarviointia sekä taloudellisten vaihtoehtojen realisoitumista poliittiseksi käytännöksi.

"Yksituumaisuus" ja vaihtoehdottoisuus näyttää koskevan erityisesti Suomen taloudellista kehitystä. Tieteellisissä kirjoituksissa ja asiantuntijoiden käymässä keskustelussa korostuivat pikemminkin "pienen kansantalouden" rajoittavat ehdot kuin vaihtoehtojen olemassaolo. Vaihtoehtoja tarkastellaan pikemminkin tiettyjen kanonisten alkuehtojen kautta. Useimmiten kanoniat koskevat vaihtosuhdetta, kilpailukykyä ja taloudellisen kasvun tasoa.¹⁸

Näin vaihtoehdot itseasiassa todistellaan joko näennäisiksi tai mielettömiksi valinnoiksi. Niinpä esimerkiksi taloudellisen kasvun vaihtoehtoja problematisoidaan vertaamalla kasvua johonkin tiettyyn perusvuoteen tai valinnaiseen tasoon, mutta vaihtoehtona ei nähdä kokonaisuutena erilaista kasvun tyyppiä. Vaihtoehdoksi ei nähdä sellaista kasvua, joka kokonaisyhteiskunnalliseen kehitysuunnitelmaan perustuen pitäisi lähtökohtanaan sellaisen työn tuottavuuden kohoamisen, joka samalla johtaisi työajan lyhentämiseen; ei kasvusuunnitelmaa, joka pitäisi sisällään työprosessin sellaisen uudelleenmuotoilun, mikä johtaisi työn humanisoitumiseen; ei kasvusuunnitelmaa, joka perustuisi laadullisiin kasvutekijöihin eikä määrällisiin tavoitteisiin.

Taloustieteelliselle vaihtoehdokeskustelulle ovat useimmiten olleet vieraita myös pyrkimykset, jotka olisivat tähänneet sellaisten solmukohtien, vaikutuskanavien ja pelivarojen etsimiseen, joilla voitaisiin minimoida niitä kielteisiä seurauk-

Iulius, Augustus, nec non et Iulius Aestas.

Frugifera arvis fert Aestas torrida messeis.

sia, joita taloudellinen kriisikehitys tuo työväestölle. Yleistäen voidaan sanoa, että taloudellisen keskustelun vaihtoehdottomuus nivoutuu pitkälti siihen, ettei taloudellista kehitystä ohjaavana tekijänä nähdä yhteiskuntapoliittisia vaihtoehtoja, vaan taloudelliset vaihtoehdot johdetaan ja alistetaan nykyiselle maailmanmenolle. Silloin pohdintojen ja tutkimusohjelmien ulkopuolelle jäävät kaikki ne todelliset vaihtoehdot, jotka saattaisivat johtaa esimerkiksi sosiaalisesti tasa-arvoisempaan ja yhteiskunnallisen demokratian kannalta parempaan lopputulokseen.

Suomalainen vaihtoehdottomuus on kiusallista ja ihmeteltävää myös siksi, että samanaikaisesti kuin muissa kapitalistisissa maissa (kuten Saksan Liittotasavallassa, Englannissa, Hollannissa ja Ruotsissa) on itsenäisiä tutkijaryhmiä, jotka etsivät ja ovat pystyneet perusteamaan vaihtoehdoisen taloudellisen kehityksen linjoja¹⁹, niin suomalainen keskustelu keskittyy vaihtoehtojen välttelyyn. Käytännössä vaihtoehdottomuus merkitsee, että aktiivisia ovat vain pääoman intressiryhmät²⁰ ja niiden esittämät ohjelmat toteutetaan ilman keskustelua niin hallitusten kuin ammattiyhdistystenkin käytännössä.

On tunnettava, että taloudelliseen vaihtoehdokeskusteluun voidaan vastata myös toisella tavalla. Voidaan vastata viittaamalla niihin pyrkimyksiin, jotka ovat juuri tähänneet vaihtoehdoiseen tuotantopoliittikaan, kuten pyrkimykseen kehittää kotimaisia energiavaroja hyödyntävää ja tuontia korvaavaa teollisuutta taikka kehittää maatalouden sivuelinkeinoja, elvyttää luontaistuotannon talouksia jne. Kaikkien näiden sinänsä oikeiden pyrkimysten osalta on kuitenkin todettava, etteivät ne ole riittäviä vaihtoehtoja niin kauan kuin niiden merkitys on toissijainen niinsanotun tehosektorin ja kilpailusektorin rinnalla ja niin kauan kuin ne eivät tuota muutosta itse vallitsevaan tuotanto-, kasvu-, teknologia- tai työvoimapolitiikan suuntaan.

Monet tekijät viittaavat myös siihen, että täystyöllisyyden saavuttaminen edellyttää, ettei työvoimapolitiikkaa voida enää suunnitella yksin määrällisin osoittimin, niinkuin nyt on käytäntö, vaan tarvitaan laadullisesti orientoitunutta työvoimapolitiikkaa. Laadullisesti orientoit-

tunutta työvoimapolitiikkaa edellyttävät mm.

- teknologisen kehityksen nopeutuminen ja sitä kautta syntyneet työelämän uudet vaatimukset
- taloudellisten, teknologisten ja sosiaalisten tavoitteiden yhteensovittamisen tarve
- työntekijöiden taholta nousseet uudet vaatimukset työn sisällöllisestä kehittämisestä sekä
- niiden ristiriitojen ja kielteisten kehityspiirteiden eliminointi, jotka nykyisin liittyvät mm. työn vaatimusten polarisoitumiseen, työvoiman eristämiseen marginalisoitumiseen sekä työmarkkinoiden osittumiseen.

Laadullisesti orientoituneen työvoimapolitiikan keskeisinä elementteinä voidaan pitää tavoitteellista vaikuttamista mm.

- teknologisen kehityksen sisältöön ja sovellutusmuotoon
- työpaikkojen rakenteellisiin ja sisällöllisiin ominaisuuksiin
- työvoiman käytön sosiaalisiin aspektihin sekä
- työvoiman kvalitatiiviseen rakentamiseen ja työvoiman kvalitatiivisiin ominaisuuksiin.

Täystyöllisyyden saavuttamisen yhtenä keskeisenä elementtinä mainitsisin työn sisällön uudelleen muotoilun, työn sisällön harmonisen ja monipuolisen kehittämisen sekä työnjaon vaatimusten sellaisen uudelleenmuotoilun, että yhteiskunnallinen työ mahdollistaisi nykyistä paremmin persoonallisuuden ja inhimillisten kykyjen käytön, että työssä mahdollistuisi persoonallisuuden kehittyminen ja inhimillisten ja yhteiskunnallisten tarpeiden tyydytys. Katsonkin, että työllisyysvaihtoehto voi rakentua ainoastaan työn ja työelämän ehtojen laadullisen kehittämisen tavoitteille. Ilman tätä näkökulmaa on pelättävissä, että esimerkiksi sellaiset reformit kuin työajan lyhentäminen muodostuu työn rationalisoinnin apuvälineeksi eikä työllisyyspoliittiseksi ja sosiaalipoliittiseksi välineeksi niinkuin esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeen taholla on ajateltu.

Johtopäätökset

Työllisyyskriisi ja sen monet rakenteel-

liset ja laadulliset piirteet kytkeytyvät maamme uusintamisprosessin muotoutumiseen. Uusintamisprosessin muotoutuminen on puolestaan tulos viimeisten 20 vuoden aikana tehdyistä talous- ja yhteiskuntapoliittisista valinnoista sekä Suomen aseman muotoutumisesta kansainvälisessä työnjaossa. Myös työmarkkinoiden osittuminen on ilmaus työvoiman yhteiskunnallisessa käytössä tapahtuneista muutoksista. Jos ymmärrämme työmarkkinoiden osittumisen ja ehkä juuri polarisoitumisen tendenssinä emmekä tilastollisena lopputuloksena, voidaan työmarkkinoiden osittumista ja työvoiman kysynnän ehtoista aiheutuva työvoiman marginalisoitumista osoittaa tapahtuvan Suomessa mm. kansainvälisen työnjaon tasolla, yritysten kesken sekä yritysten sisällä. Näillä kehityspiireillä on selvät seurannaisvaikutukset työvoimapolitiikkaan. Työmarkkinoiden osittumista koskeva havainto edellyttää huomion kiinnittämistä itse kansallisen uusintamisprosessin ominaisuuksiin. Toiseksi havainto työmarkkinoiden osittumisesta merkitsee, että ne taloustieteessä esitetyt ideaalimallit, jotka rakentuvat esimerkiksi oletukselle "enemmän kysyntää = enemmän tuotantoa = parempi työllisyys = vähemmän työttömiä", ovat täydellisesti olemassa vain sellaisissa olosuhteissa, joissa ei esiinny kuvatus kaltaista työmarkkinoiden osittumista. Työvoimapolitiikan kannalta työmarkkinoiden osittuminen merkitsee edelleen sitä, että nykyisen työllisyyskriisin voittaminen edellyttää huomion kiinnittämistä työllisyyden rakenteellisiin ja kvalitatiivisiin aspekteihin. Tässä mielessä työmarkkinoiden osittuminen edellyttää työvoimapolitiittisen strategian uudelleenarvioimista sekä valtiolta että ammattiyhdistysliikkeeltä.

Vaihtoehtoisen työvoimapolitiikan mahdollisuus ja kielteisten työmarkkinoiden kehityspiirteiden voittaminen on kuitenkin Suomessa ongelmallista, koska yhteiskunnassamme vallitsee suhteellisen vakaa yksituumaisuus itse suomalaisesta taloudellisesta mallista ja työvoimapolitiittisesta strategiasta. Tietyn tyyppinen yksituumaisuus, vaihtoehdottomuus, näyttää vallitsevan suurista kysymyksistä, kuten pääoman ja työvoiman uusintamisprosessin muodosta, Suomen asemasta kansainvälisessä työnjaossa, teollisuuspolitiikan vaihtoehtoista ja yleensä työvoimapolitiikan keinoista ja mahdollisuuksista. Näiden tekijöiden näen laajasti olevan yhteydessä siihen, ettei työllisyyskriisin laajuudesta ja sen uusista piirteistä huolimatta maassamme ole syntynyt aloitteellisuutta, joka olisi yltänyt siihen, että oltaisiin merkittävässä määrin problematisoitu tai tehty hankkeita vaihtoehtoisen tuotantopoliittikan, laadullisen kasvun, vaihtoehtoisten teknologian tai työn vaatimusten uudelleenmuotoilun alueilla.

ALAVIITTEET

1. Suomen työllisyys- ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden inventaari 1977-1978. Työvoimapolitiittisia selvityksiä 28/1979. Helsinki.
2. Vrt. Direct Job Creation in the Public Sector. OECD. Paris 1980.
3. Työvoimaministeriön tilastoja. Tammikuu 1981. Helsinki.
4. Tässä viitataan aikaisempaan kirjoitukseeni. Sosiaalinen Aikakauskirja 3/1981.
5. Valtion tulo- ja menoarvio vuodelle 1982. Helsinki 1981.
6. Lecher, W., Gewerkschaften im Europa der Krise. Bund Verlag. Köln 1981.
7. Salvati, M., Brosio, G., Politik und Markt in der Krise: Die industriellen Beziehungen in Europa der siebziger Jahre. In: Prokla 18/1980. Basis Verlag. W-Berlin.
8. Deppe, F., Automation und Integration: Materiellen zur Gewerkschaftsanalyse. Verlag Arbeiterbewegung und Gesellschaftswissenschaft. Marburg 1979.
9. SAK:n ohjelmat. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö. Helsinki 1976.
10. SAK:n talouspolitiittinen ohjelma. 1961.
11. SAK:n lähijalan talouspolitiittiset tavoitteet. 1971.
12. SAK:n ohjelmat emt., s. 89.
13. SAK:n tavoitteet 1980-luvulle. 1981. s. 23-27.
14. Osoituksena ns. myötävaikuttamisen strategiasta voidaan pitää esim. SAK:n ohjelmaa "Ammattiyhdistysliike ja rationalisointi" (joka hyväksyttiin edustajakokouksessa 1971). STK:n ja SAK:n yhteistä kannanottoa "Automatisointi tuotannossa ei ole välttämätöntä" teknologiakomitean mietintöön 20.11.1981 sekä vasemmistolehdistön kirjoittelua vuosina 1981-82.
15. Vrt. Elinkeinoelämän valtuuskunnan esitykset julkisen sektorin kasvun rajoittamiseksi.
16. Kriittisen puheenvuoron Suomessa tapahtuneesta kehityksestä on esittänyt mm. Kevät-salo, K., Ammattiyhdistysliike - vakuutusyhtiö vai taistelujärjestö. Kansan Uutiset 20.11.1981. Samansuuntaista kritiikkiä on julkaistu myös aikakauslehdessä Sosialistinen politiikka 1/81.
17. Laadullisen kasvun politiikalla tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaista tuotannon suuntaamista, joka tähtää esimerkiksi energian ja raaka-ainevarojen säästöön, elinolosuhteiden kuten asuntojen ja kaupunkirakentamisen parantamiseen, liikenteen ja kulttuuripalvelus-

ten kehittämiseen, tieteen ja tekniikan kehittämiseen sekä ekologisen ympäristön suojeluun. Vrt. DGB-Forderungen zur Bekämpfung der Beschäftigungskrise, Düsseldorf 30.3.1981. In: Beschäftigungspolitik in den achtziger Jahren: Protokoll der DGB-Konferenz zur Beschäftigungspolitik in den achtziger Jahren: Protokoll der DGB-Konferenz zur Beschäftigungspolitik ... Bund-Verlag. Köln 1981. s. 221-236.

18. Vrt. esim. Haltunen H., Maailmantalouden asettamat ehdot Suomen taloudelliselle kehitykselle. Suomen Pankin julkaisuja TU 10/1982. Helsinki.

Sorsa P., Suomen talouspolitiikan vaihtoehdot. Esitelmä työvoimaministeriön tutkijaseminaarissa "Täystyöllisyys - totta vai utopiaa" Siikarannassa 6.8.2. Moniste s.

19. Ernst-Pörksen M., Hickel R., Strategieprobleme alternativer Wirtschaftspolitik. Aikakauslehti Prokla 47/1982 s. 145-157. Rotbuch-Verlag. West-Berlin.

20. Vrt. esimerkiksi Teollisuuden keskusliiton julkaisu "Teollisuus muuttuvassa yhteiskunnassa". Keskustelumuistio 6. Helsinki 1982.

21. Gustavsen, Bjorn and Hunnius, Gerry. New patterns of work reform. The case of Norway. Universitetsforlaget. Oslo 1981.

Opiskelijatilaus etu 50 %

KANSAN TAHTO

881-221 722
KOTIMAINEN
KLAUS
SUOMI

Tuho Paasikiven-Kekkonen linjalle
ja voiva kallistuma vasemmalle

Reagan va

Puh. 981-221722

Marxismi ja maailmankatsomus

Puoluejulkisuuden avartumisen ja marxilaisen tutkimuksen eriytymisen myötä on keskustelun ala laajentunut kansandemokraattisessa liikkeessä. SKP:n 19:een edustajakoukseen (samoin kuin ylimääräiseenkin) valmistautumisen yhteydessä käytiin suhteellisen laajaa keskustelua vallankumouksellisen politiikan lähtökohdista Suomessa.

Osin tähän liittyen virisoinin vuosi sitten Soihdunkantajassa keskustelua marxilaisen keskustelun aatteellisesta tilanteesta. Näiden teemojen jatkona voidaan nähdä viime kesän aikana lähinnä Tiedonantajan palstoilla virinnyt keskustelu (paikoitellen kyse oli pikemminkin lehden monologista) sekä eräistä puolue-teorian ja yhteiskunnallisten liikkeiden käsitteellistämisen kysymyksistä että marxismin maailmankatsomuksellisesta luonteesta. Jälkimmäistä aihepiiriä edusti Markku Hongiston neliosainen artikkeli "Puoluekantainen vai immanentti kritiikki".

Nyt julkaistavat Hartikaisen, Hongiston, sekä Silvosen ja Lankilan puheenvuorot tavallaan jatkavat tämän jälkimmäisen teeman syventämistä. Kysymys maailmankatsomuksellisen, tieteellisen ja poliittisen suhteesta on eräs keskeisiä teemoja mm. SOL:ssa käydyssä keskustelussa marxilaisen opiskelijajärjestön luonteesta. Samoin tematiikka sivuaa välittömästi SKP:ssä käytävää ohjelmakeskustelua. Siksi Soihu aikookin pitää kysymyksen keskusteluohjelmassaan. Koska oheiset kirjoitukset ovat syntyneet hyvin erilaisissa yhteyksissä, muutama sana niistä.

Hannu Hartikaisen artikkeli – jossa siis tarkastellaan Marxin (teknologia)kritiikin luonnetta – on alustus, joka on pidetty keväällä -82 Turun Yliopiston Ylioppilaskunnan järjestämässä tilaisuudessa.

Hongiston artikkelin ja siihen esitetyn kommentin historia puolestaan on hieman erikoinen. Hongiston puheenvuoro oli tarkoitettu alunperin vain Soihuun, mutta ilmes-

tyikin sitten Tiedonantajassa 15.9. Silvosen ja Lankilan kommentti puolestaan oli kirjoitettu ja lähetetty Tiedonantajaan. Näin siis Soihdulle tarkoitettua mutta Tiedonantajassa julkistettua juttua kommentoidaan vain Tiedonantajalle tarkoitettulla jutulla. Tämä selittää keskustelun hieman – sanoisimmeko viimeistelemätöntä – sävyä. – Toimitus.

Markku Hongisto

Noin kaksi vuotta sitten kirjoiti Sakari Hänninen Soihdussa, että on jo aika lakata ohjelmallisesti vain puhumasta historiallisen materialismin problematisoinnista poliittisen taloustieteen kritiikin jälkeen ja "alkaa tehdä sitä" (Soihu 4/1980). Valitettavasti Hänninen ei tuolloin yksilöinyt sitä, mitä kaikkea edellytetään historiallisen materialismin "tekemiseltä". Tästä huolimatta hänen arvionsa tuntuivat antoisilta, sillä mm. pääomalogiikan vaikutuksesta monet tärkeät kysymykset olivat jääneet huomiota vaille ja tuo "tekeminen" näytti kerta kaikkiaan metafysiseltä ongelmalta.

Eräs oleellinen seikka, joka oli yllättävän usein jäänyt problematisoimatta, koskee itse historiallisen materialismin maailmankatsomuksellista luonnetta. Materialistinen historiantähtäys on toisinaan ymmärretty vain erääksi tieteelliseksi yhteiskuntanäkemykseksi, joka muista poiketen tarjoaa profaaniampaa ja uskottavampaa historiantulkintaa. Varsinkin "akateemiselle marxismille" näyttää historiallisen materialismin maailmankatsomuksellinen luonne merkitsevän jotain ulkoista, puhtaan normatiivista ja epätieteellistä epifenomeenia.

Nähdäkseni olemmekin pahasti laiminlyöneet sen pohdiskelun, millä tavalla marxismi on juuri työväenluokan filosofia ja miten historiallisen

materialismin "tekeminen" edellyttää proletariaatin maailmankatsomuksen omaksumista.

Politiikka ja ulkoinen kritiikki

Nämä ajatukset ovat heränneet mieleeni lukiessani arvostelua, joita on esitetty teoksesta "Frankfurtin koulun sosiaalifilosofia – kriittisiä esseitä" (Edistys 1981). Kaikki arvostelut on esitetty enemmän tai vähemmän selkeästi julkituodun marxismin nimissä, mutta tästä huolimatta ne ovat harvinaisen tyrmäviä, toisinaan jopa peittelemättömän vihamielisiä neuvostovioita kohtaan.

Arvostelun "immanenttina" teemana on ollut väite, jonka mukaan neuvostovio syöllistyy "ulkoiseen kritiikkiin" ja vulgaariin politiisointiin Jussi Silvosen ja Tuomo Lankilan mukaan teos ei tästä syystä pääse frankfurtilaisuuden ja marxismi-leninismien eron osoittamista pidemmälle (Soihdunkantaja 5/1981). Totaalisen yksilouteisessa kritiikissään Keijo Rahkonen puolestaan toteaa, ettei hän voi suosittelaa "täl-

laista ulkoista ideologiakritiikkiä" kenellekään: "sisällöltään se on köyhä, argumentaatioiltaan ja tyyliältään (ainakin länsimaiselle lukijalle) vieras, lähinnä leimasinkielttä" (Sosiologia 2/1982). Jussi Kotkavirran mukaan teoksessa tapahtuukin "politiikan vahingollinen ylilyönti tieteeseen" (Kantti 3/1982) Juha Järvinen on taas sitä mieltä, ettei tällainen "poliittinen arviointi" auta eteenpäin marxilaista keskustelua Suomessa (Kansan Uutiset 25. 7. 1982).

On mielestäni kuvaavaa, ettei yhdessäkään arvostelussa ole puututtu siihen koko kirjan läpikäyvään ajatukseen, jonka mukaan frankfurtilaisuuden perusongelman muodostaa kieleinen asenne proletariaattia kohtaan sekä

"herruuden" tarkastelu yhteiskunnallisen vallan luokkasosiaalisesta sisällöstä erillisenä ja ajattomana kysymyksenä. Juuri tämä perusasia ei sovellu "immanentin" kritiikin peruskuvioihin. Kriitikot ovat nyreissään siitä, että frankfurtilaisuutta tarkastellaan "marxismin heijastumisena pikkuporvarillisessa tietoisuudessa" ja että koulukuntaa punnitaan erityisesti siltä näkökulmalta, minkälaisen objektiivisen panoksen se on tarjonnut työväenluokan ideologiselle taistelulle.

Niinpä näyttääkin siltä, ettei yksikään kotimainen kritiikkomme ole edes vaivautunut paneutumaan tarkemmin tekstin sisältöön. On vain fraasinomaisesti kysely, kuinka marxismia voidaan täydentää frankfurtilaisuudella. En väitä, etteikö tämä kysymyksenasettelu ole tärkeä. Väitän ainoastaan, että tämän kysymyksen asettajat itse usein karkeistavat ja vulganoivat marxismia "ekonomismin" tai "taloudellisen materialismin" hengessä. Uskotaan, ettei marxilaisuus ole kyennyt vastaamaan niihin haasteisiin, joita frankfurtilaisuus on nostanut esiin. Kritiikkini kohdistuu näin kysymyksen "ontologiaan" ja siihen, että marxismi tulkitaan hyvin ahtaasti.

Valitettavasti pitää paikkansa, etteivät ko. teoksen kirjoittajat ole seikkaperäisemmin porautuneet niiden kohteiden tarkasteluun, joiden tulkinassa frankfurtilaiset väittävät marxismin erehtyvän. Tämä koskee varsinkin sitä uusfreudilaisesti väritettyä väitettä, jonka mukaan historiallinen materialismi ei kykenisi tyydyttävästi selittämään yksilön käyttäytymistä. Mielestäni kirjan tekijät olisivat toki voineet tarkemmin pohtia tätä väitettä ja vaikkapa uusimpiin individualiteetti- ja persoonallisuustutkimuksiin nojautuen osoittaa syytösten perusteettomuuden.

Tekstivallan puutteet eivät kuitenkaan oikeuta teoksen "totaalista negatiota". Kaiken kaikkiaan kirjasta teh-

dyt arvostelut pakottavat pohdittamaan, kuinka suuressa määrin me olemme laiminlyöneet marxilaisen tieteenkritiikin ja puoluekantaisuusperiaatteen ykseyden tarkastelua. Puutteet manifestoituvat sitten arvosteluperiaatteissa: politiikka, maailmankatsomus, työväenluokan ideologia, sosialismi ym. ymmärretään vain "ulkoiseksi kritiikkimuodoksi". Siksi marxilaisen keskustelumme syventäminen, historiallisen materialismin "tekeminen", edellyttääkin perehtymistä marxismin maailmankatsomukselliseen ja aatteelliseen poliittiseen perustaan.

Tiede ja proletariaatin vapautus

On siis syytä painottaa marxismia maailmankatsomuksena, eikä vain "tiedostuskriittisenä" näkökulmana. Ohjelmallisessa mielessä tämä merkitsee sen tutkimista, kuinka luokkakantainen ja teoreettinen kritiikki ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Konkreettisen haasteena tämä saattaisi tarkoittaa vaikkapa seuraavien seikkojen pohdiskelua:

Ensinnäkin pitäisikö meidän problematisoida historiallista materialismia myös *ennen* poliittisen taloustieteen kritiikkiä? Tarkoitin tällä sitä, että marxismin omaksumisen kannalta ensiarvoisen tärkeää on ymmärtää sen prosessin sisältö, jonka kuluessa materialistinen historiankäsitteisyys syntyi. Tällaisen rekonstruktion myötä kävisi ilmi mm. se, miten Marx jo ennen "kypsää vaihettaan" – jopa ennen kommunistista uudistussohjelmaansa – arvosti suuresti sitä yhteyttä, joka vallitsee edistykseisen yhteiskuntaajattelun ja sortoa, riistoa sekä epäoikeudenmukaisuutta vastaan taistelevan puoluekantaisuuden välillä. Lienee siis vielä kerran syytä tarkastella sitäkin, miten esim. Marxin poliittiset kannanotot puvarkauslaeista sekä Moselin laakson talonpoikien kurjuudesta yhtyivät Hegelin valtio- ja oikeuskäsityksen kritiikkiin. Materialistinen historiankäsitteisyys ei syntynyt tyhjiössä, vaan

mitä kiivaamman luokkataistelun kentällä.

Toiseksi olisi syytä pohtia myös sitä, kuinka Marxin myöhäisemmässä tuotannossa ekonomiakritiikki ja luokkaperspektiivi ovat vuorovaikutuksessa keskenään, kuinka taloudelliset käsitteet ovat samalla myös luokkataistelukäsitteitä. Tähän liittyen olisi myös tutkittava, kuinka klassikkojen tuotannossa teoreettiset ongelmat eivät vain esiinny yhdessä luokkakysymysten kanssa, vaan kuinka uudet teoreettiset ongelmat otetaan käsitteellisesti suoraan poliittisista syistä (esim. Proudhonia ja Dühringia vastaan käyty taistelu).

Käsitykseni mukaan näiden kysymysten pohdiskelu olisi omiaan lisäämään marxismin maailmankatsomuksellisen luonteen ymmärtämistä. Näitä eivät toki ole ainoita tärkeitä kysymyksiä. Pääasia on, että ongelmanasettelumme syventäisi käsitystämme marxismista. Tältä pohjalta voisimme torjua myös sellaisen kritiikin, jonka kohteena on sosialismin rakennustyö.

On tietysti "ulkoista" tuoda Lenin aina mukaan keskusteluun viimeisenä auktoriteettina. Tällä kertaa tähän on kuitenkin varsin painavat syyt, siksi vähän näytetään tuntevan klassikoiden työväenliikkeelle antaman teoreettisen ja praktisen panoksen merkitystä.

"Kansan ystävien" kolmannessa liitteessä Lenin puhuu marxilaisuuden "ahdaskatseista ymmärtämisestä". Tällä luonnehdinnalla Lenin tarkoitti itseään marxilaisina pitäviä henkilöitä, "joilla ei ole käsitystäkään luokkien taistelusta" eikä käsitystä "proletariaatin vallankumouksellisesta tehtävästä". Lenin itse pitää marxismin omaksumisen ehtona teorian vallankumouksellisuuden ymmärtämistä. Marxilaisuus näet tuo esiin kaikki riiston muodot, todistaa niiden ohimenevän luonteen ja palvelee näin proletariaattia, "jotta se voisi mahdollisimman pian ja mahdollisimman helposti tehdä lopun kaikkinaisesta riistosta". Lenin ei kuitenkaan pyri "ulkoisesti" selvittämään ilmiöitä proletariaatin kannalta, hän ei selittele asioita "kotiin-

päin", vaan pyrkii Marxiin nojautuen osoittamaan, kuinka marxilaisuudessa, sen teoriassa itsessään, tieteellisyyden ja vallankumouksellisuuden yhdistyvät "sisäisesti ja erottamattomasti". Puoluekantai-

suus ei siis ole marxilaisen teorian epäolennainen seuranaisilmiö, vaan kuuluu teorian lähtökohdavarustukseen.

Olisiko pieni Lenin-renessanssi jälleen kerran paikallaan?

Poliittiset turistit Lenskiin 4.-6. 12.

Sosialistinen Opiskelijaliitto (SOL) järjestää 4.-6. 12. Neuvostoliiton 60-vuotisjuhlien merkeissä erikoismatkan Leningradiin.

Korkeatasoisen kulttuuri- ja tutustumisohjelman lisäksi matkalla perehdytään neuvostotutkijoiden opastuksella ajankohtaisiin sosialistisen demokratian ja taloussuunnittelun sekä sotilaallisen tuotannon ja demokratian kysymyksiin.

Ohjelma on valmistettu yhteistyössä Neuvostoliiton Nuorisojärjestöjen Komitean (KMO) kanssa.

Alustava ohjelma:

la 4. 12. klo	6.00	Lähtö bussilla H:gin rautatieasemalta
n.	14.00	Saapuminen L:gradiin ja majoittuminen
	16.00	Seminaariosuuden avaus: alustus "Neuvostoliitto 1980-luvulla"
	18.00	Päivällinen
	19.00	Kulttuuriohjelmaa: teatteri, konsertti tms.
su 5. 12. klo	9.00	Aamiaisen
	10.00	Kaupunkikiertoajelu, käynti Eremitaasissa
	13.00	Lounas
	14.00	Alustus "Taloussuunnittelu ja demokratia sosialistisessa yhteiskunnassa"
	17.00	Päivällinen
	18.00	Alustus "Sotilaallinen tuotanto ja demokratia"
n.	21.00	Vapaa iltaohjelma
ma 6. 12. klo	9.00	Aamiaisen
(itsen.päivä)	10.00	Pietari-Paavalin linnoitus
	12.00	Lounas
	13.00	Vallankumousmuseo
	15.00	Lähtö Helsinkiin

Matkan hinta:

325 mk, yli 30-vuotailta 20 %:n lisämaksu

Ilmoittautumiset ja lisätietoja:

SOL:n toimisto, osoite 3. linja 7 B 37, 00530 HELSINKI 53, puhelin 90-736 112.

ILMOITTAUTUMISET VIIMEISTÄÄN 29. 10. 82.

Vastuullinen matkanjärjestäjä: Ystävyyssmatkat oy

Pelit, puhe vai kohtelias yksinäisyys?

Antti Eskola: Vuorovaikutus, muutos, merkitys. Sosiaalipsykologian perusteiden kriittinen tarkastelu. 261 s., Tammi 1982.

Antti Eskola oli professori, huomattu tutkija ja vasemmistolaisen keskustelun herättäjä

jo ennen opiskelijaradikalismia aaltoa 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Vielä vuonna 1969 kulki opiskelijoiden kuuhunta ja Eskolan tieteellinen ja poliittinen harastus ikään kuin samaa taitia: sosiaalipsykologian perus-

kurssi oli kiihkeä joukkopahtuma, väittelyä, pohdintaa, yhteenottoja – yksi osa opiskelijoiden heräämistä, opiskelijaliikettä. Oma suhteeni tuohon peruskurssiin jaksaa yhä olla lämpimän nostalginen; ikään kuin se olisi ol-

lut (pitkään aikaan) viimeisiä tilanteita, joissa totuuden etsimisen ankara kiihko jaksoi yhtyä vapauttavaan älyllisen leikin hyväksymiseen.

Seuraavina vuosina tuntui siltä, että ”proletaarisen käänteen” kokenut opiskelijaliike

olisi rajulla voimallaan ajanut vitkaan kulkeneen ja anglosaksisen koulutuksen saaneen Eskolan ohi. On kenties kuvaavaa, että Eskolan oppilaista kovin monet pukeutuivat erivärisiin järjestöpaitoihin, ”järjestäytyivät riveihimme taistelemaan”, että hänen assistenttinsa ovat olleet leninismin lipun alla matkalla eduskuntaan tai sitten ensimmäisten mukana johtamassa ihmisen toiminnan ja ajattelun lakeja Marxin Pääomasta ja pääoman laeista. Kuluneen runsaan kymmenen vuoden taipaleella Eskola on tuskin ollut minkään koulukunnan maahantuojia tai uusimman virtauksen muodikkain nimi. Tämä tilanne voidaan ymmärtää ainakin kahdella eritavalla. Negatiivisen tulkinnan mukaan Eskola on yksinkertaisesti jäänyt kehityksestä ja luomisesta, pysynyt entisissä eväissään. Myönteisemmän tulkinnan mukaan olennaista onkin Eskolan vanhan ja vahvan anglosaksisen koulutuksen ja uuden marxilaisen tutkimuksen suhde.

Antti Eskolan uusi kirja ”Vuorovaikutus, muutos, merkitys” tukee tätä jälkimmäistä tulkintaa. Tässä kohdattaa se muistuttaa toisen tamperealaisen tutkijan, Veikko Pietilän, kirjaa ”Selittämisestä yhteiskuntatieteissä”. Pietilä pyrki työssään käymään läpi koko yhteiskuntatieteen koulukuntien kirjon nimenomaan niiden selitystapojen ja selityskyvyn kannalta. Ominaista Pietilän työlle on, että hän pyrkii käymään läpi koulukunnittain sekä vahvat että heikot kohdat argumentaatiossa. Näin ”porvarilliselle” yhteiskuntatieteelle ei piirry vastakohtana puhtaan ”marxilaista” ja aukottomuudessaan riittävää selitysmallia, vaan pikemminkin tuloksena on ohjelmallinen vaatimus kaikkien selittämismallien vahvojen elementtien huomioon ottamisesta. Tuloksena ei siis ole marxismien ”oikeaksi todistaminen” tai sen itseriittöinen omassa piirissä kehittäminen, vaan teoreettisten haasteiden esittäminen myös sen kehittämiseksi.

”Vuorovaikutus, muutos, merkitys” on samankaltainen erityyppinen sosiaalipsykologian alueella. Eskola ei lähde kermä-

mään auki omaa sosiaalipsykologiaansa Pääoman kautta tai valtiomonopolistisen kapitalismin kriisiä pohtimalla, vaan lukemalla kriittisesti läpi koko sosiaalipsykologian tradition. Yritys on varsin vaativa, koska Eskola kirjoittaa kuitenkin tietoisesti oppikirjaa hyvin yleiseen käyttöön, toisaalta käy teoreettisesti vaativaa ja äärimmäisen olennaista väittelyä. Eskola taitaakin olla ainoita suomalaisia marxilaisen yhteiskuntatutkimuksen harjoittajia, joka itsepäisen sinnikkäästi taistelee suomenkielisyyden, selkeyden, ymmärrettävyyden ja tavoitettavuuden puolesta. Näin Eskolan töissä näkyy ”kansanyliopiston” ajatus, toive saada lukijoita kapean yhteiskuntatieteilijäpiiriin ulkopuoleltakin.

Mutta opettaako ja pedagogisoiko Eskola jo vähän liikaa? Minulle tuli kirjaa lukiessa tunne siitä, että kirjoittaja haluaa pysytellä lopulta tavattoman kaukana jokaisesta väittelystä, pudottaa vain ”vanhan professorin” tyyliin rauhalliset loppuarviointinsa. Eräs kriittinen lukija kuvasi tätä tyyliä topeliaaniseksi. Suvaitsevainen Eskola on aidosti – ja tämä on suunnaton harppaus marxilaisen piirin viikatemaisesta metodista niin tieteellisessä kuin poliittisessäkin keskustelussa –, mutta yhtä vakaasti hän on opettaja, ei keskustelun osanottaja. (Tämä toteamus saattaa olla kohtuuttoman kohtuuton meikäläisessä keskustelukulttuurissa, varsinkin kun myönteiset näytöt puuttuvat kriitikolta itseltäänkin.)

Näköala ”sosiaalipsykologian sillalta”

Sosiaalipsykologian tutkimus on jakaantunut selvästi kahteen traditioon, psykologiseen ja sosiologiseen. Tämän mukaisesti koko tieteenala on usein nähty joko psykologian tai sosiologian osana, toteaa Eskola. ”On epävarmaa, voimmeko edes puhua sosiaalipsykologian eriytymisestä itsenäiseksi tieteenalaksi samassa mielessä kuin puhumme sosiologian ja psykologian eriytymisestä” (32). Asenne on

poikkeuksellinen: paljon teennäisempienkin alojen edustajat tapaavat väen vängällä todistaa oman eriytyneen ”tieteenalan” syntyä. Eskola yhtyy ajatukseen, jonka mukaan tieteiden eriytymisen asemasta tällä hetkellä olisi kysymys enemmän tieteiden lähenemisestä tiederakennetta lujittavien siltatieteiden kautta.

Tärkeää ei nyt olekaan, onko jokin työ sosiaalipsykologiaa vai ei, tärkeintä on yhteiskuntatieteiden järjestelmän kyky selittää maailmaa ja puuttua sen vaikeisiin ongelmiin. ”Kirjan kaikkia kolmea osaa yhdistää se usko, että sosiaalipsykologian ”sillalta” on erinomainen näköala kaikkiin yhteiskuntatieteisiin. Jouduhan jokainen niistä pohtimaan yksilön ja yhteiskunnan suhdetta omalta kannaltaan” (33).

Sosiaalipsykologian tutkimusperinteen Eskola ryhmittelee kolmeen lähestymistapaan: 1) sosiaalipsykologia sosiaalisen vaikutuksen tutkimuksena, 2) sosiaalinen vuorovaikutus sosiaalipsykologian tutkimuskohteena ja 3) ryhmien ja joukkojen tutkiminen ryhmänä ja joukkoina. Näistä sosiaalisen vaikutuksen tutkiminen on ollut tyypillisintä psykologiselle suuntaukselle, samalla se on kirjoittajan ankarimmin kritisoima perinne: ”... tutkimustraditio usein tähdentää enemmänkin ihmisen ja muiden eläinten samankaltaisuutta kuin ihmiselle erikoisia seikkoja... Koehenkilöiltä pyritään yleensä sulkemaan pois käytöstä ne orientoitumiskeinot, jotka ovat ihmiselle ominaisia: tietoisuus ja kieli”. (57)

Vuorovaikutustutkimuksessa sosiaalinen vaikutus on enää vain yksi elementti. Ihmisen toiminta ymmärretään jo inhimillisenä, eli sillä on merkitys, mieli. Wilsonia lainaten vuorovaikutus on ”tulkintaprosessi, jossa merkitykset kehkeytyvät ja muuttuvat vuorovaikutuksen kestäessä”.

Syvästi ensimmäisestä traditiosta poikkeavaan tutkimukseen päädytään, mikäli lähtökohdaksi otetaan vielä ihmisten yhteistoiminta: ”Kun ihminen käsitellään toimintaansa aktiivisesti ja tietoisesti yhteistyössä muiden kanssa kehitteleväksi olennoksi, ol-

laan lähellä ajatusta, että tutkimuskin voisi olla tällaista kehittelyä. Tutkittava ei olisi-kaan passiivinen kohde, vaan hän astuisi aktiivisesti mukaan tutkimukseen, osallistuisi sen suunnitteluun ja käyttäisi hyväkseen sen tuloksia” (89). – Yksi esimerkki tällaisen tutkimusotteen kehittämisestä voisi olla Alain Tourainen ”interventiotutkimus”, vaikka tämä yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimiseen kehitetty metodi ei olekaan vielä kokonaan vapaa Eskolan kritisoimasta puujauksen hengestä.

Kirjan toisessa osassa Eskola tarttuu mahtavankokoiseen tehtävään: sosiaalipsykologian teorioiden historiallistamiseen. Läntiselle sosiaalipsykologiallehan on ollut erityisen ominaista esittää kaikki tuloksensa ”ihmistä” ja ”ihmisluontoa” aina ja kaikkialla koskevana, historian kulun ja käyttäytymistapojen historiallisuuden unohtaen. Ei liene yllätys tai sattuma, että tässä historiallistamisen jaksossa keskeisiksi lähteiksi tulevat sosiologian klassikot Marx, Weber, Durkheim, Simmel ja toisaalta historiantutkimus ja aivan modernit sivilisaation tutkijat Norbert Eliaksesta Foucaulttiin. Liikutaan pitkälti tuttuun tutkimukseen ja tuttuun teorioiden piiriin – uutta on Eskolan kokonaisuuksien, pyrkimyksen jäsentää tietämystä. Mutta kyse ei ole vain siitä, että sosiaalipsykologia ”taipuu” historialliseen tarkasteluun. Eskolan työ on koko ajan puheenvuoro siitä, mikä merkitys sosiaalipsykologian näkökulmalla on kehityksellä esikapitalistisista yhteiskunnista kohti sosialismin tavoiteltua.

Ihmisluento, narsismi, etäisyys

Eskolan välienselvittely vanhan tutkimusperinteen, positivismien, kanssa kulkee myös toisella, aralla ja jännittävällä tasolla. Eskola haluaa puhua nykyajan ihmisen hankalimmista ongelmista. ”dos-tojevskiläisestä todellisuudesta” päästämättä irti tieteellisen ankarasta argumentaatiosta toisaalla. Ahdistus, yksinäisyys, kriisit, ihmissuhteiden

rajat pääsevätkin keskusteluun avarammin kuin "objektiivisten tiedemiesten" teoksissa on totuttu tekemään. Silti on aistivinaan kontrollin ankaruuden: sukelukset dostojevskiläiseen todellisuuteen eivät ole juuri sen syvempiä kuin tieteellinen yhteisö jo on valmis hyväksymään, ongelmista päästetään irti ikään kuin liian helposti, siirrytään jo seuraavaan teoreetikkoon.

Läpi kirjan kypsyä kuitenkin teema ihmisluonnosta, elämän ja ihmissuhteiden mielestä yhteiskunnan monimutkaistuksessa, kaiken muutuksessa välittyneemmäksi. Marxiin ja Sèveen perustuen Eskola esittää lähtökohtansa: "... ihmisolemus on oikeastaan yksilön *ulkopuolella*, kaiken sen sosiaalisen aineksen eli kulttuurin kokonaisuutena minkä ihmiskunta on historiansa kuluessa luonut" (64).

Alkuperäinen Gemeinschaft (ongelmienkin) on peruuttamattomasti takanapäin. Meidän on ellettävä maailmassa, jossa vuorovaikutus on usein välittynyt eikä useinkaan yksiselitteistä. Mistä löytyy mieli tällaiseen maailmaan, pohtii Eskola. Mutta kovin vaikea on esimerkiksi ymmärtää, miksi (mahdottoman vaatimuksen esittävä) "kaksoisside" (double-bind) kuuluisi kehittyneeseen ja vaativaan ilmaisukieleen, vaikka se ei olisikaan tyypillisin skitsofreniaperheiden vuorovaikutuksen piirre. Tuntuuhan yksinkertaisesti järjettömältä esittää toivomuksia, joita on mahdoton toteuttaa. Eikö olisi mielekkäämpää kysyä, mikä paisee ihmisen esittämään "kaksoisvaatimuksia", sen sijaan että todella kehittyneen ilmaisukielen avulla ilmaisisi tilanteensa ja toiveidensa risti-riitaisuuden *avoimesti*? Eli voiko kaksoissiteen synnyttämisen olla kuin muuta kuin oman ahdistuksen pakottamista toiseen, vallankäyttöä?

Siinä Eskola on argumentaatioissaan varmasti oikeassa, että ratkaisuna ei voi olla kielten yksinkertaistaminen ja ilmaisujen tekninen selkiyttäminen. Tarvitsemme kaikki vivahteet ja moniselitteisyyden.

Ongelmallisimmalta kirjasta tuntui sen narsismi-keskustelu. Narsistiahan voisi kuvata

ihmiseksi, jonka tunnereaktiot ovat jääneet äiti-lapsi-suhteen tasolle (juuri tämän suhteen kehittymättömyyden vuoksi?), jolloin ihminen ei näe eroa itsensä ja muun maailman välillä. Narsistin minä laajentuu, hän on kaikkialta etsimässä rakkautta ja hyväksymistä, mutta on kykenemätön näkemään tai hyväksymään – siis myös rakastamaan – toista ihmistä. Seksuaalisen estoisuuden ja neuroottisten tunteiden torjunta on rajaton vapaamielisyys, suhteiden pinnallisuus, sekavuus. Puuttuu kyky sitoutua myönteisesti, olla ehdoton. Reaktiona ongelmien on raivo: äidin hyväksymisen on oltava ehdotonta, se ei sisällä vielä luottamuksen, rakkauden ja kriittikin yhtäaikaisuuden mahdollisuutta.

Narsismin kritiikin kautta Eskola lähestyy "intiimiyttä pienryhmissä" ja ihmisolemuksen etsimistä "ihmisen sisästä". Kiinnostavaa on erityisesti Rickhard Sennetin intimitteetti-kritiikin pitkä ja antaumuksellinen seuraaminen. Sennet on varsin mainiosti esittänyt "uskoutumisen" pelinä, jossa toisiinsa tutustuvat ihmiset voivat ikään kuin myydä intimitteettiään saaden vastalahjaksi paljastuksia toisen salatusta, intiimistä elämästä. Mutta jos jossain vaiheessa salaisuudet on vaihdettu loppuun, läheisyys ja "rakkaus" onkin haihtunut. Mutta mikä on vaihtoehto? Eikö se inhimillisimmillään ole dialogi, kohtaaminen ja haasteiden esittäminen *pelin* tai (Sennetin markkinoman) kohteliaan etäisyyden asemasta?

"Mutta maailmassa on paljon – sosiaalisten välitysketjujen pidentyessä ja haarautuessa itse asiassa yhä enemmän – asioita, jotka eivät tuota henkilökohtaisia elämyksiä vaikka ovat erittäin tärkeitä ja vaikuttavat yksilöiden elämään. Narsistin todellisuuskuvan ne eivät kuitenkaan tule mukaan. Ihmissuhteissakin intiimimisyyspyrkimys on loppujen lopuksi rasite, sillä "koska jokainen minä on jossain mitassa kauhukabinetti, voivat sivistyneet suhteet ihmisten välillä kehittyä vain siinä laajuudessa kuin himon, ahneuden ja kateuden likaiset

pikku salaisuudet pidetään sisänsä suljettuina" Sennet (1977, 5) sanoo. Hän katsoo, että tavoitteena ihmisten välisissä suhteissa tulisi olla "elää muiden kanssa" eikä pakonomainen pyrkimys "päästä lähelle".

Tällöin keinoksi nousee intiimisyyden sijasta kohteliaisuus. Sillä Sennet tarkoittaa "toimintaa, joka suojaa ihmisiä toisiltaan ja kuitenkin sallii heidän nauttia toistensa seurasta" ... Kohteliaisuus on myös "naamioiden kantamista". Tällöin naamiot eivät ole esteitä jotka on heitettävä pois läheisyyden edistämiseksi, vaan vuorovaikutuksen kehityneitä välineitä, joita on mahdollista käyttää turvallisen sosiaalisen suhteen rakentamiseksi! (198–199)

Myönnän: kerta kerralta tuon kohdan lukeminen kamottaa minua yhä enemmän. Sensitivity trainingeja ja kommuuneja (Wolfgang Kraushaarin pian suomeksi ilmestyneessä työssä lisäksi myös monia uusia liikkeitä) voidaan arvostella siitä näkökulmasta, ettei ihmisluonto löydy ihmisen sisästä, vaan kulttuurista. Seuraavaksi kielletään läheisyys, koska ihmisellä on kuin onkin sisällään "kauhukabinetti", "ahneuden ja kateuden likaiset pikku salaisuudet". Silmänkääntötempu onnistuu: ihmisluonto on kulttuurin hyvä, sisällämme vain on toinen, *paha ihmisolemus*. Vain Kantin niin hienosti osoittama ylyksilöllinen *Vernunft* voi koulia likaisesta pikku sielustamme yhteiskuntakelpoisen, ei-ahneen, kultivoidun, kohteliaan ja hieman etäisen olennon? Eli: Eskolan-Sennetin argumentaatio ei sitenkään etene ilman ihmisen sisään oletettua (pahaa) ihmisluontoa.

Toiseksi. Eskola puhuu kauniisti ja pitkään *kehittyneimmistä* vuorovaikutuskeinoista "yksinkertaisten", "suorien" tai näennäisesti välittömään kontaktiin pyrkivien asemasta. Hän esittää vaatimuksia tieteelle puuttua todellisiin ongelmiin. *Miksi tätä ohjelmaa ei sitten toteuteta loppuun saakka ihmisten välisissä suhteissa?* Mitä on "kehittynyt" vuorovaikutus, jos meidän on pakattava "likaiset ongelmamme" dialogin, diskurssin, ongelmien ratkomiseen tähtäävän vuorovaikutuksen ulkopuolelle? Ei ole kenties olemassakaan oikosulunomaisia teitä läheisyyteen, intiimiin suhteeseen. Mutta masentavalta ja ahdistavalta tuntuu Sennetinkin tie, jossa myös diskursiivinen tie hylätään naamioiden, kohteliaisuuden ja etäisyyden hyväksi.

Kolmanneksi. Narsistin ongelma on kykenemättömyys nähdä, ymmärtää, rakastaa toista ihmistä. Voiko ongelman ratkaista kohteliaan etäisyyden kautta?

Neljänneksi. Eskola toteaa itsekin: "Jos uusi sosiologia erotti taloudellisen ja 'sosiaalisen', teki uusi psykologia jyrkän eron ruumiin ja sielun välillä" (30). Jälkimmäisen jaon hän tuntuu kuitenkin hyväksyvän annettuna, niin paljon kuin edellistä kritisoidaankin ("... onko lainkaan sosiaalipsykologin tehtävä ryhtyä fysiologisiin mittauksiin selvittämään, mitä ihmisen elimistössä sosiaalisessa tilanteessa tapahtuu" (44)). No, naiset ovat alkaneet viime aikoina puhua teoreettisestikin ajattelun ja "kropalla kokemisen" yhteydestä. Oskar Negt ja Alexander Kluge puhuvat puolestaan hyvin haastavasti siitä, miten työvoiman tavaraksi muuttumista seuraa työläisen kaksinkertainen työ: ulkoisen työsuorituksen lisäksi työläisen on tuotettava *itsensä* työvoimatavara, instrumentti omaan käyttöön. Ilman työläisen sisäistä itse-säätelyä "viettiekonomiaa" ei olisi mahdollista myöskään koko palkkatyö. Jo toiseksi: kuolleen työn historiallisesti kertynyt valtava massa hallitsee elävää työtä. Argumenttini: ei totta vieköön tarvitse etsiä ihmisen sisästä mitään ylihistoriallista "ihmisluontoa" vaikka tutkisikin ihmisen kokemus-/elämysmaailman suhdetta moniin kulttuurimme tuottamiin pakkopaitoihin. "Elävän työn itsepäisyys" törmää kuolleen työn herruuteen aivan yhtä lailla *meidän sisällämme kuin kulttuurinkin tasolla*.

Sennet ja Eskola pyrkivät nyt sanomaan, että tämän ruumiillisen elävän, kokevan aistiolennon ja kulttuurisen "ihmisolemuksen" aineksen raja- ja kriisikohdat ovatkin

olennaisesti ihmisten *yksityistä* aluetta. Ongelmia ratkova kommunikointi – kulttuurin muodostus – suljetaan pois.

Sekä Lasch, Sennet että Eskola ovat tavattoman varman tuntuisia myös siitä, että "intiimin tunnustuskirjallisuuden" aalto selittyy narsismin yleistymisellä, olisi siis "perverssi" ilmiö Eskolaa lainatakseni. Minusta narsismiteoriaa käytetään tässä kovin kevyesti ja harkitsemattomasti Foucault'n kuvaamaan tarkoitukseen: ilmiöiden jakamiseen normaaleihin ja perversseihin, terveisiin ja sairaisiin. Eikö aluksi voisi miettiä, mitä muita, todellisempia tarpeita tällaiselle kirjallisuudelle ja kirjoittamiselle saattaisi olla? Kaiken kritisoitavan exhibitiionismin alta voitaisiin kaivaa vaikkapa hätähuuto kokemisen ja elämysten puolesta, kokemisen ja ajattelemisen yhteisyyden puolesta rationalistisen tehokkaassa ja maskuliinisen ulkokohtaisessa kulttuurissamme. On peräti murheellista, mikäli miestutkijoiden sensitiivisyys koko ongelman suhteen loppuu narsismisyytöksiin ja sen myötä oman kokemuksen kotelointiin.

Meillä ei ole kovin paljon iloa tai toivoa kulttuuristamme, mikäli jatkuvasti suljemme hankalimpia kysymyksiä siitä ulos toteamalla pelkäämään, ettei ihmisluonto löydy ihmisen sisästä vaan kulttuurista. Emmekä voita läheisyyden puuttumisen tuskaa kirjoittamalla intimitteetin mahdottomuudesta. Eikä narsistisen laajentunut minämme kutistu minnekään koteloidulla vaikeimmalla kysymyksemme, sisäiset helvettimme. On puhuttava, narsisminkin uhalla.

o o o

Lopuksi hiukan käytännöllisempi toivomus. Olisiko viisaampaa, että ainakin oppikirjoissa olisi (mieluummin) vähemmän lähteitä ja enemmän kirjoittajien perusteellisempaa argumentointia. Varsinkin dostojevskiläisen todellisuuden edessä tuntui verrattain pahalta (ja niin älyllisen normalisoivalta) siirtyä aina nopeasti ongelmasta – ei toiseen vaan – uuteen teoreetikkoon. Tieteen yliminä huiskimassa susia kellareihin?

Matti Hyvärinen

W.F. HAUG MAINONTA JA KULUTUS

Systemaattinen johdatus tavarastetiikkaan
ja kapitalistiseen massakulttuuriin

Tavarastetiikalla ymmärretään ihmisten aisteihin ja vietteihin vetoamista tavaroiden myynnissä muotoilun, pakkauksen, mainonnan jne. avulla. Nämä vetoamukset voivat olla täysin riippumattomia tavarantoimittajien käyttötarkoituksesta ja ne muokkaavat tarpeitamme ja persoonallisuuttamme. Tätä 'aistimellisuuden teknokratiaa' vastaan Haug kohdistaa tavarastetiikan kritiikkiansä.

Haugin kirja ei kuitenkaan "tähtää vain oppineeseen teoriaan, vaan ihmisten kulttuurisen toimintakyvyn parantamiseen. Yhteiskunta ei ole yksi suuri logiikka, joka leimaa myös vastavoimansa sallien heille vain kriittisen ja onnetoman tietoisuuden. Näin ajateltiin Frankfurtin koulussa. Haugin johtolankana taas on 'kysymys kulttuurisen kyvykkyyden uudelleenmaksamisesta alhaalta päin'. Hän haluaa tehdä lukijansa hie-man toimintakykyisemmiksi mainonnan ja kulutuksen suhteen. Motiiveiltaan tämä kirja kuuluu vaihtoehdotteiden aikakauteen". (Esa Sironen Keski-suomalaisessa).

W. F. Haug toimii filosofian professorina Freie Universitätissa Länsi-Berliinissä ja on Das Argument-lehden päätoimittaja.

Osuuskunta Vastapaino julkaisee kriittistä yhteiskuntatieteellistä, filosofista ja humanistista kirjallisuutta. Liittymällä Vastapainon jäseneksi (osuus 100 mk) saat julkaisemamme kirjat noin kolmanneksen halvemmalla ja samalla tuet toimintaamme. Kirjat saat kotiisi postitse maksamalla kirjan hinnan PS-tilille TA 1479 81-8.

Ilmestynyt: Raimo Blom: Yhteiskuntateoria ja valtio (ovh 45 mk, jäsenhinta 30 mk)
W. F. Haug: Mainonta ja kulutus (ovh 45 mk, jäsenhinta 30 mk)
Joachim Hirsch: Turvavaltio
Pertti Hemanus Kauko Pietilä: Kirjeenvaihtoa journalismista (työnimi)

OSUUSKUNTA
VASTA

PAINO

Suunnitelmia on . . .

Viime kevät merkitsi monia uudistuksia Soihdun luonteessa ja tekotavassa, ulkonäkökin vaihdettiin. Keskittyminen SKP:n kehitykseen ja puoluejulkisuuden laajentamiseen oli silloin kenties paikallaan, nyt on uusien painotusten aika. Ja uusia suunnitelmia on:

1. Uudistaa koko lehden tekotapa

Soihdu on saanut uuden, laajemman toimituksen, joka koontuu viikottain. Itsenäisiä projekteja on alettu käynnistää, Tampereella aloittelee toimintaansa oma toimitus. Tämä merkitsee toimituksen monipuolistumista, nuorentumista, työskentelyn säännöllistymistä. Tämän vuoden numerot aikovat ilmes-tyä tämän vuoden puolella! Olisiko sinulla kiinnostusta, mahdollisuuksia osallistua lehden tekemiseen?

2. Sukeltaa mukaan kansainväliseen keskusteluun

Poliittisen ja teoreettisen keskustelun vilkastuttamiseksi aiomme lähinumeroissa julkaista huomattavasti aikaisempaa enemmän käännösarikkeita. Tavoitteena on päästä eurooppalaisen marxilaisen keskustelun ajankohtaisimpiin teemoihin käsiksi. Lähimmän tulevaisuuden artikkeleita ovat mm. W. F. Haugin "Hegemonia rakenteena", Etienne Balibarin "Puolueuudon kriisi työväenliikkeessä", artikkeleita rauhanliikkeen ja naisliikkeen erilaisista näkökulmista. Myös eri maiden kommunistien puolueiden linjan erittelyä on tarkoitus jatkaa. Komerostahan ei näe merelle – ja me haluamme nähdä.

3. Kehitellä kansan- yliopiston ajatusta

Kansanyliopiston ajatuksena on työn ja tieteen liitto, tieteen aktiivinen rooli todellisissa yhteiskuntaa muuttavissa liikkeissä.

Marxilaisen tutkimuksen tulosten välittäminen kuolevaisille ymmärrettävässä muodossa on jatkuva tavoitteemme: ilman sitä ei työväenliike saa kurottua umpeen historiallista jälkeenjääneisyyttään, ilman sitä ei marxilainen tutkimuskaan saa todellista poliittista merkitystä. Kansanyliopiston tavoitteeseen liittyy olennaisesti ja crottamattomasti myös keskustelun rakentamisen teoriasta yhteiskunnallisten liikkeiden suuntaan. Keskustelu rauhanliikkeestä jatkuu, ja pahitteeksi ei olisi, vaikka naisetkin saisivat sanan sijan Soihdussa ja suomalaisessa vasemmistossa.

4. Jatkaa puoluejulkisuuden laajentamista

Painopisteen muuttumisesta huolimatta Soihdu ei jätä puoluetta rauhaankaaan. Mutta emme kehittele sen paremmon kolmatta, neljättä kuin viidettäkin linjaa, vaan etsimme dialogin mahdollisuuksia. Tässä numerossa puhuu ex-varapuheenjohtaja Seppo Toiviainen, toimitus itse suorastaan vaikenee puolueen asioista.

Numerossa 5/82

tulossa ainakin seuraavaa:

- W. F. Haug: Hegemonia rakenteena,
- Jyrki Iivonen: Neuvostoliiton tutkimus Lännessä,
- Kalevi Kivistön haastattelu.

Toteuta suunnitelmat – tue Soihdua

Lehden taloudellinen tilanne on kurja, palkkoja ei juuri tunneta, kaikessa on säästettävä. Paljonko haluaisit maksaa keskustelun ja julkisuuden jatkumisesta? Soihdun tukikeräys lähti keväällä myönteisesti liikkeelle, nyt tarvitaan jokaisen panosta. Tilimme 762 69-4 odottaa osuuttasi! Huntti ajatuksesta . . .

TOIMITUS: Pertti Rovamo (vast.), Matti Aho, Keijo Ahola, Matti Hyvärinen, Martin Scheinin, Jussi Silvonen. Paikallistoit-
mittajat: Ulf Forsman (Turku), Heikki Mäki-Kulmala, Risto Suikkanen (Tampere), Jukka Nykyri (Oulu), Arto Koho (Joensuu).

TOIMITUSNEUVOSTO: Erik Arnkil, Susanna Dahlgren, Mervi Gustafsson, Lauri Hokkanen, Matti Hokkanen, Eero Hovi, Tapani Hietaniemi, Reijo Kalmakurki, Antti Karvonen, Kimmo Kevätsalo, Reijo Käkälä, Tuomo Lankila, Jorma Laurila, Juhani Lehto, Leevi Lehto, Jorma Lindfors, Harri Manner, Marja-Leena Mikkola, Pertti Multanen, Vesa Oittinen, Juha Partanen, Juhani Ruotsalo, Aino Saarinen, Christoffer Tigerstedt, Kaarlo Tuori.

LEVIKKI Kari Lopenen

TOIMITUS JA KONTTORI

3. linja 7 B 37, 00530 Helsinki 53. Puh. (90) 736112

TILAUSHINNAT

Vuosikerta 1983 (6 numeroa)

- kotimaahan 65,-
- Pohjoismaihin 80,-
- tuki tilaus 150,-

Tilaukset ps-tilille 762 69-4, korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soihdun tilaus".

OSOITTEENMUUTOKSEN pyydämme lähettämään lehden konttoriin. Se astuu voimaan kahden viikon kuluttua. Emme vastaa väärään osoitteeseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä.

ULKOASU IRRAH RENNAM

HINTA 10,-